המזרח

ירחון ציוני — מזרחי

לדת ולציון, למדע ולספרות.

היוסד: הרה"ג ר' ריינעס, אבד"ק לידא.

העורך: זאב יעבץ.

חוברת ד'. שנה ראשונה.

שמות המאמרים:

א) ירושת פלטה. העורך.
ב) הישר והמסבב. אחד מרבני ישראל.
ג) על הציוניות ועל החסידות. א. א. אבן־שיש.
ד) דעת גדולי העמים על הציוניות. מ. ברודא.
ה) להקים שם. ינה"ל.
ו) פרורים לשפת ציון. ד"ר א"ש יהודה.
ז) בינה במקרא. הרה"ג ר"פ ראזאווסקי.
ח) פרט. העורך.
ט) שירים: עולם חשך בערנו. הרה"ג יוסף קוקעס.
זמירות ישראל. י"ז זילבר.
לכתבי הקדש. פסח קאפלאן.
אלף־בית. הנ"ל.
שירים על שושנים, ברכת ציון.
לראש השנה. העורך.
י) נפש יודעת. ספור. * * *
יא) מילקוט התיר. ספור. אוזל המודעי.
יב) קדמה. המשך. ש. הערשבערג.
יג) זכרונות. *.*

קראקא, תרס"ג.

בדפוס של יוסף פישער (גראָדגאסטע 62).

רשימת הסוכנים למכומותיהם:

1) באנגליא (הפרס לטובת אנודת המזרחי בלונדון): N. Ginsburg, 36 Leman str. Aldgafe E. C.
2) בשווייץ (שלעמלק"פ): Ch. I. Eiss, Müllerstr. 74 Zürich.
3) בבוקי (שלעמלק"פ): (.Гершу Заявлену, Буки (Кіев. губ.
4) שדה־לבן (שלעמלק"פ): Сулиму Натанзону, Бѣлая-Церковь, Кіев. губ.
5) וואַרשא (שלעמלק"פ): Л. Вольману, Смочая ул. 8. Варшава.
6) מינסק: Книжный магазинъ М. Гальперина г. Минскъ.
7) ווילנא (שלעמלק"פ): מר חיים ליב מארקאן ד. Мясная ул. соб.

8) קיוב (פאדאל): אברהם מעשביץ.
9) האמעל (שלעמלק"פ): א. ד. ב־עגמאן.
10) פינסק: יצחק שטיינמאן. גאנצא־סקאיא, בית מעשיל.
11) אויסטריא—גאליציא (שלעמלק"פ): Michael Horowitz, Krakau.
12) Leib Koretz, Ropczyce (Galizien).
13) יפו (שלעמלק"פ): י. א. ווייגבערג.
14) ביאליסטאק: Книжный магазинъ И. Индицкого Бѣлостокъ.
15) קאליש (שלעמלק"פ) Самуиль Гиршъ Вельтманъ Калишъ....
16) וואַרשא: Книжный магазинъ А. Цукермана Налевки 7 Варшава.
17) ראזישצע (שלעמלק"פ): Іосифу Хаиту м. Рожище Волын. губ.
18) ווינניצא: Я. Г. Цаузмеръ Винница Подол. губ.
19) לאדז Е. Л. Геллеръ. Agenturen Cedielniana 36. Lodz.
20) Б. Лифшицъ Огродовая 5 Лодзь
21) קאלווארי: Агентъ Илія Сейнескій, Кальварія Сув. губ.
22) קיוב: Я. Г. Шефтель Кіевъ
23) אדעסא (שלעמלק"פ): Давидъ Іосимъ Одесса
24) אויסטריא־אונגארן ז־מניא ע"י מכה"ע: Redaction „Jüdische Vollkstimme" Brün Oesterreich.
25) אמעריקא הצפונית ניו־בעדפאר־ד מאסס: Rabbi H. Pupkin New-Bedford mass. America.
26) וויטבסק: Зальману Хейфе Воронаев. д. Халамейзера
27) באברויסק (שלעמלק"פ): Іосифъ Залмановичъ Лурье
28) קרעמענצוג (שלעמלק"פ): П. І. Фридляндъ, Кременчугъ
29) נוא־יארק (אמעריקא): H. Malochowsky 192 E. 101 st. New-Jork
30) ריפין פ' פלאצק (שלעמלק"פ): שמואל אב־מאזיין.
31) קאוונא (שלעמלק"פ): М. Сильманъ, Ковно д. Донского
32) פלאנסק (שלעמלק"פ): В. Грину, Плоскъ, Варшав. губ.
33) קישינוב (שלעלק"פ): Мееръ Мельцеръ Харлампіевская 9.
34) וואַרשא (שלמלק"פ): Dr. М. Клюмель Грубная 2.

נ ד ב ו ת.

כשעליתי לתורה בר"ח מנחם אב בבית תפלת חסידי־ציון וברכתי „בימי שברך" את הרב הגאון ר' יצחק יעקב רוינעס שליט"א ראש המזרחי נדרתי לכבודו את המניה שלי לגאולת הארץ והנני שולחה בזה להמזרחי בעבור ימציאה לתעודתה. ברגשי כבוד ובברכת ציון כי אלקי ציון ישלח ברכתו ויהי נועמו על מעשי הציונים בכלל ומעשי הציונים מזרחיים בפרט בברכת

אפרים אליעזר אבן־שושׁ מזכיר אגדת המזרחי בדעברזין על נהר דרבנין.

לאות ברכתי, ברכת מז"ט להזוג הנבחר: מר זלמן קיססין ומרת חנה בת־אביגדור, ליום חתונתם, ביום ט"ו אלול תרס"ג בעיר ווישנאווא, נדבתי לטובת הבית נאמן סך חמשים קאפ.

אברהם יעקב בהגר"ש נ"י הכהן, ווילנא.

ירושת פלטה.

שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל בדור האחרון בצרפת, הלא המה: השר יצחק כְּרֶמְיֶה והברונים בנימין רוטשילד ומשה הירש זיל; כרמיהו יסד את אגודת כל ישראל הברים, שעצם תעודתה היה לעשות באמת את כל ישראל חברים זה לזה, לדרוש את משפטם, לתת להם לכ אחד ונם לתת להם אחרית ותקוה כארץ אבותיהם, כאשר הביע בפה מלא במדברותיו הנשגבות באחרית שנת תר"ל, שנת התיסד מקיה ישראל.— הברון רוטשילד שליט"א היה הראשון, אשר יעץ נדיבות לבזבו איצר רב בחיו, ולהשיב את ישראל אל אדמת אבותיו, והברון הירש, אשר אף כי לא לארץ ישראל יחד את לבו, בכ"ז לא הוציא אותה מכלל מעשהו—שם פניו לבקש, באשר ימצא לראשונה, מפלט לנדחי עמו להשיבם אל עבודת אבותיהם. אל עבודת הארמה, אשר בלעדיה אין מעמד ואין מבטח לפרנסת המון עם רב. שלשת האנשים הא ה בני עליה היו, ומהשבותיהם אשר השבו, מן העליה הן. אך ראיתי בני עליה והן מיעטים יאמר משל הקדמוני, ע"כ משנמסרו מעשיהם לידי אחרים, אשר לא השינו אותם בנבהם, נפסלו ויתקלקלו ויהפכו את עינם מן הקצה אל הקצה: חברת כל ישראל אשר מנמת פניה היתה, להשיב את רוח ישראל האחת אל בל בניו ולהחיש להם ישועה קימת, היתה ביד פקידיה למוסדה שופבת את רוח צרפת באיצות הקדם בידי בתי ספריה, אשר ע"כ הדיה מפני לשון צרפת נם את לשון אבותינו, הקדושה בעיני אחינו יושבי הארצות ההן, נם את לשון ערבית ותורקית הנחוצה מאד לקיומם ולכל מעמדם. בנורל מעשי ידי ברמיהו, היה נורל מעשי ידי הברין רוטשילד, כי הפקידות הצרפתית שבידה הפקיד הנדיב הזה את כלכלת הישוב, מעלה בשליחותה מראשה לסיפה, ותחי למפח נפש ולאכזב נם לאדוניה, נם לכל החוסים בצלו, עד כי סוף סוף נרש אותה בחרפה מעל פניו, ויתן את משמרתה ביד סוכני עזבון הברון הירש זיל, בעלי יקיא. הברון הירש, אשר נם הוא אזרח צרפתי כברמיהו ורוטשילד ומנן לחבריה, ראה, אי הרגיש, את מעשי שני האנשים ההם מתקלקלים בידי הפקידים הצרפתים, ויעתק את מעשי צרקתו מארץ מושבו ויפקידם בידים אנגליות: על אחוזות ארגנטינא שקנה והקנה לנדחי אחיו הפקיד את אחינו, איש החיל הקולוניל גולדסמיט האנגלי, ואת עזבונו הרב העצום אשר הקדיש לישוב בניי (Jewish Colonisation Association) הפקיד ביד אחינו באנגליא. אך לדאבון כל נפש בישראל רואים אנחנו, כי היה משפט אחד ופנים אחדים לשתי המוסדות האלה. חברי הברת כייה, אף כי אלפים ורבבות הם שיקלים את שקלם ומסתלקים, ופנים לעסקיהם ומיסרים את דעתם ואת כחם ואת ממונם ביד פקידים שכירים, והפקירים ההם, מאין עוד עין פקיחה עליהם, ומהויתם מתנאים בכבוד Grande nation על אחיהם יושבי ארצות הקדם המצפים לחסדם, יגביהו שירה עליהם מאד

מאד. ואחינו הספרדים אשר כל פֿראַנקא[1]) יראה בעיניהם כבן עליון, ואף כי פֿראַנקא אשר בידו הפֿראַנקים המזומנים, התרפסו לפניהם וילמדו אותם אלופים לראשם ויחיבו נפשם מאד, עד כי התנשאו הפקידים האלה לאפוטרופסים לאחינו יושבי ארצית המזרח, ועד כי הם רואים את היתום המופקד בידם, לאמר, את עם ישראל המדוכא, כאלו לא התיתם, רק למען מלא את ידם לאפוטרופסות, על כן קוצפים הם קצף נרול על קהל האשכנזים, על אשר לא הביאו את צוארם בעלם ותחת כי את הספרדים הם בווים דק בזה, שונאים הם תכלית שנאה את האשכנזים, ועל מה? על בלי היותם בריות קלושות ושפופות, הכורעות ומשתחות להם ולאפוטרופסות, ועל אשר הם אומרים, בלחש או בקול רם, „לא הן ולא שכרן".

אך זאת היא רעה חולה, כי משנמסר שלטון אחוזת הנדיב בא״י ליד בעלי יק״א, עמדו הם ומסרו את שלטונם לפקידים הצרפתים ואנחנו לא ידענו, אם גם על הנכבדים ההם היה הנשיא הקדמוני שמח ואומר „אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים", כי יותר מדי, שמעו הגדולים האלה לפקידי חברת כי״ח וחניכיהם, ויקימו מקרבם גם פקידים באחוזות הנדיב בארץ ישראל, וישימו מורי בתי ספר לשליטים רודים באחיהם האביונים, וישמרו הפקידים האלה את תורת רבותיהם מכל משמר, ויצרו את צעדי אחינו האכרים באחוזת הנדיב בא״י המופקדות בידן, למען ידעו נם הם לאמר: למען אשר לא ישכחו, כי יש פקידות צרפתית בארץ, ובערי א״י, אשר ידם תקיפה בהן, יבכרו תמיד, לכל דבר סעד ותמיכה ולכל דבר מנוי ופקידה, את הספרדי על פני האשכנזי, על לא דבר, בלתי אם על האמינם אמונה שלמה בספרדים, כי הם אינם מהרהרים אחרי מדותיהם ח״ו, כאחיהם האשכנזים — אף כי בימים האחרונים החלו הספרדים לעמוד ולהפגין בקולי קולות על הפקידות הצרפתית.—ולוא מדדו במדה אחת לאשכנזים ולספרדים, כי עתה חלילה היה לנו להתרעם, כי בני נלות ספרד, כבני נלות תימן, פרס ומרוקו, אחינו בשרנו הם, עצם מעצמינו ובשר מבשרנו, בני איש אחד כלנו, כי אם על הקפוח שהם מקפחים את האשכנזים בכל מקום שאין העין שולטת יפה, נרים את קולנו בכל כחנו, כי רואים אנו, כי כבר וסתה של הפקידות הצרפתית כך היא, לשנות, בקלות הדעת או בשאט נפש, מרצון בעליה, הפקידות של ברון רוטשילד שליט״א בשעתה עשתה לה כמעט לחוק, לשנות מדעת הנדיב הנדול ההוא בכל קטנה ונדולה, והפקידות של ברון הירש ז״ל, היודעת, כי בשנות הנדיב ההוא האחרונות יחד את כל לבו אל עניי אחיו ילידי אירופא לאמר, אל האשכנזים, נותנת היא את כל לבה, לשום את ידם על התחתונה בכל אשר תמצא ידה.

מרוח פקידי בי״ה שבצרפת, נאצלה על אצילי יק״א שבאנגליה, אשר בכל היות כבודם יקר בעינינו מאד, כי אין ספק בידינו, כי אוהבים הם את עמם מאד, לא נכחד, כי בעינינו הם כנדולים מתקנאים בקטנים, הנושאים קל וחומר בעצמם ודנים ואומרים: אם הלמה עטרת האפוטרופסות לנוטלי פרס, שהם אינם אלא שמשים לחברה בעלת אלפים ורבבות, שהרבה דעות בה, אנו שעשירים אדירים אנחנו ונדיבים מפורסמים ונקיים באמת מכל טינא נסה, ואיננו שליחי שום צבור, כי אם מופקדים מיד היוסד בכבודו ובעצמו, על אחת כמה וכמה שנהי' ראוים לאותה אצטלא.— ותעבור רוח האפוטרופסות את לשון הים, ותבא מצרפת לאנגליה, ותנח על בעלי יק״א ותשכח

[1]) צרפתי או ארופי.

מהם החובה המוטלת, להיות נוברים נאמנים על הירושה, שהפקיד בידם היוסד הגדול, לישראל יורשו, להיות לו ל פ ל ט ה גדולה ולבלתי שנות אף נקודה דקה שבדקות מרצון המוריש. ומה אנחנו רואים? ככל אשר פקידיהם יערבו את לבם, לשנות מדעת היוסד, לרכא את היהודי העני האירופי בחשאי ובצנעה, כן יאזרו הנכבדים ההם עוז לפיצץ לרסיסים לעיני השמש, את הקרן הגדולה, אשר יעד הברון הירש ז"ל למצוא בו ארץ מפלט לעמו הנודד והנדח, לפזר אותו פרוטות פרוטות, ולהבליע אותו טפים טפים, לצדקות שאין בהם אלא ספק תקנה ליחידים ולקהלות בודדות. ותקטן עוד בל זאת, ויועצו זה לא כביר לתת את הכסף הנשאר עוד בידם בבנין בתי ספר, בתי מלוה וכיו"ב, ויציעו את מועצותיהם לפני סוד זקני ארץ הארץ באנגליה, לאשר אותן ולמלא את ידם להקימן, המליץ המפורסם בלשון האנגלית, מר ישראל זנגביל, נלחם בכל כח עשו במזמה הזאת, ככל אשר ספרנו בזכרונותינו בשתי חוברותנו הראשונות, אך לא יכול להם.

ובכן האפטרופוס מבזבז את הירושה המופקדת בידו, ואוהבו של היתום משתדל ומתחנן ומתקוטט, והאפוטרופוס העשיר התקוע בבית שר העיר, איננו שם לבו לדבריו, ועושה כל מה שלבו חפץ, אולם כל זה איננו אפשר, בלתי אם כל עוד, אשר לא מלאו ימיו וידיו של היורש, לעשות דבר מדעתו.

הן אמנם היו ימים אשר היה "הזקן דומה לילד" וקטן לאומים שב, מרוב צרותיו שדלדלו את כחו, ושבשו את דעתו, לימי ילדותו ולא ידע מה לבקש ובמה לבחר, ויהי אחרי בלותו, לפעוט. שמקחו אינו מקח וממכרו אינו ממכר". לא כן עתה, הקטן הזקן התעורר מרוח התרדמה, אשר נסכו עליו בעלי חלומות הזכוי, וינער ויתאושש ויהי לאיש. רוח ישראל חדלה להיות נצררת עוד כלה באבר אחד, בחלק העשיר והתקיף שבו, שהוא היה מוציא את הרבים ידי מחשבה ומעשה בכל עסקי הכלל, ותחל לחיות את כל אברי האומה למקטנם ועד גדולם. על יד חברת כל ישראל חברים, שרבבות חבריה אינם אלא חברים משלמים ושולחים את שקליהם למקומם, נוסדו כיום אגודות בישראל אשר חבריהן שמו להם לחובה, לבלתי העלם עין ולבלתי הסיח דעת מעתידות עמם האומלל, אפילו שעה אחת. מאות אלפי הציונים בכל ארצות תבל, חובבי ציון, החברה הנכבדה "עזרא" ובל חברותיה שבאשכנז וכל ארצות מערב אירופה, המנזר[1]) הגדול "בני ברית" שבאמריקה, שבמערב אירופה ושבארצות הקדם, וכל חבריו המנזרים הנכבדים, אשר שרשם באמריקה, יעלו כלם יחד למליונים - יוסף ד' עליהם — וכלם בעלי מחשבה ומעשה הם, בעלי הדעה והדבור, הרוח החיה בכלם, והמחיה את כלם, עדה היא לעצמה, כי כבר בגרה אומתנו, כי לא פעוט עודנו ישראל, כי אם איש מופלא בדבריו ובורת את דבריו ויודע מה יפה לו ומה קשה לו. "נותנין לו צרור וזורקו אנו ונושלו". ועתה יעמדו נא ראשי כל האגודות והמנזרים האלה וישמיעו ויעבירו את קולם מסוף העולם עד סיפו, כי את ההון העתק, אשר הפקיד הברון הירש ז"ל בידי בעלי יק"א, הוריש אותו לשם ירושת פלטה לכלל האומה, ולא לקהלות בודדות נטושות לתפוצותיהן, כי דברי שכיב מרע — אפילו דברים שבעל פה — כתובים וכמסורים הם, ואף כי דברים שבכתב, חרותים בעט ברזל ועופרת, בצואת הנדיב ז"ל; כי לא בגלל אשר מאם בצרפת, מסר המוריש ז"ל את ירושתו בידי אחיו האנגלים,

[1]) אֶרדען, (נחום ג', י"ז) כת אנשים פרושים בעין נזירים לשם כונה אחת.

כי אם בגלל, אשר קוה כי באנגליה, הארץ אשר חקיה איתן, לא ימושו החקים, אשר חקק גם הוא בצואתו. ומי עוד יודע כבעלי יק"א עצמם, כי הדין אשר דן בית דין האנגלי, אף כי דין אמת לפי פסקי ההלכות המאושרות לאנגליה, הפך גמור מן הקצה אל הקצה הוא לרצון המת, ועוקר את העודת חייו משרשה, כאשר יוכיח מטבע השם, אשר טבע לקרן ירושתו Jewish Colonisation Association, שהיא מעידה, כאלפי עדים כשרים ונאמנים, כי לישוב האומה במלא כללה יסד את הקרן ולא לתקן קהלות. ועל דין כזה אפילו קדוש יהיה לנו כשל תורה, חרצה ההסתוריא את משפטה „לא חרבה ירושלם, אלא על שהעמידה את דבריהם על דין תורה". יחוו נא אובלסי ישראל את דעתם, כי אם אמנם כי הכסף צריך להיות משומר בידי בעלי יק"א, כאשר יסר הנדיב המוריש, הם אינם יוצאים ידי חובתם למוריש וליורש, כל עוד אשר לא יושיבו עמהם ליועצים, השוים עמם בכחם, נכחרים מכל הארצות שישראל שרוים בהם ובפרט מגרמניה, מרוסיה, מאיסתריה ומאמריקה, הנבחרים ההם יהיו אנשי מעמד, שליחי האומה כלה, באי כח היורש שכבר בנר, וכבר מלאו שנותיו לדעת, כי הוא הוא עיקר התכלית בדבר הירושה והאפוטרופסים לא היו אלא מכשירים אפילו לשעתם, ואם אין לישול מהם את כבוד משמרת סובנים נאמנים, יש ויש לעכב בידם מעשות דבר, אשר לא עפ"י ציאת המת, ולא על פי רצון היורש ושובתו הוא.

את הדברים האלה יש לאגודות ולמנזרים, לסדר בנוסח של מחאה ובקשה בסנגון נמרץ, אך מלא כבוד, גם יחד, בכל לשון, ולשום מקום לה בראש כל העתונים של ישראל, וכראש כל העתונים הכוללים, הנוחים לנו, ולסופרינו הגדולים, כנון מר זנגביל ומר נורדוי וחבריהם, יש להגיש את הדין הזה, שהאומה היורשת נדונה עם אפיטרופסיה, לפני דעת הקהל הכוללת באירופה ובאמריקה, ונם לשליחי גליות ישראל ונם לסופריו, אין ליעף ואין ליגע ואין להדול מדבר ימים ושנים, עד אשר סוף סוף חפץ ה' בידם יצלח, כי יודעים אנחנו, כי בעלי יק"א גדולי ארץ הם, אנשי כבוד ואנשי שם, וככל אשר לא ייטב בעיניהם לפנום את שמם הטוב בחייהם, כן לא ייטב בעיניהם עוד יותר, לפנום את שמם המהולל, אשר יקרא על צאצאיהם אחריהם, בעיני הדורות הבאים, ושבו מדעתם והסבימו אל רצון עמם, בזכרם את מאמר החכם הנוקב ויורד עד התהום, כי

זכרון ימי עולם הוא משפט העולם!
די וועלטנעשיכטע איז דאם וועלטגעריכט!

זאב יעבץ.

הישר והמסֻבב.

החכם רואה את הנולד. חוג ראיתו אינו הגבול הצר של ההוה, אך הוא צופה ומכיט מבעד לאספקלריא מאירה על רחבי העתיד. הוא מוציא משפט על כל דבר, לא לפי הערך הנתן לו למראה עיני בשר; לא לפי האמת, הטוב והמוסר הנכרים וגלוים רק על נבו, אך לפי הערכין המושנים לנו אחרי התבוננות וצפיה בעיני רוח, לפי ערך הטוב שבו הצפון בתוך מעיו, בתוך צאצאיו ותולדותיו.

אבל אחריות גדולה מוטלת על האיש החפץ להשתמש בתנא זו של מדת החכם. הוא צריך לראות את הנולד עד סיף כל־הדורות והזמנים, את הנולד עם תולדות תולדותיו, עליו להעריך מקורם את כח עיני רוחו, כי לא תעמודנה בחצי הדרך, ותובלנה לבוא עד הנקודה האחרונה שבאחרונות, עד הקץ והסוף בחשבונו של עולם. ולמי אשר יחסר התנאי העקרי הזה, אין לו הרשות להשתמש בשרביטו של החכם, כי אז הוא מעמיד עצמו במקום סכנה, בדרך מלאה סתירות, טעויות וננודים. על ההוה ולקחו שהוא נותן השליך עכטיו, והתורה הגדולה של העתיד בהיקפו הנדול אינה יכולה להכנס לתוך לבו והכנתו, וממילא ישאר קרח מכאן וקרח מכאן ולא יוכל לעשות שיטה הניונית, ומסודרת למרכז מחשבותיו ומעשיו. וה„מציאות" של ההוה יחד עם ה„מציאות" של העתיד תבאנה ותשפחנה על פניו.

„אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות". גם זה הוא משפט המכיל בקרבו מובן רחב מאד. האספקלריא המאירה ננוזה היא, לחפור בכל דבר עד התהום קצרה בינתנו, אבל, לאשרנו, השטח העליון הוא תמיד נגד פנינו, גם הוא יורה לנו דבר מה, גם המראות אשר יראה לנו הוא, תורה הם וללמוד אותה אנו צריכים!

התדעו? לכל דבר ולכל מושג יש הזכות של „חזקה". לא נקל הוא כל כך לעקור פרשה ממקומה, כח ה„השערה" ו„צפיה למרחוק" דל מאד לתת „מופתים חותכים" שיעצרו כח לעמוד כנגד „הנרגש והמוחש", ובימינו אלה, אשר כל אחד רניל לשפוט על כל העולם והנעשה בו, מנקודת הראות של ההוג שנתחנך בו, ולא מנקודת השקפה מרבזית על כל התבל, החיים והאדם, בודאי אין הרשות לשום איש לפסול דבר מקובל ונערץ בשביל השערתו, שנפנעה מתנאים חצוניים שהקיפו את ה„אטמוספירא" שלו. אנו אין לנו אלא התשוקה ה„ישרה" לטוב. ומה הוא הטוב? על השאלה הזאת נמצא פתרונים בהמסורה, בהמקובל והקדוש וגם בהרגשות הנולדים בלבנו על פיהם.

„כי ישרים דרכי ד'". בכל חוק תורה יוכל כל איש מסתקף לבא בעלילה, למצוא סמוכין להוות נפשו, לאמר, כי ממצוה זו יצאה רעה זו להאומה, וממצוה זו דעה אחרת. טענות כאלו בכר נשמעו בין החיים אלפי אלף פעמים. טענות כאלו

הם לפעמים גם סבות מחוללות לרוח רפורמי סוער כנגד קברניטי אניתנו העתיקה. אבל, לאשרנו, רק הפושעים נכשלו בהן, ובל ישראל בנדוליו וקטניו, ידעו והרגישו, כי לא יוכלו לקרוא בספר החתום כלו ורק שורה קטנה אחת נלויה, הבינו כי לא יוכלו להעריך את ערך שרשרת נדולה משבעת אחת, אף על פי שהיא נראה דוקרת בפתוחיה, אבל היא נוררת אחריה אלפי טבעות הנעוצות זו בזו המזהירות ומאירות. יש מצב שאע"פ שאינו מתקבל לשעתו, מביא, על פי חוקי ההתפתחות, לעתיד מאושר ולהתעוררות אדירת הכח, ולכן היה לישראל תמיד רוח אחד ולב אחד, למציא קורת רוח בכל "דרכי ד" ולבטוח באמתתם, בזאת בלבד שהמה "ישרים" למטרה טובה, לא חפצו לדון על ה"מסובב" ולחשוב שכר מצוה בהוה מול הפסדו בעתיד, כי לא להם המלאכה הזאת ואם יצלח בידם למצוא את ה"מסבב" שאולי לא התקבל עליהם הוא, הלא קצרה ידם להניע עד ה"מסבב דמסבב", אשר את אלומותיו הם מקוים לשאת ברנה, אחרי שדרכי ד' מתחילתם הם "ישרים", והטוב והמוסר שבהוה עומדים על כף המאונים שלהם.

חזקיהו ראה, כי "נפקי מיניה בנין דלא מעלי", הוא ראה את הנולד ורצה לעשות מעשה על פיהו. תורת ההוה אומרת: "לא לתהו בראה לשבת יצרה", תורת העתיד אומרת: "רני עקרה לא ילדה שלא ילדה בנים לניהנום". אדם רע בעולם אינו נורם לישובו של עולם, כי אם חורבנו. המושכל ה"ישר" והמושכל ה"מסובב" מנצחים זה את זה. ה"ישר" וה"מסובב" הי מיניהו עדיף? היוכל החכם הרואה את הנולד להורות "הוראת שעה" ולבטל על פיה משפט חרוץ מקודם? בעמדנו במעמד של ספקות כואת, הננו שומעים קול ברמה יוצא מפי "ישעי" נביאנו: "בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמיפקדית עביד ומאי דניחא ליה לרחמנא ליעבד!" ואמנם נם חזקי' שראה את הנולה, הנה לא ראה את הנולד של הנולד דנולד: ראה את מנשה, ואולי את אמון, אבל לא ראה את יאשיהו.

זאת היא "כבשי דרחמנא" לחשוב חשבונו של עולם מנקודת הראות של ה"מסובב", אשר אין קצה לנפתוליו, ואין איש יודע להעריך את הסוף והמטרה של "האמצעיים שאין להם תכלית". על כן עשה האלקים את האדם "ישר" ועליו לבלי לחשוב חשבונות רבים בהשקפות "מסובבות". עליו לבלי להתחכם הרבה ולבנות מגדלים על השערות שבאויר, אך רגליו יעמדו על הר איתן של המסורה, הבינה, החוש והרגש הטהור הנובע מהרוח המרחף בהכנסי"ה משנות קדם.

הציונות היא תנועה "ישרה", בעצם הויתה היא פשוטה, אמת ערומה ומושכל ראשון, היא טבעית ונכרזת מכל לב חי ומרגיש. בה אין מאומה מסבך הפלפול וכבשונו של עולם, שאינם שוים לכל נפש. ה"ישר" שבה הוא כר מסוכן למאמצי ההתנגדות לשייל בו. ה"מתנגדים" מרגישים זאת עד מאד, ולכן הם הולכים סחור סחור, וכשיזדמן להם בדרכם ימלאו רחת ובהלה ומשתדלים לבלוע את הקוץ הזה, המחריש את קולה של ההתנגדות, אך כדי שלא יוכר ושלא יובלט לעין רואים. לא שמענו מעולם, כי מבקרי־מומים של תנועתנו, ירהיבו עוז בנפשם לדין על אדות "ישוב ארץ ישראל" ולהראות, כי אינו חובה על פי הדת, וכי אינו רגש כללי של כל הדורות, הן היחס שבין הציונות וישוב הארץ היה כעת כל כך קרוב ומשולב זה בזו, עד אשר היו כחטיבה אחת, יצוקים ביצוקה אחת. אבל הם יראים לנגוע אל הפצע המסוכן הזה בנרונה של ההתנגדות החונק אותה. ולכן הם שמים אל

ה„מסבב" פניהם. הם צופים למרחוק, הם רואים שם, הרחק, הרחק כתם על אופקינו, הם יודעים את הבאות, כי מהפרח יצא חוח, ועוד דברי נביאות כאלה. אבל, אחים, איך תמצאו ידיכם ורגליכם בבית המדרש. הן אנחנו בלנו המאמינים בנצחיות התורה, בוז נבוז לאיש, אשר יראה לנו את דמות משה על משהו, ואשר יחליט גם על דבר אחד שבתורה, שאין לו וכות קיום באיזה זמן מן הזמנים. מחמת השתנות התנאים וחשש ה„מסבב", ומצות „ישוב ארץ ישראל", הלא היא ככל המצות העומדות למעלה מן הזמן ותנאיו, ומי הוא אשר יוכל לאמר בי בחו יפה לגזור „הוראת שעה" ולהזיז משנה ממקומה; ביד מי הרשות להחליט בי אך לנו לעסוק במצות „ישוב ארץ ישראל" שהיא תורה שלמה בדחז"ל, ורגש כללי של כנסת ישראל, עליו הורגנו מלחלוחית השירה שבו רוינו את צמאנו, אותו זכרנו ועליו נתנענענו על ראש שמחתנו וימי תונתנו, ואם יביא האיש הזה בצקלונו איזו הערה פרחת באויר, איזה חשש של „ראית הנולד", איזה „איוב" רוחני או חמרי, אז נשיב לו „בהדי כבשי דרחמנא למה לנו", כה להורות „הוראות שעה" בעניני דת אין בידינו. וגם המתאמרים ל„רואים הנולד" הם אינם מתאמרים כלל לצופי למרחוק את המאורעות ותולדותיהן ותולדות תולדותיהן, לכן אין לנו אלא מה שבידינו אלו ה„אותיות של דיו" על גוילי תורתנו הכתובה והמסורה ואלו ה„אותיות של אש" על לוח לבן של ישראל שבנו, אשר הן באחת מולידות המית־סערה בנפשנו בקריאה קדושה המתפרצת מפינו: „לד' ולעמו ולארצו!"

ואנחנו אם כי לא נביאים ולא בני נביאים הננו, הנה כיון שהתרתם את הרצועה וכל הבא לטול את השם בא ונוטל, גם אנחנו נדרוש את ה„מסבב" כמין חמד, והננו מחליטים, כי רוח ה„פראגרעס" שאחז בכל פנות עמנו עתיד היה לבלי השאיר שריד להיהדות, לולא באה הציוניות ועמדה בין החיים ובין המתים והמנפה נעצרה; הננו רואים בי כל מה שהציוניות תוסיף לעשות חיל, ירבה כבוד ישראל בלאומים ואז ישובו למחנינו השיות הנדהות ממנו רק עבור העבטיט והמחי שהגרועים שבאומות משליכים עלינו ורוחם קצרה מלסבול את השפלות הנוראה; הננו רואים כי באשר תתגלם הציונות במעשה, אז יסתדרו בני ישראל על פי חוקי אָקונומיה, ואז יחדל הרעב, הצר והמצוק להפיל הללים במחנינו; הננו רואים עוד, כי כאשר יהיה עמנו בן המציאות החיה, יחדל לגבב היקשים מתמיהים ולא יבין כלל איך היה אפשר לאיש יהודי הרד עם אל ומחבב את קדשי האומה, לבלי להמשך בזרם אדיר אחרי יהתשוקה הציונית המקושרת באלפי נימים עם כל קדשי הדת, באשר כי החיים הראליים יתנו גם ראליות הגיונית. הננו רואים ורואים.... אבל למה ניזול ונחשוב כרוכלא? הדברים האלה תלוים בהשערה ואנחנו איננו חפצים לעשות בסיס תחת רגלינו, את החמר הרפה של ה„השערה", אשר בל אחד בא וסותרו בהבל פיו ואומר „איפכא מסתברא", אף אם אצלנו היא ודאי נמור, אנחנו איננו רוצים לדבר אדות „כורא מאינרא", אבל, לאשרנו, גם האי „קבא מארעא" בידינו, הננו רואים את מטרתנו גם מעל לאופק ראיתנו גם בתוך אופקנו, ובנה אשר נטעה ימיננו, היא המצוה הנתונה לנו וההרגשה השירית הנרגשת בלבבנו, לאהבת ארץ אבות.

מתנת הדבור נתנה להאדם, לברר וללבן את המחשבה, להגביל גבולות בהגיונו ולקבוע מסמרים בהלבותיו, ולדאבון לבבנו נאחז לפעמים בסבך דברים, עד אשר נשכח את הנקודה, אשר ממנה החילונו, והנה מלחמת דברים נטושה בתוך

אהלינו, מלחמה שמביאה ערבוביא נדולה, ענן נדול של פיח ואבק, והלוחמים אינם יודעים איה מקום מטרתם. הציונים מבטיחים אנב אורחא של פעולות לטובת ישוב הארץ נם הבטחות נדולות „מדיניות". האנשים הפוקחים עין על כל הנעשה באירופא בתקופתנו האחרונה, ועל הסמפטיא אשר נם קצת נדולי ואיתני ארץ מראים לתנועתנו, מחבים בלב אמיץ ובבטחה נדולה ל.שעת הכשר" בזמן מן הזמנים, אשר או תצא תנועתנו אל הפועל. אבל אין איש כופה את ההר בניגית על מי שלא יחפוץ להאמין בזה. אבל שאלה נדולה היא: הן המוסדים הציוניים מתכוננים להרבות הישוב בא"י. הבאנק והפאנד הלא פניהם מועדות רק למטרה אחת, להנדיל את ישוב אחינו בארצנו, אשר זו בידינו היא, עד הוא כל החיל שכבר עשינו בארצנו, נם אחרי שורה שלמה של שניאות באונם וגם ברצון של הפקידים הצרפתים, אשר רק המקרה ולא האידעאל הביאם לארץ, ומדוע ינרע בבוד תנועתנו במה שהיא נותנת ב„ודאי" בשביל שהיא נם „מבטחת" הרבה מאד? אחים! אם נתפוס מרובה מה טוב, ואם לא נתפוס מרובה, אז נתפוס מועט אשר בפינו ובידינו לעשיתו. ואם לא מתמיהים נהיה בעת, אשר עשיר רב אוצרות יעמוד אצלנו על המקה בדבר קל ערך ורניל, ואנחנו נשיב לו: איך תעמוד על המקה ואנחנו לא ספרנו את נגוך ולא נרע אם בנים דבריך כי מיליונים לך. ובאותה שעה עומד הוא ומצלצל ב„מזומניו" העולים הרבה על כל מה אשר ידרוש מאתנו? בברות הארץ הרבות העומדות להמכר כעה בארצנו מזומנות הן לנו, אם רק יהיו ה„מזומנים" בקופה הלאומית. יש לנו די עבודה בארץ נם מן המותר לנו, ומן המורשה מאת ממשלת תוגרמה. כבר אנחנו יכולים לנשת מהר אל המלאכה והיא חביבה עלינו כשם ששמה „נאולת הארץ" היה חביב על רבותינו מדור דור. קדמוננו זכו רק לפלפל בהלכותיה, ואנחנו זוכים בימינו לשמושה המעשי ולראות בעינינו את קיומן בחיים ובמציאות. מי הוא האיש, אשר יוכל לנזול ממנו את הענג הזה לתת נאולה לארץ אבותינו בשביל שימציא איזה חששות והלומות רעים? מי הוא האיש אשר יקשיח את לבבו מלשמוע את בכיותיה וניחותיה של פרשה שלמה בתורתנו הבוכה ואומרת: „נרשוני היום מהסתפח בנחלת ד'!" מי הוא הדיין אשר ינזור ב„שלילת זכיות" את מצות „ישוב ארץ ישראל" בשביל איזה סברות הכרס! בתור מחזיקים בהיהרות התמימה הננו רודפים תמיד אחרי ה„ישר" והוא הנהו בידינו. אך הנגלות לנו ולבנינו. אך ה„ישר" ולא ה„מסבב".

אחד מרבני ישראל.

על הציוניות ועל החסידות.

הציוניות צריכה להיות קנין האומה כלה, קנין כל המפלגות אשר לעם, זאת יבין כל איש, אולם כיצד תוכל להיות לקנין כל המפלגות? על השאלה הזאת נתן לנו המורחי פתרון נכון, לאמר: כי כל מפלגה ומפלגה תתאגד ותעבוד כפי רוחה תחת דגל ציון, המתנוסס ממעל לכל המפלגות, אולם בעבור זאת נוסד גם המזרחי, מרכז לחרדים, יען כי אם גם כל בני האומה יוכלו ללכת שלובי זרוע ואחוזי יד בענין מטרה אחת, אשר אליה תערוגנה כל מפלגותיה, אבל להשיג המטרה גם בהסעיפים המסתעפים ממנה, רוח אחרת לכל מפלגה ומפלגה; ואם תאמר האחת לכלכל את הרוח רק לפי טעמה בלבה, את נפש הציוניות היא קובעת, כי ע"י זאת לא תהא לקנין כל המפלגות וממילא לא תהא לקנין האומה, כי אם קנין אנשים פרטים ולכל היותר קנין מפלגה יחידית. למסקנא הזאת בא המזרחי אחרי עבור ארבע או חמש שנים על הציוניות, והיא הנותנת די אומץ לחות דעה, כי נחוץ גם ליסד סניף להמזרחי בשם חסידי ציון[1] מרכז למפלגת החסידים[2]. אשר לה יש דרכים מיוחדות ותכיעות שונות, נוסח שינה ומנהגים שונים אשר בהן נולדו ובהן הורגלו מנוער ובהן הן שונים מסתם חרדים, כי באמת כבר רכשה לה הציוניות לבות הרבה מהם, אך מפני סבות שונות נראה הדבר כאילו הציוניות והחסידות צוררות אשה לרעותה וקנאי החסידים רודפים את כל איש מחבריהם, אשר יקח חלק בהציוניות וכחם גדול מאד בכל מדינת פולין, והאמת נתנה להאמר, כי בפולין נראה רוח חיים רק בכת זו, ולוא נתנה היא את ידה לציון, כי אז רכשנו לנו באמת חסידי ציון הנכונים ללחום במסירת נפש כעד דעותיה. — הן אמנם לא נעלם מעין צופיה גם מגרעותיה, כי לא כהחסידות לפנים היא היום, כי נשתנתה הרבה, אבל השנוי הוא רק בנושאיה ולא בהחסידות עצמה, אשר ככחה אז כן כחה גם עתה להלהיב לבות אנשים, אשר רק האמת נכח דרכם וישנם באמת עוד גם היום רבים מנושאיה, אשר יחידי סגולה הם בכרם בית ישראל, אף כי רבו בה גם בני אדם שאינם מהוגנים הנותנים בה טעם לפגם.

ומה ידאב הלב לשמוע בהתוכח איש נאור עם איש חסיד: הנאור מונה אותו במצות שבין אדם לחברו והחסיד מקנטר אותו במצות שבין אדם למקום, כאלו החסידות תצוה על המחזיקים בשיטתה לזלזל במצות שבין אדם לחברו, אבל הלא אנו

---

[1]) עתה כאשר יוסד המרכז מזרח־פולין, יוכל הוא להשתדל בזאת ועל שכמו תהא העבודה הזאת, כי בפולין כל המון החרדים נוטה כמעט לרוח החסידים.

[2]) בשם חסידים הגני קורא בין לאלה הנוסעים ומסתופפים תחת צל אדמורי"ם ובין לאלו אשר אינם נוסעים לאדמורי"ם רק נתגדלו ונתהנכו מנעוריהם על פי נוסח ההסידות.

יודעים היטב, כי החסידות תצוה רק לעשות חסד איש את אחיו ונושאיה הרבו מעולם להיטיב וימצאו באמת חן בעיני אלהים ואדם, ורק בימינו נשתנה הדבר, ואני תפלה ומלא תקוה, כי כאשר הביאה הציונות טובה רבה בכל חיי מפלגות עמנו ו ה ר ב ה הועילה לקרב את לב החדשנים אל קדשי האומה ו מ ע ט גם אל אביהן שבשמים, כן תביא הציונית גם תקון ותועלת אל מפלגתנו, לטהר ולזכך אותה מן המדות המגונות, אשר דבקו במוקצים שבה בעתים האחרונות, כגון: צביעות והנופה, הוצאת דבה ולשון הרע, וידעו ויכירו כל בני עמנו, כי השיטה הזאת יפה וטובה היא במאד מאד גם לאלהים גם לאנשים, כי באמת תורת אלהים ותורת האדם תורה אחת היא, ומרועה אחד נתנו שתיהן, והחסידות האמתית לא תתנגד להציוניות האמתית, כי דא ודא חדא היא.

בהתכונן דבר זה, יהי' רעיוננו הקדוש באמת לקנין כל העם, כי אגודות חסידי ציון התבבנה אותו על העם במסרם נפשם עליו בהתלהבות אש דת, ואף כי מטרות שונות יהיו להאגדות חסידי־ציון, כאשר יצא הדבר מכח אל הפועל, כאשר יחיב טבע כל התפתחות, אך בכל זאת נוכל לסמן את שלשת ראשי המטרות, אשר עליהן תקלענה האגדות.

מטרה א.

כל אלו חסידי ציון הנוסעים אל האדמורי"ם ידברו עליהם השכם ודבר להכחיש את הדבות הנמבזיות, אשר יצאו על הציונים והציוניות, כי כל התנגדות האדמורי"ם האמתים היא יען כי יחרדו באמת, כי לא יבולע חלילה לדת, בשמעם רבת התנועה, אבל כאשר יתברר להם מפי חסידי ציון כי לא כצעקתה הבאה אליהם כן היא, אז תסור התנגדותם ודגל ציון יתחזק בעמוד החסידות האמתית, וגם כל העם יראה ויוכח, כי ח"ו לא הצביעות והחנופה היא החסידות, ושמה לא יחולל עוד ולא יאמר עוד, כי היא צוררת להציוניות כי אם רק תעבור רוח ההתחסדות, אז גם חסידי ציון יגילו באדמורי"ם.—

מטרה ב.

להבליט את הדת בהתנועה הציונית יותר מהלאומית [1]), לדבר השכם ודבר בשם הדת וזאת תהיה לעומת נאורי־ציון הקיצונים המובירים רק בשם הלאומיות, לעומתם

---

[1]) אף כי יודעים הננו גם אנחנו, כי הגנו עם ככל העמים בכל דבר, אשר הלאומיות נקנה בהם היינו גזע, לשון, ארץ, אבל הקשר האמתי המקשר אותנו בני ישראל הוא הדת, זה כחנו לאלהי ישראל לסבול בעד שמו הגדול והקדוש את כל יסורי העולם באהבה, ובעבור אהבתו יתברך הננו אוהבים את כל אחינו בדעה, לאמר: את כל איש ישראל; כל זמן שהוא נושא עליו את השם „עברי" ולא ימירנו, אז סימן הוא, כי הוא מודה ביהוד היו' ב"ה, אף כי מתנהג הוא שלא כשורה, בכל זאת עודנו כלול הוא בכלל כל ישראל, ובעבור זאת הננו אוהבים אותו אהבה מיוחדת לבד האהבה האנושית, אשר מחויבים הננו לאהוב את כל הנברא בצלם אלהים ולרחם את כל הנבראים לא בעבור הלאומית כי אצלנו הדת והלאומית אחת הן קשורות זה בזה כגהלת בשלהבת, בכל העמים קדמה לאומיותם לדתם, לא כן חלק יעקב; אחד היה אברהם, אשר נשא ברמה את אמונת היחוד וכן צוה לבניו אחריו והוא ובניו נתרחקו בעבור זאת מיתר בני שם ומני אז נקראו עם לבדד עם ישראל! אם נאמר כי הקשר המאגד אותנו הוא מכח הלאומיות, מדוע ירגיש שבט ראובן בן יעקב יותר אהבה לשמעון בן יעקב מלעשו בן יצחק? הלא דורות לאלפים כבר עברו משניהם יחד? האם הדוד האחד הפחות יגרום את האהבה? אלא על ברחי אני אומר כי רק הדעה האחת באלהית היא המאגדת את בני ישראל, ולכן תחלוף מיד האהבה אם חלילה יבדל אחד מעדת ישראל בעזבו את דתו, אף כי הלאומית לא יוכל להמיר, ועל כן התחזק בלב אבותינו בהיותם

נדבר אנחנו חסידי ציון ונלהיב לבות אנשים לציון בהתלהבות דתית אמתית, לא בקנאה ושנאה, כי אם בדברי נועם היוצאים מן הלב ובסבלנות רבה, עד אשר יעזרנו השם כי ילכו גם הנאורים הקיצונים לאור הדת האמתית.—

מטרה ג.

להתאמץ ללכת בשביל הזהב בכל דבר. לשחר את ידיעת למודים הכוללים, תחית שפת הקדש, השבת החנוך וכדומה הרבה דברים. אך גם תקונים אלה יעשו לשם שמים ממש, ומטרת חסידי־ציון תהיה לברר את הניצוצות מתוך הקליפה: את אשר לד' לד' ואת אשר לא לד' הוא, נזרה הלאה, כי הם יבחרו בכל דבר, אשר הוא אך טוב ומועיל לעמנו, רק ישמרו מפני יסוד המוזק, אשר בכל דבר [1]). כל למוד וכל תקון אשר אך ברכה בו נקריב רק הכל יהיה על טהרת הקדש ואז יאמר עלינו בצדק „כי עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה."

דאבויזן ע"י דרבקין. אפרים אליעזר אבן־שושש.

על אדמתם רגש האהבה לנכרי הבא לחסות תחת כנפי השכינה, אף כי איננו מצוים להכניס גרים, כי אם התיחד באמת ובתמים היה כאחד מאתם. אף כי מלאומיות זרה הוא. מכל זאת נראה כי בעם בני ישראל לא נוכל לעשות פירוד בין הדת והלאומיות, כי אחת הן, הדת הוא לאומיותנו ולאומיותנו היא הדת. — אך זאת לא תפריענו לסבול את הלאומים הקצונים, אף כי הם מפרידים בין הדת והלאומיות, יען כי במוחים אנחנו, כי אם הם מחזיקים בלאומיותם ישובו גם אל דת ישראל, כמו שנאמר במדרש רות כיון ששבו אל עמם ישובו אל אלהיהם. אך מחוייבים אנו לעמוד על המשמר ולהורות דעה את העם, כי ידעו כי לא די בלאומיות לבדה להתחשב בקהל השם, וכי דעה משובשת היא. כי אפשר לישראל להתקים בלי דת ובדעבד האנשים האלו, אשר חנוכם גרם להם כי נשתבשו דעותיהם לא נדחה חלילה, בתקותנו, כי אחרי השתבשותם יתרפאו ואם לא נוכל לפעול עליהם, נפעול על בניהם לבל ידח ממנו נדח.

[1]) כלול בזה גם יסוד המזיק שבמפלגתנו, אשר כל איש בדרכו על מפתן חדר מנין תפלתו, לא יחשבו בעיניו כל תלמידי חכמים, אשר לא מחברי מנינו, אפילו בקליפת השום. וגם ההמון מן המתנגדים למד מהם להקל בכבוד בני תורה ומזה תבאנה תוצאות מרות ורעות מאד: כל איש הישר בעיניו יעשה. אין מנהיג וכושל מוסרי בשום קהילה אף בקטנה מן הקטנות, אשר יוכל לנהוג נשיאות ביד רמה לעמוד בפרץ בכל דבר תקלה, כי אין שומע להם. האמת כי גם בדורות שלפנינו נחלקו לפעמים גדולי החסידות, אבל מחלקותם היתה לשם שמים; אולם היום מה נראה? אוי לנו אם נאמר ואוי לנו אם לא נאמר. את הטוב מן החסידות לא קבלנו ומשמעת בעלי התורה חסרנו! לכן נחוץ כי גם המכשול הזה יסירו חסידי ציון להרים קרן התורה, לעמוד לימין בעלי התורה, לבעבור יהיה כח בידם לעמוד בפרץ ולעצור בפני כל הדברים המגונים ושאינם מהוגנים, אשר יעשה כימינו לעינינו, ומציון תבא בכל, מכל, כל תשועת ישראל.

דעות גדולי העמים על הציוניות.

בכל אופני־רגשות התנועה הציונית אין דבר, אשר יעורר ספק ומנוד ראש בקרב החולקים עליה כצד המדיניות שבה. ואף כי כלם פה אחד יודו, כי טיבה גדולה לכל עם בני ישראל צפונה בהתכונן עמנו בארץ אבותיו, בכל זאת מעוררת מטרה הזאת ספק וכמעט יאוש בלב כל העומדים לנו מנגד, ובמספר רב גם בלב אוהבינו והחוסים בדגלנו.

אך מדוע ידמו כי אי אפשר להוציא לפעולות אדם חפץ זה? מדוע יחשבו לדבר בלתי אפשר, כי עם אשר רוח חיים בקרבו במדה גדולה מאד ומרובה פי כמה וכמה יתר ממרבית העמים האחרים ישניב בכחו לתקוע לו יתד בארץ? — דבר אשר עלתה ביד עמים הנופלים ממנו הרבה הרבה בנשמיות וברוחניות?

על זאת יענו שתי תשובות:

א) מסיבות חצוניות, לאמר: הממלכות בכללן וממלכת תורך בפרטה, לא יאבו ולא יתנו לכונן מכון־עם חדש בתוך ארץ־ממשלת תורך — הארץ, אשר עיני כל מלכי ארופא נשואות עליה.

ב) מסיבות פנימיות, לאמר: אחרי אלפים שנות עבדות ופזור, לא יוכל העם לבנין לו שלטון מסודר על בסים נכון לא ימוט.

אמנם על כל אחד מהטעמים האלו ישנן תשובות רבות אשר לא פעם אחת נאמרו ונדפסו — אולם בכל שאלה נכונות תשובות שונות מכל הצדדים ומכל הבחינות ובכל זאת ברור הדבר כי לא בתשובות תנוח רוח בעלי הספק.

כל אשר יוסיף הציוני להתפלפל ולהוכיח — בצדק יענהו בעל מחלקתו — כי „השכל נמשך אחרי הרצון", ואך התשוקה הגדולה והעזה למצוא מנוח לכף רגלי העם הנודד, הולידה והצמיחה כל הטעמים והאמתלאות לטובת קיום המפעל, אשר הוא מחזק חפץ כל אוהב עמו.

על כן אין טוב לנוף החקירה הזאת, כי אם לחדול מתעצומית הפלפול ולשמוע מה משפט גדולי־חכמי העמים, אשר להם אין שום פניה להכריע מאזני החקירה לאיזה צד, ואשר דעתם ותבונתם בשאלה הזאת מומחה ומובהקת כל צרכה.

בהזורנאל הרוסי „Русская Мысль" שנת 1902 ספר שביעי נדפסה חוות־דעת החכמים הרוסים אודות הציוניות. בשנת 1901 נדפסה בברלין חוברת החכם עמיל קראננעבערג „ציוניסטען אונד כריסטען", אשר בו תבאנה דעת חכמי המערב בזה. מוצא דבריהם הובא במ"ע „בודושצנאסט" שנת 1902 גליון 31.

בתוך כל הדברים והדרשות, אשר נאמר בנידון הענין הזה, נמנה דאשון משפט החכם הישיש לורד סליסבורי, הלורד הזה עמד שנים רבות בראש הדיפלומטיא

האנגלית ודעתו בכל דבר הנוגע לעניני הממלכות בכללן, ובשאלת המזרח בפרט, היא כמשפט שכמעט אין להרהר אחריו, ואלו דבריו בנוגע לענייננו:

„לא יתכן, כי המצא ימצא חכם־מדיני, אשר יטיל ספק בזה, אם העם העברי, אשר בכחו הגדול נשא תלאות ורדיפות עצומות במשך אלפי שנה, יכול הוא ומוכשר לעשות גדולות בארץ. על כן עת־דה התנועה הציונית להצליח כדרכה ולקים את מחשבתה. גם אם יהיו לה מתנגדים רבים. היהודים מוכשרים לכונן כארץ אבותיהם ממשלה מתוקנת ולרומם את מבחר אזיא הקטנה למעלה ראש, למדרגה, אשר לא עמד עליה מעולם".

„בהיהודים עצמם תלוי הדבר להיציא המפעל הזה לאור. הפצם של הציונים יעלה בידם, אם חיל העובדים יעלה רק למספר ארבעים למאה מכל היהודים. והשולטן, בנראה, לא ימצא טעם וסבה להשביח את היהודים ממועצותם לכונן ממשלה בארץ אבותם. עם היהודים אשר במשך אלפי שנים נלחם נלחם ויוכל עם המון רדיפות ולחץ־הגלות הנורא, הוא בעל סבלנות וקשי עורף במדה הנחוצה, להוציא לאור את המפעל הגדול אשר אליו תשאף הציוניות."

אלה המה דברי הדיפלומט הגדול. ואולם דבריו יעוררו לכאורה שמין ותמהון. הוא ישים לפניו כמו הלכה פסיקה אשר אין להרהר אחריה, כי „השולטן לא ימצא טעם וסבה להפריע את היהודים מלכונן בתוככי ממלכתו ממשלה נפ־דה". ואולם הלא זה הוא גוף השאלה, אשר נתחכטו עליה כל חוקרי לתכלית מגמתנו.

אכן אף כי לא השמיע לנו הלורד הזה את נמוקו ושעמו — הלא נבינה, כי בדבר נכבד כזה יתרון דבר שפתים אך למחסור הוא. די, לנו די כי ההלכה הזאת נפסקה באופן הזה מאדם גדול, אשר עמד ימים רבים בראש הדפלומטיא האנגלית. איש כזה לא יוציא מפיו דברים כאלו מבלי פלסם היטב במאזני שכלו, ואשר העלה אחרי החקירה הנאותה נגר כסאלסבורי, אותו נוכל לקבל מבלי פקפוק.

אכן דברי חורת הדפלומטים עניים במקימם ועשירים במקים אחר. סעד נדול לדברי סאליסבורי, נמצא בספר שכתב רבו שהוא לורד אחד מילדי עמנו, ביקונספילד, אשר נם הוא היה ימים רבים ראש שרי אנגליא, ולורד סאלסבורי, אשר יצק מים על ידו ימים רבים, היה תלמידו המיבחק שרוב חכמתו הימנו, ובלי ספק שנה לנו סאליסבורי בדבריו פרק אחד מתורת רבו. בספר „טאנקרעד" להלורד ביקונספילד העתקת יהליל חלק ב' צד 6—7 נאמר: „הממלכה האירופית, אשר ניסדה בירושלם לא יכלה עמוד, אף כי פזרו ע"ז אוצרות כסף ומכמני זהב למכביר, כחות עצומות וגבורות נוראות עם להבות איש אמינה וכל מאמצי נפש ורוח — וכישלון יסוד הממלכה ההיא בירושלם הפריע מאד את מעשי האמונה ומחלש כחה באירופא. אכל באמת לו חכמו השכילו חוקרי הדבר, כי אז מצאו הסבה האמתית והיו באים לדעה אחרת."

„בעת ההיא — עת מסעי־הצלב — זרם ונעלמים היו סודות חקי פלגת השבטים וסגולותיהם. אבל אין כל ספק בדבר, כי ירושלם חוכל היתה לחבל נחלה רק לישראל או לישמעאל ולא לאחר זולתם. מעשים לאין תכלית והמין חליפות יעברו על ארץ הקדם, עד אשר יובן הרז החדש הזה, והשאלה תפתר. ואם במשך המבוכות וההליפות ינסו להושיב אחרים על כסא דוד, הנה בלי ספק יהיה גורלו כגורל

נאטפריד ובלדואין ואהריתו כאהריתם. והיה יהיה כן למרות כל עוז הבונתו ונודל כשרונו ולמרות התאמצות כל אירופא כולה".—

לעומת דעת סאליסבורי האיש האנגלי, אשר מזנו בטבע קר, ואשר הוא עומד בקצה המיימינים שומרי הישנות, בתוך עם המחזיקים במסורת אבות, נבון יהיה להביא דעת איש אחד בן עם צרפת, אשר הוא ההפך הגמור; האיש לעאן בורזוא הוא צרפתי, העם אשר מזנו הם, והוא מן הקצונים שבמשמאילים שואפי ההדשות, בתוך עם צרפת הנוטה מכבר לליבראליזמום, ואם איש כזה בא לכלל דעה אחת כמעט עם סאליסבורי, הלא אות הוא, כי אמתת הדעה מעידה על עצמה עדות שאין להכחישה.

ואלה הדברים אשר דבר בזה לעאן בורזוא אשר היה ראש הפרלמנט הצרפתי:

„לגיי אחד יהיו העמים רק באחרית הימים הרחוקה עוד ממנו מאד. ואולם בטרם ישמע קול תור הזהב הזה בארץ החיים לא תחדל עינינו לראות מעונים ואומללים לאלפים ולרבבות. הנה עינינו הרואות, כי כל מעשי בני האדם לכל מיניהם ומחלקותם רק לטובת עצמם הם מכוונים, ופעולות מקודשות בלי הנאה חמרית אינן במציאות כלל ואינן אלא תולדות הדמיון בלבד. והעם העברי המיוחד באיכותו ומשונה תכלית שנוי מכל העמים, והבורד גם ביתרונותיו גם בחסרונותיו בלאומים, לא יתנהו לבו להתבולל לעולם בקרב העמים, על כן יש לציוניות יסוד, מוסד בטבע העם הזה. הציוניות תפתח המלחמה נגד האיבה לבני שם — אנטיסימיזם — המביאה רעה גדולה לנו העמים, עוד הרבה יותר מאשר תביא ליהודים — בהשחיתה את מדותינו המוסריות ובשימה מעצור לרוחנו ונחושתים ברגלנו, מעלות בדרך החיים למעלה למשכיל. על ידי התרגשות הציוניות, הננו רואים את העם הישראלי נולד מחדש ובקול גדול יודיע לנו, כי הוא הי, כי הוא נמצא. העם הזה — ישראל — הוא עשיר בכח חכמתו ומוסרו ובעשרו זה יצליח גם אותנו להגדיל ולהאדיר את איצר רוח בני האדם הכללי. תשוקת הציונים לתת ניר לישראל על אדמתם בהתקימה למעשה, תגזול את החנית מיד צוררי בני שם — האנטיסימיטים — ותטול את כלי זיינם מידם, — כי רק בהיות ישראל עם נודד יהיה לברות למלתעותיהם. על כן הנני רואה, כי מגמת ההתרגשות הציונית דבר יקר ונשגב הוא לטובת האנושית כלה, שאנו חיבים לשית אליה לב לתמכה ולסעדה. אם דורשים אנחנו מן היהודים, כי יעבדו עבודת הכלל עלינו לתת להם ארץ אחוזה, למען היות להם מקום בית חרושת לעבוד עבודתם זאת, שאנו מבקשים מידם".

דברי ליאון בורזוא המה דברי נביא־הרוח לתרבות העולם, למוסדות משפטיו בשאלה הזאת הוא שם את יסודי־תורת האנושית הכללית, כי באמת כל המון המעשים הנעשים בתבל, הלא תולדות המשפטים הכוללים הם, אשר בהם יהיה כלל המין האנושי על פני האדמה. הפרטים יוכלו להסתעף כה וכה וגם יוכלו, על ידי מקרים בודדים, לסור ממסילת האמת והיושר. אולם סוף סוף נוהג העולם את מנהגו על פי המשפטים הכוללים, אשר בהם תלוי אושר הכללי. ואם על פי המשפטים, אשר בהם תלוי אושר כל העמים יצא, כי מגמת פני הציוניות היא מבעית ורבת תושיה ונחוצה לאושר כל העמים, וגם יחידה היא לחלין עם עני ואביון ממצבו הנורא, אז אין לנו לשים לב אל פרטי המעשים ואבני המכשול, אשר יש אשר תגוף בהן רגלנו בדרכנו — בלב מלא תקוה ובטחון נוכל ללכת ולקרבה הלוך וקרוב אל

מטרתנו ובלי בל ספק יהיה ה' עמנו והשג נשיגתה, כי גם כל הישרים והנבונים בעלי העוז מבין העמים יתנו ידם לנו לטוב להם בל הימים.

ועתה נשמע נא, מה ידובר בנו ממזרח שמש. עוד דברי חכם אחד מחכמי ארצנו נביא לפני הקוראים. החכם טונאן־בא־אנאווסקי מהולל מאד בתוך חכמי הבלבלה המדינית והלאומית, וצעירי בני הדור החדש יפערו פיהם למלקיש דברי החכם הזה, הנודע בבקי בתורת הכלכלה בארצנו וגם בחו"ל. ואלה הם דברי החכם הזה הנוגעים לנו:

„בבל לבי ובבל נפשי — יאמר החכם הנ"ל — הנני נוטה אל הציוניות, בתורת מחאה נמרצה נגד רוח עויים הנמבזה והמנואלה, אשר תנגה את החברה האנושית, בימים האלה, ביחוסה אל היהודים. גם בעבור ואת הנני מחבב את ההתרגשות הציונית, יען כי הנני רואה בה ברבת רעיון רם ונשגב עולה למעלה. אמנם אף כי בין כל הממלכות לא נמצאה אף אחת אשר התבוננה בדרך בואת ובמכשירים כאלה, אשר דציונים חושבים להתכונן בארץ ישראל. אכן מהעבר אין להביא שום ראיה לסתור את הדבר, כי בענין הזה יאמר באמת „לא ראינו אינו ראיה".

התבוננות מדינת היהודים תהיה אחד מן הנצחונות הנאדרים שבנאדרים של האנושיות, מיום ברוא ד' אדם על הארץ. עד היום הזה היה יחס מפלגות האדם זו לזו, אבן המעמסה וצור המכשול אשר רוח בני האדם ואדיריהם נלאתה לבלבל אותו, עד כי בשל ונפל תחת כובד משאו. סדר חיי החברה נסתדר באקראי מאליו, על ידי מעשים ועלילות נמשבות לתמן אחרי גלי־החיים, אשר שטפו בלי עצה ובונה. חיק ומשטר, ונגד דעת רוב חכמי עם ועם, אם תקום מדינת היהודים, אז תהיה היא האחת, אשר יסודתה רצון קדום של אישים משבילים, על ידי חפץ מתואר במחוגה מדעית מראש. והדבר הזה יהיה פרק חדש בקורות התבל הכללית. אינני יודע שום סבה מספקת לחשוב את בנין מדינת היהודים לדבר שאי אפשר להתקים, ואע"פ כי להוציא החפץ הזה לאור, נחוצים כחות עצומים ומסירת נפש רבה, וגם לבבוש ולנצח מבשולים רבים. אין בידי בל הידיעות הנחוצות להניד על פיהן מראש עד במה יספיק כח היהודים להוציא החפץ הזה לאור — אכן! זאת אובל להניד בכל לבי, כי נפשי חשקה מאד, כי יצלחו היהודים הציונים בחפצם זה, והשג ישיגו את תעודתם הנאדרה!!" —

והנה כל דברי החכמים הנדולים האלו, די כח בהם לעמוד נגד כל סערות הספק, אשר תסערנה להפיץ לרוח תקותנו ולהניח דעת מתנגדינו בזה, אך לנו ה.מזרחים' אין צורך בכל זאת ונובל לתת לנפשנו חופשה מלטפל בשאלה הזאת. אנחנו מאמינים בני מאמינים, ולנו עדת המזרחים משנב עוז ומבצר נאמן במרומי דתנו. הברית והשבועה אשר בין ד' ובינינו „להת לנו את כל ארץ בנען לאחוזת עולם" (בראשית י"ז ח') — הן הנה עומדות לעד ובהן נשים מבטחנו ולא נבוש. ועתה נקוה נא לה' ויחזק לבנו, כי דבר אלקינו יקום לעולם!

וילנא, מענדיל בייר ליב ברוידא.

לחקים שם.

א. „רב עמרם" ממנצא.

רב עמרם זה, שאני בא לחקור על אדותיו במאמרי זה, הוא אחד מרבים מרבותינו הראשונים הקבורים עוד בקבר־הנשיה של ספרותנו העתיקה, ואיש מחוקרי תולדתנו וסופריה לא הקים עוד מצבת־זכרון להם וזברם לא בא על לוח תולדתנו. — ושמועה אחת ישנה, שמועה נבבדה מאד בערבה ההסטורי, שהיתה יבולה להפיץ מעט אור על השבת תולדותיו של הרב, אך לדאבון לבנו היא כתובה רק ב„שלשלת־הקבלה", בספר שאינו מדייק בשמועותיו בלל וכלל ובמקום שאיננו מקומה. אצל רב עמרם בר ששנא נאון ממתא מחסיא, ובבן לא הביט איש עליה ולא שם עליה לב.

הנה האגדה בדברי השלשלת:

...ואני הצעיר ראיתי בקונטרס ישן אופן קבורת רב עמרם ולא ידעתי אם הוא זה הנאון שבמתא מחסיא ששלח הסדור, או אם הוא גאון אחר, ועם כל זה בחרתי להציג לפניך הדבר: רב עמרם היה במנצא, עיר גדולה על נהר רינוס וילך הרב להקים ישיבה בעיר קלוניה (Köln) ויהי בי זקן מאד, צוה לתלמידיו שאחרי מותו יקברוהו אצל אבותיו במנצא, ויענו תלמידיו, כי זה היה להם סכנה גדולה והשיב להם: חטהרו אותו ותשימוני בארון ואחיב בספינה קטנה על הנהר, ותניחו הספינה שתלך מאליה. ואחרי מותו השלימו התלמידים את נדרם, והספינה הלכה מיד אחרי מרוצת המים, עד שהגיעה נגד עיר מנצא. ויתמהו אנשי העיר ויאמרו, כי יש ארון ואיש מת בתובה, אז אמרו איש קדוש הוא שבא להקבר בארצנו וישלחו ידם להחזיק בספינה, והיא נרתעה לאחור וישתוממו האנשים, ויגיד הדבר אל שר העיר וישובו כולם אל שפת הנהר, ובהיות יהודים עמהם נתקרבה הספינה אל היהודים, וישלחו הנכרים ידיהם להחזיק הספינה ולא יכלו, כי בורחת מהם וכן עשו פעמים רבות, עד שראו במופת, כי מתקרבת ליהודים ולא להם, ויקראו ליהודים ויאמרו להם, הבנסו בספינה וראו מה זה, והספינה נתקרבה להם ויכנסו, ויפתחו הארון והיה בו כתב כתוב האומר: „אחי ורעי בעלי בריתי ק"ק מנצה! הנה באתי אליכם, כי נפטרתי לעולמי בק"ק קלוניה, ומבקש אני שתקברוני בקבר אבותי, ולכלכם חיים שלום, נאם עמרם". ובראותם המכתב התחילו להתאבל עליו והיציאו הארון ממנה, והעיזו אנשי העיר ויתחזקו על היהודים ויכום, אבל לא יכלו לוזז [ציל להזיז] הארון ממקומו (ממש בדברים האלה מסיפר ב„שלשלת הקבלה", דף כ' ע"ג דפום ווארשא תרמ"א, גם בארונו של הרמב"ם....) ומיד צוו לשמור אותו שם ובנו עליה [ציל עליו] בית תפלתם גדולה [ציל: הגדול] והיהודים השתדלו עם תהנונים

והוצאות להשיג הארון ולא יכלו. ובכל לילה היה רב עמרם בא בחלום להרבה בחורים ואומר להם: תקברוני בקברי אבותי, ויתיעצו הבחורים וילכו בלילה חוץ לעיר, ויקחו תלוי שהיה על העצים, ולבשוהו בגדים לבנים, ויגנבו רב עמרם שישימו התלוי תחתיו, ויקברו [את] הגאון בקבורת אבותיו וה' היה עמם שלא נודע ולא נתגלה הדבר ע"כ בקצרה". (שה"ק דפוס ווארשא תרמ"א דף י"ז ע"א וכל דבריו נעתקו בלשונם בסדר הדורות).

למותר להעיר, שאין להסתפק כלל בספקותיו של בעל שה"ק, אם "רב עמרם" זה הוא הגאון ממתא מחסיא או אחר. אבל ברור הדבר, כי "רב עמרם" דנן, הוא רב אחר המאוחר הרבה מרב עמרם גאון והוא היה יליד מנגנצא. ומה נכבד להעיר, כי באמת נמצא רב כזה. ושם הרב הזה ושם עירו יוצא לנו ממקורים אחרים: בס' "הפרדס" סי' כ"ג: "סדר הפטרות מי נדחית מפני חברתה מן ההפטרות שאלתי אני עמרם מרבינו שמואל כהן, משמו של ר' נתן, ואמרתי לפניו ר"ח ניסן כו' ובאו לפניו מלמדי תינוקות באותו השבוע, ושאלוהו איזה הפטרה יאמרו בו' והורה להם כו' אמרתי לו: רבינו הלא כו' ואמר לי כו'. ובשה"ל השלם סי' ק"ל: ועל ענין ההפטרה בדברי הגאונים מצאתי שאלתי אני עמרם מרבינו שמואל [חסר: "הכהן"] משמו של רבינו נתן בר מכיר ז"ל ואמרתי לפניו ר"ח ניסן כו' (כמו בפרדס. ובשה"ל הקצר, ויניציא רננ"ו, סי' נ"ג משובש: וכן הורה רבינו שמואל משמו של רבינו נתן ברבי מכיר ז"ל שההפטרות של ארבע פרשיות אין מזיזין כו', וטעות הוא) ומחנוכה ור"ח הראה לי התשובה, שהשיב רבינו ר' יהודה החסיד (ס"ם וצ"ל: הכהן, וכ"ה בשה"ל הקצר סי' נ"א: נשאל רבינו יהודה הכהן ז"ל ר"ח שבת כו', ובן הובאה התשובה באו"ז ח"ב סי' שצ"ד בשם ר' יהודה הכהן וכן נרמזה שם באו"ז. גם בתשובת ר' משלם בר משה ממגנצא, בשם ר' יהודה הכהן הזקן, וכ"ה בפרדס סי' כ"ד: שהשיב רבינו יהודה כהן", ושגה בזה הרה"ח רש"ב נ"י ברשימתו, שהצינו בערך "ר' יהודה החסיד" וכן שגה במה שהציג את "רבינו שמואל" זה בערך "ר' שמואל בר מאיר", ואת "עמרם" שכח לגמרי!) וצ"ל וכו'. ובאו"ז ח"ב סי' שפ"ט: שאל רב עמרם וצ"ל מרבינו שמואל הכהן ר"ח ניסן כו' ושם בראש הסימן: ובבר באו מלמדי תינוקות לפני רבינו שמואל הכהן וצ"ל ושאלוהו כו' והורה להם כו' ואמר לו ר' עמרם וצ"ל הלא כו' ואמר לו הפרשיות כו'.

רבינו שמואל הכהן הנזכר בזה הוא בן מנגנצא, בן רבנו יהודה הכהן (תלמיד רגמ"ה) בעל "ספר הדינים" ובן דורו ועירו של רבנו יצחק בר יהודה. ואנו רואים מדברי "רב עמרם" המובאים, כי היה מצוי תמיד אצל רבנו שמואל הכהן; מתובח עמו ושואל ממנו שאלותיו, כתלמיד מן הי"ב, ואם כן הלא היה גם הוא במגנצא, עיר מגורו של ר' שמואל הכהן, וזה מאשר את תחלת דברי השמועה!

ובדבר הענין המסופר בשמועה, — כמו שרחוק הוא לומר שכלו אמת הסטורית, כן רחוק גם לומר שכלו בדוי; לכל שמועה יש גרעין של אמת, מלבד אחדות היוצאות מן הכלל, ובלי ספק יש גם לשמועתנו זאת גרעין אמתי הסטורי, ועלינו רק להסיר את קליפתה החיצונה הנפלאה.

ובהסירנו את הלבוש החיצון תהיה בידנו ללמוד ממנה דברים נאמנים לתולדת הרב, והם: א) כי אבות רב עמרם היו בני מגנצא, וכי גם הוא נולד

במגנצא ויגר שם [ושם שמש את רבנו שמואל הכהן]. ב) בי עזב אחרי כן את עיר מולדתו מגנצא, וילך לנור בקולוניא, Köln, וייסד שם „ישיבה“ ויהי בה לראש.

ובאחרונה — כי הובל ארונו, על פי צוואתו, למגנצא, להקבר בקברי אבותיו, ויהי כבוא ארונו למגנצא, ויתנפלו אזרחי העיר על היהודים הבאים להתעסק בקבורתו ויכום ועל הארון שמו משמר, לבלתי נתון אותו להקבר. המקרה המר הזה לא נתן מנוחה ליהודי מגנצא וגם שנתם לא ערבה עליהם, ויחלמו חלומות ויחזו חזיונות על דבר הארון ורב עמרם. באחרונה נקבר „הגאון“ בקברי אבותיו בלי רשיון האזרחים, כן תספר האגדה, אך למעלה מספרת השמועה לתומה ש.היהודים השתדלו בתחנונים והוצאות להשיג הארון ולא יכלו“, הדברים האלה נותנים יד להוציא את הגרעין ההסטורי, כי באחרונה השינו בהשתדלות רבה ובכסף מלא — רשיון לקברהו.

זהו הגרעין ההסטורי בשמועה זו, לפי דעתי, והדברים דברים טבעיים, שאי אפשר להבחישם ואין בל הכרח להכהישם.

וכי אמנם נקבר „רב עמרם“ במגנצא, יעיד גם הגאון הר“מ מופר בשו“ת חתם סופר חלק או“ח סי‘ ט“ז, באמרו: . . . והגאון רב עמרם מסדר תפלות ישראל מקומו במגנצא וראיתי קברו“ [1]; שאין ספק לנו, כי אמנם ראה הר“מ מופר קבר „רב עמרם“ במגנצא, אך לא קבר הגאון ממתא מחסיא, היא סורא שבבבל, ששלח את סדרו לספרד, כי אם — קבר רב עמרם ממגנצא תלמיד רבנו שמואל הבהן.

ואפשר לנו גם להגביל זמן רב עמרם, בקירוב: לפי האמור למעלה היה תלמיד דבנו שמואל הכהן ורבנו שמואל הכהן היה בן גיל רבנו יצחק בר יהודה (רבו של רש“י) אך שהוא, רבנו שמואל, האריך עוד ימים אהדרי וחי עוד במסע הצלב הראשון, בשנת תתנ“ו ויקונן את קינתו על הרוגי מגנצא בפיוט אחד („זולת“ בשבת שלפני שבועות). ורב עמרם מת לפי האמור ב„קונטרס הישן“ „זקן מאד“ והנה כי כן נשער, כי נולד בשנת תת“ל (1070) ומת סמוך לשנת תתק“ז (1147 לסה“נ) לפניה או לאחריה. ובזה אולי יפתרו לנו דברי תלמידו אשר ענו לו, על בקשתו להוביל את ארונו למגנצא, — „כי זה יהיה להם סכנה גדולה“; כי יראו מפני חמת נוסעי הצלב שפששו או שנית בארץ, מסביב למגנצא וקולוניא.

„רב עמרם“ זה נזכר עוד באו“ז ח“ב סי‘ שפ“ט: שאל דב עמרם אם בא חתן בד‘ פרשיות הללו, במה מפטירין בשל פרשה או בשל חתן? והשיבוהו בשם רבותיו שבורמשא שמפטירין בשל פרשה — וכבר בא מעשה לפני רבינו הקדוש ר‘ יצחק לויה זצ“ל, והורה שדוחין של חתן ומפטירין בשל פרשה לפי כו“. והדברים האלה נשנו באו“ז ח“ב סי‘ תס“ד — בנוסחא בזאת: . . . „שכן בתוב בתשובות. שאלתי שבתו של חתן, אם היתה באחת מן ד‘ פרשיות הללו, במה מפטירין? והשיבוני בשם רבותי‘ שבורמשא מוטב להפטיר בשל פרשה, וכן היה מעשה בימי רבינו הקדוש ר‘ יצחק הלוי והורה בשל פרשה יפטירו לפי כו‘ שמחה בעלמא עב“ל התשובה.“ ועי‘ היטב בפרדס סי‘ כ“ה.

---

[1]) על דברי הח“ס האלה העירני ידידי ה‘ י. וו. תשובת הח“ס הזאת נכתבה בשנת תקצ“ג ומי יודע אם לא תמצא עוד גם עתה מצבתו בביה“ק דמגנצא.

עוד נזכר באו"ז סי' שצ"ג: „וכבר שאל רב עמרם ס) מפני מה מפטירין באחרי מות והשיבוהו שכבר שאלו כמה פעמים זה". ואינן יודעים מי ניהג כן כו'. ועי' בפרדס סי' ב"ה: תשובה גם בכאן כו' אבל אני נתן אחיך מצאתי בתשובות כו', ומזה מבואר שלא „רב עמרם" שאל זאת, אבל רבי' מנחם מאחיו ר' נתן המכירי.

הנה מה שראיתי להעיר על אדות „רב עמרם" זה.

ב. „מעשה הגאונים".

עתה אני מוצא לנחוץ לברר טיב הספר „מעשה הגאונים", מפני שהדבר נוגע אל המקורים, שמהם שאבתי את הדברים שהבאתי בשם „רב עמרם" ואל גוף הדברים שהבאתי בשמו (ראה מה שהעירותי בסוף הפרק הא' ומה שאעיר למטה בסוף הפרק הזה): „מעשה הגאונים", הוא קובץ מנהגים והלכות מחבמי וורמיזא ומגנצא (האחרונים שבהם הם בני דור רש"י) וגם מנהגי שתי הערים האלה, וורמזא ומגנצא. נזכר ברוקח סי' שנ"ה וסי' תמ"א ובמרדכי דמו"ק בהגהות דשייכי להּ' ת"ב (סי' תתקל"ד) ובשה"ל השלם סי' ק"כ, ק"ץ וקצ"ב (ועי' אוה"א ות מ' No. 1821, צונץ כוון לשה"ל הקצר, סי' ל"ג הוא בשה"ל השלם סי' ק"כ וסי' נ"ב הוא בהשלם סי' קצ"ב). הקובץ הזה, מפני שהוא מכיל מנהגי רבותינו הראשונים חכמי וורמזא ומגנצא, — קראהו השה"ל במקום אחר גם בשם „מנהגות הגאונים" (שה"ל סי' ר"ץ וסי' שס"ז ובה' שמחות סי' ט"ז, כ"א, ל"ז ונ"); שכך מה שהובא בשה"ל ה' שמחות סי' י"ג בשם מנהגות הגאונים: „ובמנהגות הגאונים ז"ל מצאתי בחנוכה לא הצדיקו ולא הספידו ואמרו שכבר ר' ליאונטין הכהן נ"ע הספיד על חכם", — תמצא בשה"ל בה' חנוכה סי' קצ"ב בשם „מעשה הגאונים": ובמעשה הגאונים ז"ל מצאתי בחנוכה כו'.

ועי' השוואה נודע לי שם מחבר הספר „מעשי הגאונים" וזהי: ברוקח סי' שכ"ה מעשה שנישאו שני כהנים בשבת פרשת כי תצא, ונחלקו בו חכמים זה אומר יתפלל אחד מן ההתנים וסיעתו בבית אחר, וזה אומר יקדים האחד להתפלל ויצא מבית הכנסת וזה אומר יעמוד האחד ושושבינו מבחוץ בשעה שיקרא חבירו, ולוי אחד עמו ואחר כך יכנס השני וכו' כמו שכת' במעשה גאונים בסימן כ"א, והעובדא הזאת הובאה בשה"ל כ"י ח"ב סי' ס"ז והעתיקה בקצור הרה"ג והח' ר' שלמה בובר נ"י בהקדמתו לשה"ל השלם הערה פ"ד וז"ל: מעשה היה במגנצא בשנת נ"ג לפ"ט, שהיו ב' חתנים בהנים בשבת אחת בפרשת כי תשא (ברוקח: כי תצא" ונשתבש באחד המקומות) וכו' ואחי רבינו נתן היה אומר כו', עד שמצא רבינו יצחק סמך לדב"ר של אביו ר' אלעזר הכהן וצ"ל בתשובות הגאונים וסוף סוף תיקן ר' יהודה הלוי שליח צבור (לחלק הפרשה לשתים, כמו שהביא בשמו בנחלת שד"ל צד 18 והובאו דבריו גם בהערת הרש"ב שם והיא הדעה האחרונה שהובאה ברוקח) כו'", ע"כ העתקת הרש"ב. והדבר ברור, כי רבי' צדקיה העתיק כל זאת מ„מעשה הגאונים" ונשמט בשה"ל הציון להספר ההוא, ושנת

ס) ואולי גרסה דרישת ר"ע זה בקביעת ההפטרות שגם הן נהשבות על הלכות ביהכ"נ זהתפלה להלוף זה של רב עמרם ממגנצא ברב עמרם גאון במתא מחסיא הפוסק הראשון להלכות ביהכ"נ ותפלה. העורך.

נ"ג לפרט, היא ד' אלפים תתנ"ג (1093 לסה"נ) [1] והמחבר הוא — רבנו מנחם בר מכיר „אחי רבינו נתן" בר' מכיר. ואל הספר הזה כוון הראב"ן בספרו דף פ"ד ע"ג באמרו: „...וכן מצאתי במעשה המכירי בנ' בניסן נפטר קטן במגנצא ואמרו עליו צדוק הדין", כלומר, בן מצא בס' „מעשה הגאונים" להמכירי.

בקובץ הזה השתמש הרבה מחבר ספר הפרדס (על אדות מחבר ס' הפרדס עי' במבוא למחזור ויטרי צד 1—6 וצד 172 אות ד'); כן מה שהובא בשה"ל סי' שס"ז בשם „מנהגות הגאונים" נמצא בלשונו בפרדס סי' קפ"ט. [2] וכן מה שהובא בשה"ל סי' קצ"ב בשם „מעשה הגאונים" ונשנה בשמחות י"ג בשם „מנהגות הגאונים" (כמו שהעירותי) ומה שהובא שם בה' שמחות סי' ט"ו וכ"א בשם „מנהגות הגאונים" ומה שהובא בראב"ן בשם „מעשה המכירי", — הכל תמצא בפרדס סי' רפ"ט — ר"ץ (לפי חלוקת דפוס ווארשא ובדפוס קושטאנטינא התקס"ז אין כל חלוקת־סימנים בכל הספר) ובתחלת סי' רפ"ט מצוין: הלכות אבילות של „גאונים". לומר שכל הדברים הבאים העתיקם מ„מעשה הגאונים"!

ואני מביא חלק מהם, הנה, מפני חדושם ומפני שמהם נלמוד לדעת היטב טיב הספר: „הלכות אבילות של גאונים".

במגנצא היו חולקים בדבר שרבינו שמואל הכהן היה מכניף בי עשרה בל ז' אפי' יש לו קרוב בארץ רחוקה הואיל והנשמה אוננת כל שבעה במקום שנפטר המת כו' (בבתוב בשה"ל השלם ה' שמחות סי' כ"א בשם „מנהגות הגאונים"). והכל מודים במגנצא מי שאירע לו, לבר מינן*) לפני י"ט אבל, אפילו יום אחד לא (צ"ל ולא)

---

[1] „ר' יהודה הלוי שליח צבור" במגנצא, הנזכר בזה הוא הנזכר בפרדס ה' יין נסך סי' רס"ח: ואוסר היה רבי יהודה הלוי שלא לתת ביד כו'. והוא הנהרג במגנצא בשנת תתנ"ו בג' בסיון, ראה די"י לגרטץ ח"ד ציון ה' משם „פנקס מגנצא" כ"י החושב בין הרוגי מגנצא: ר' יהודה הלוי ואשתו מרת צפורה". וחוא הנזכר בהגמי"י ה' תפלה פ"ה הגהה ש' וכן נהגו שלא לומר תחינה בג' ימים שלפני שבועות וכן חנהיג ר' יהודה הלוי על שם היו נכונים לשלושת ימים", ובמחזור ויטרי כ"י בודליאנא (הובא מד"ר בורלינר במבוא למח"ו צד 183) בה' ערב שבועות: „במגנצא ובגרמייזא אין אומרים תחינה ולמנצח ג' ימים קודם הרגל" (ובשה"ל השלם סי' ל': „בשבוע כולו של חג שבועות אין נופלים על פניהם בוורמשא ובמגנצא נופלים" ובפרדס סי' ר"ץ מפורש יותר: „ובשבוע כולו של חג שבועות קודם שבת לא נפלו בתחנונים בוורמשא אבל במגנצא מתנפלין". וברוקח סוף סי' שפ"ב במנהגי וורמזא שב„גלין": ומסיון עד מוצאי אסרו חג אין נופלין בתחנון") ובמהרי"ל ה' שבועות בהגה"ה: במגנצא אומרים תחינה עד ג' היון, כי ג' סיון מתענין שם בכל שנה על גזירה שהיתה שם באותו יום לכן אומרים תחינה עד יעבור התענית". הגזרה שהיתה שם בג' בסיון, היא גזרת תתנ"ו וא"כ מוכרח שהמנהג שלא לומר תחינה ג' ימים לפני שבועות, שבכללם יום השלישי בסיון, היה לפני מסע הצלב הראשון וזהו כמו שהעירותי. ונמצא עוד ר' יהודה הלוי שני המאוחר מן הראשון כמאה שנה ונזכר באו"ז ח"א סי' תי"ג בתשובת ר' אפרים ב"ר יצחק: ואני העמדתי ר' יהודה הלוי על הכרם ואמרתי לו מה אתם אוכלין מן החלב שעל הכרס כו'. — ר' יצחק הכהן, הנזכר בזה בשה"ל, אולי הוא „כר יצחק הכהן" אבי שמונת האחים שנהרגו בוורמשא בכ"ג אייר תתנ"ו („קונטרס וורמייזא" ליעללינעק צד 4).

[2] ר' מרדכי ש"צ, הנזכר במנהגות הגאונים ובפרדס הוא רבנו מרדכי ב"ר יחיאל ש"ץ בוורמ"ש ורש"י העיד ש„מושבו לפני הארון" וכמוצאי יוה"כ היו „מביאין לו נר אחד ומבדיל" („לקוטים מאמרכל", אשר בחמשה קונטרסים, ווין תרכ"ד דף ב"ג ע"כ).

*) כלומר: לא עלינו.

ישב אלא יום אחד בטלו ממנו גזירת שבעה ושלשים וכן עשו מעשים (כן גם ברוקח ס' שי"ז). שינוי מעשים עשו בוורמשא מה שלא עשו מעולם (במנגנצא) בימי רבותינו. בראש [חודש] קראו פסוקי צדוק הדין וקדיש [ומה שעשו, לתלמיד חכם גדול עשו. בוורמשא אומרים ב"ח צדוק הדין בדרך כשהולכין לבית הקברות וקדיש בבית הקברות אבל במנגנצא אין אומרים צדוק הדין] כ"ח [אלא] אם בן (צ"ל: כן) תלמיד חכם הוא. (כן גם ברוקח שם ועל פ' הנהתי, ראה ברוקח שם למטה וכשור או"ח ס' ת"כ חילוף המנהגים). ובשבוע בולו של חג שבועות קודם שבת לא נפלו בתחנונים בוורמשא אבל במנגנצא מתנפלין, אלו ואלו מודים בד' ימים שבין יום הכפורים לסוכות שאין [נופלים בתחנונים] (כצ"ל וכ"ה בפ"ד ס' קס"ז, השני ובשה"ל השלם ס' שכ"ג) יותר ולא יותר (?) ונראין דברי רבותינו שבמנגנצא וזה השיב ר' משלם (בר' משה בר' איתיאל ממנגנצא) לר' נחמיה מה ששאלת אם אומר צדוק הדין וכו'. לא הצדיקו ולא הספידו בחנוכה ואמר (צ"ל ואמ"ו) שבבר רבי ליאנטין נ"ע הספיד על חכם. (שה"ל ס' קצ"ב ושמחת י"ג בשם „מעשה הגאונים" ו„מנהגות הגאונים"). במנגנצא בני בניהן נפטר קטן ואמר (צ"ל ואמרו) עליו הצור תמים. (ראב"ן דף פ"ד ע"ג בשם „מעשה המכירי"). באישפיר"א נפטרה בתו של אחד קטנה [ביום] שלפני ערב הפסח והיה (אולי צ"ל והובילוה) לביה"ק והיה ר' אליקים הלוי עמהם ומחה לומר (ברוקח שם: וצוה לומר) צדוק הדין וגם קדיש ולא ידעתי טעמו של דבר כ"א ראיתי מעשה. במנגנצא ובוורמשא היו יושבין (ברוקח שם: אין יושבין, וט"ס הוא) על פחות מבן שלשים וכן הורה רבינו יהודה נ"ע ועשה מעשה בוורמשא דאין בקיאין ולא קים להו אם בן ט' חדשים שלמים הוא אבל יש לנו תימה גדולה על זה שהלכה רווחת היא וכו'. [הורה] רבינו שמואל בן רבינו יהודה כהן משם אביו לישב באבילות לבני בנים כו' (ככתוב באו"ז ס' תכ"ח בשם „תשובות"). העיד רבינו שמואל הלוי על רבינו דוד הלוי נ"ע (הוא אביו) שצוה כן אחר שלשים ימי האבילות תהא נכנס לבית המשתה כו'. העתקתי מהלכות גדולות תנו רבנן כו' וכיון דיום ראשון דאבל דאורייתא היום טוב אחרון ספיקא דרבנן אתי עשה ודאי דיחיד חייל על [ספק] עשה דרבים וכן רבינו הגדול (הוא רבינו יצחק בר יהודה) היה נוהג „וכן נוהגים במנגנצא (בשה"ל ה' שמחות ס' נ"ב העיד אחרי דברי הלכות גדולות אלה: וכן מצאתי במנהגות מנגנצא.) אבל ר' שלמה הכהן משום אביו חולק (בשה"ל שם: ועוד מצאתי רבינו שלמה כהן משום אביו חולק על הא דבעל הלכות גרולות). כשנפטרה אשתו של רבי יצחק נ"ע בי"ט ראשון של סיכות וקודם התפלה בי"ט שני ליווה כל הקהל וקברוה ולא הלכו לביתו לנחמו (כצ"ל) וישב בעלה לאחר סוכות ששה ימים בלבד כך הורה לו רבינו שמואל הלוי (הוא, בר' דוד הלוי, בן עירו, והעובדא הובאה בחדושי אנשי שם למרדכי דמ"ק ה' אבילות בשם „מנהגי מנגנצא וגרמיזא": ובמנהגי מנגנצא וגרמיזא מצאתי ז"ל כשנפטרה אשתו של רבינו יצחק בר יהודה בי"ט ראשון של סוכות כו'. וקרוב שהוא הקובץ „לקוטי דינים ומנהגי מנגנצא וגרמיזא" שהיה נמצא בכ"י הרד"א Nr. 103 G. קהלת דוד ואוה"ס. וכרשימת הרד"א הישנה משנת חקמ"ב, אות „מני: מנהגים במענץ ווירמש, ישן.") והורה רבי' לרבינו יהודה נ"ע בנו בשמתה אמו שילך לבית הקברות יחף וכן כשחוזר וכן עשה כשנפטר רבינו הלוי הלך אחריו יחף לבית הקברות אבל אחרים כשחוזרין מביה"ק על אביהן ועל אמן רק כחזירתם הולכין יחפים אבל לשאר מתי מצוה הילכין וחוזרין ועולין ובבית חולצין

(שה"ל שמחות ט"ז בשם „מנהגות הגאונים", אוז ח"ב סי' תל"ו בשם „תשובות"). הנה העתקתי מעט מ„הלכות אבילות של גאונים", לדונמא לספר „מעשה הגאונים" ונם למען ברר את דברי.

ואני משער שכל הענין שבפרדם סי' כ"ג, כ"ד וכ"ה, נעתק ממעשה הגאונים לרבנו מנחם בר מכיר ולכן אנו מוצאים בסי' כ"ה הערות רבינו מנחם, הראשונה אחרי ה„תשובה" שהובאה באוז ח"ב סי' תס"ד (הבאתיה בפרק הא', בסופו): ואני מנחם אומר ומה התדירות כו' וכל שכן של חתן". והשניה: ואת עולותיכם למה לא ביטלו כו' ואני מנחם רוח אחרת עמי כו' (הובא נם באוז שם סי' שצ"נ בשם „תשובות"). עוד נמצא שם בפרדם: שאלתי הא דנרסינן נבי יום טוב שקורין שמחת תורה מפטירין בויעמד שלמה ומפני מה ביטלוה כו' תשובה נם בכאן (היא מנגצא) כבר שאלו שאלה זו כמה פעמים ותמהו על אלו הפטרות ואין יודעין מי ניהו כן אבל יש לומר בו' אבל אני נתן אחיך מצאתי בתשובות ראשי ישיבות כו'. אם כן היה המשיב ר' נתן בר' מכיר והכותב השואל,— ר' מנחם בר' מכיר. ויען כי נעתקו הדברים מ„מעשה הגאונים", לכן הביאם השה"ל בסי' ק"ץ (הבאתיו בפרק הא') בשם „דברי הגאונים": בדברי הגאונים מצאתי שאלתי אני עמכם כו'.

נם מה שהובא בשה"ל סי' ר"ז מדברי הגאונים: מצאתי בדברי הגאונים ז"ל מרחשת כו' וכך אמר לי ר' יהודה שכך היה נוהג אביו רבינו יצחק ז"ל כו', אחשוב לנעתק ממעשה הגאונים. וכזה מצאתי עוד בשה"ל סי' קצ"ח: ובשם רבינו שלמה ז"ל מצאתי (כוון לפרדם, שבדברים כאלה הוא מציין תמיד לפרדם, ואצלנו חסר עד: ואמר לי כו' וראה במחזור ויטרי סי' רמ"ז צד 213) הקורא את המנילה בצבור רשאי להפסיק בכל מקום שהוא רוצה בין בתהלת הפסוק בין באמצע וכן מנהג בשתי ישיבות ובבית רבינו שבבבל ואמר לי רבינו יהודה בן רבינו יצחק זצ"ל כך היה מנהגו של אביו לאחר שהיה יוצא מביהכ"נ היה קורא את המנילה בספר ולא היה מסיים בסוף הפסוק אלא מתחיל אחר ומתין וראיה לדבר כו'. והדברים האלה מובאים בפרדם סי' ר"ה ושם: וזה פירשו הגאונים אמר לי ר' יהודה[1] בן רבי יצחק נ"ע כך היה כו' וראיה לדבר חמש מאות איש ויותא עשרת". והדברים האלה הם בלי ספק ציון לס' מעשה הגאונים. עוד שם בפרדם: ונוהגין בתענית אסתר שלא ליפול בתחנונים בערב משום י"ט של יום המחרת ולא ביום טוב שני של פורים (שה"ל סי' קצ"ד בשם „מנהגות חכמי מגנצא"). ונוהגין במגנצא בט"ו באדר שלא ליפול בתחינות שהרית וערבית משום יו"ט של כרכין כו' (שה"ל שם בשם הנוכר). אומר במגנצא ויהי נועם במוצאי שבת כשחל להיות בתוך אותה שבת בנ' או בה' או בו' כו' (שה"ל סי' קצ"ט בשם „מנהגות מגנצא").[2] ונראה שכל הענין נעתק ממעשה הגאונים.

אחרי כל אלה נחוץ לברר היטב טיב הכ"י הנמצא בבודליאנא באוקספורד קובץ 569 הנקרא בשם „מעשה הגאונים" ו„מחזק תק"ז סימנים וכולל דינים בשם

---

[1]) כן הביא גם בהגמו"י ה' מגילה פ"ב הגה"ה א' בשם „רב יהודה בר יצחק" והוא בן ר' יצחק בר' יהודה ונהרג במסע הצלב הראשון במגנצא (פנקס מגנצא כ"י שהובא בדי"י ח"ד ציון ה' ובתומה"צ לב"פ צד 27) ובשגגה הגיה פה הרש"ב בהערה לרשימתו, מה שהגיה.

[2]) „מנהגות מגנצא", הובאו עוד בשה"ל סי' רס"ז ורס"ט. ינה"ל.

הגאונים» (ראה בהקדמת הרה"ח רש"ב לשה"ל השלם צד 6). שעור לא נתברר כל צרכו ומן הדברים הנמצאים בנוף הכ"י הרבה פעמים (על פי מכתב הד"ר נייבויער שהובא בהקדמה שם): אני צרקיהו בר' אברהם הסופר וכו' (ובותב?) והעתיק",— נראה ברור שאין ר' צרקיה כי אם מעתיק, מעתיק שהוסיף לפעמים הערותיו והנהותיו בפנים ורשם את שמו עליהם (ומהערותיו, אני חושב כי נלקחו הדברים שהביא נרטע בד"י ח"ה צד 156 הערה 5 מ.מעשה הגאונים כ"י בודליאנא: אני צרקיה בן אברהם שלחתי אלין שאלות עם שאלות אחרות מענין דינין להרב אביגדור כהן צדק". וכאשר העתיק גם ספרים אחרים והגיה בהם הגהות והערות כפי' ריד לתורה (פליטת סופרים לד"ר א. ברלינר צד 13, הערות הרש"ב לשה"ל השלם הערה ל') ועל ההקדמה שבכ"י, שהזכירה נייבויער, החושבת את הספר לקצור שה"ל,— אי אפשר לסמוך וכמו שכבר השיל ספק באמתת דבריה הרה"ג והחכם הרש"ב נ"י בהקדמתו שם.

ובכן הנני פונה אל החכמים שמפתחות בית העקר הזה בידם וביחוד אל החכם הגדול ד"ר א. נייבויער כי יואילו נא לברר את הדבר הזה היטב היטב, יעיינו נא בסימן כ"א שם ויישוהו עם המאמר ברוקח ויתבוננו נא בה' אבילות שם ולעמתם בה' אבילות שבפרדס, או אז תצא האמת ויוקם שם המת החי על נחלתו!

ינה"ל.

בחודש אב התרס"ג, ווילנא.

פרורים לשפת ציון.

ג.

הַהֲרָדָפָה (אַלְאִתְבַּמַע).

שני מיני שמות נרדפים יש בערבית [1]. המין הראשון (וקוראים לו מְתַרַאדִף), הוא השמות או הפעלים הנרדפים זה לזה רק בהוראתם כמו: בַּטַל, שַׁנַאע, כַּמִי, לגבור, אביר ואמיץ לב; סַיְף חֻסאם מֻהַנַּד, להרב וכיו"ב. הפעלים רַאי נַטַ'ר, בַּצַר נרדפים הם והבריהם בעברית ראה, חוה, הביט. וכן גלש וקעד (ישב) וכן רבים. המין השני, וקוראים לו מְתַבַּע, הוא השמות והפעלים הנרדפים לאחרים אך לא רק בהוראותם, כי אם גם במבטאם שוים הם להם, אך בחלוף איזו אות בראש או באמצע כמו: סאעִ'ב לאע'ב (רעב) עטשאן נטשאן (צמא) שַׁהְלַה כַּהְלַה [2] (זקנה) ואחד קאחד (אחד) וכן

---

[1] גם בפרסית נמצאים שני מיני נרדפים אלה מהמין הראשון כמו: רָהְספאר, גַּהָרה (פנים) (קרי טשהרה) מוּי בֵּיסוֹ (קרי גיסו, שֵׂעָר) וכיו"ב ומהמין השני כמו: חַהִי כַּהִי (תוהו ובוהו) הראב יכאב (חרכן וכן גם בערבית).

[2] הכמי הערבים מונים את השם „כהלה" מהמין הזה, כי הלוף הכ' בשין התעם לחשוב, כי הוא היה תחלה שם נרדף ונוסף, אבל אני אומר שהתאר שהלה ובהלה אחד הם והשני לא

שבראן נבראן (שבור) או בתוספת אות אחת או יותר בראש השם הנרדף, באופן שסופו יתאים תמיד, עם השם המורדף כמו: אבד"א סרמד"א (לנצח) וכיו"ב.

בראשונה, כאשר נתחדשו השמות הנרדפים האלה, היו נוספים על המורדפים כעין שמוש להם, כדי ליפות את הדבור או בדי להזק אמתת הדבר. אולם לא היה להם מובן בפני עצמם, כי אם בבואם יחד עם השמות המורדפים; אבל אח"כ, כאשר השתמשו בהם הסופרים הרבה, קבלום בשפה, כשמות מורים הוראה בפני עצמם, וירשו הסופרים לעצמם להשתמש בהם גם בהיותם לבדם, באותה הוראה של השמות שהיו נרדפים להם תחלה. ובערבית נמצא שמות רבים אשר היו בראשיתם רק שמות נרדפים ושפלים, לשמות אחרים עקרים בשפה. ויאבדו השמות העקרים וישמשו השפלים תחתם.

גם בעברית נמצאים שני מיני נרדפים אלה. הראשון כמו הפעלים: ראה, חזה, הביט; קם עמד, נצב; והשמות: צח, בהיר ועוד רבים באלה. השני, כמו תהו ובהו (וכן יבאו שני שמות אלה יחדו בפרסית כאמור למעלה). בי שם "בהו" לא נמצא אך פעם אחת לבדו, בי אם תמיד יבוא יחד עם "תהו", שהוא נרדף לו, אך עתה כאשר כבר נתישן השם "בהו" בספרתנו נוכל להשתמש בו, גם בהיותו לבדו, במובן "תהו", כאשר עשו הערבים בנרדפים באלה. ובן הפעל עָש, היה בלתי ספק נרדף ממין זה לפעל חָש, ולא היה בא בפני עצמו, בי אם אחרי "חש", ואח"כ כאשר נקבע הפעל הזה בשפה, השתמשו בו גם בהיותו לבדו בהוראת חש. כמו: עושו ובואו כל הגויים (יואל ד') כלומר: חושו ומהרו לבוא. ובן פעל עָג, היה תחלה נרדף ותפל לפעל חָג או להפך, ואח"כ השתמשו בכל אחד מהם לבדו. וגם בתלמוד נמצאו, עג עוגה ועמד בה (מ"ק, ב').

וכן נמצא בעברית שתי מלים שסופן שוה, אך אם הוראת האחת שונה מהוראת השניה. כשבאות יחד תטה השניה (או הראשונה) מחקי הדקדוק, והתאימה בהברת מבטאה אל האות שבצדה, כדי ליפות את הדבור או בדי להקל אותו כמו: מוצאיו ומובאיו תמורת ומבואיו [1]) וכן צַאֲנה ורַאֲנה (שיה"ש), שהיה משפטו לבוא צַאנה וכן: ותגבהינה ותעשינה (יחזק' ט"ז, נ') תמורת ותגבהנה [2]) ונמצא שהה"א נהלפה בא' במלת:

היה נוסף לשמוש הראשון כיתר הנרדפים מהמין הזה, אולם מקורו הוא שהערבים החמירים היו מבטאים את אות כ' כמו שין (וחלוף המבטא הזה נשאר עד היום בפי הפלחים) ותחת כהלה היו אומרים שהלה, אולם יתר הערבים היו אומרים כהלה ויהי אחרי כן כאשר המציאו את הכתב הערבי ויקבלו הסופרים את שני התארים האלה ויכתבו את הראשון בשין כפי ששמעוהו ואת השני בכ"ף כדת אבל באמת לא היה להם להבדיל בכתב בין שני המבטאים האלה. ח)

[1]) גם הר"י בן גנאח הרגיש בדבר הזה. וכן הוא אומר בהרקמה צד 199: וכן זר ואת מובאך באמרו „ואת מוצאך ואת מובאך" (ש"ב, ג'), כי ההקשה להיות מבואך וכ', כאשר נאמר כמבוא עם (יחזק' ל"ג, ל"א) „וכמוהו ומוצאיו ומובאיו" (שם מ"ג, י"א) וגו'... ואני סובר, שהיה דעתם בשתי המלות לרדף מה שלפניהם „והיא סברת ר' יהודה (בן חיוג) נ"ע". ע"כ וע' שם בהערה שהובא בשם בן גנאח מה שכתב בספרו הקרוב והישר על מוצאך ומובאך, כי זיווג המלות רגיל בפי הערבים, כמו שאמר (אני אלתקה באלעסאיא ובאלעדאיא: אני אבוא אליו ואשיגו בערבים ובבקרים (ויצ' בהרקמה צד 228).

[2]) וקוראים לזה בערבית בשם מגאירה לאמר: הזווג, וחכם אחד מידידי העירני, כי גם הפעל נפלל תחת נפל יחזק' כ"ח הוא, נרדף ממין זה למלת חלל שלאחריו. וכן גם מלת ראות

ח) ולפי אשר ידענו כי רבינו סעדיה גאון בתרגומו הערבי לתורה מתרגם שם "מַשָּׂא" בפסוק „ויהי מושבם ממשא" (בראי י', ל') מִיקָא, שהיא מַקא הידועה ולפי אשר אולי גם "מַשָּׂא" (שם כ"ה, ו"ד משלי ל"א, א,) שם לעיר הערבית ההיא יש לנו ללמוד כי גם אבותינו הראשונים היו מבטאים את הכף הערבית בשין יונית או גם שמאלית. העורך.

א ד ר ש אדרש להם (יחזק' י"ד, ג') תמורת הדר ש, אדרש להם, כדי שתתאים במבטאה להמלה השניה. וכן נמצא בהספרות התלמודית (חולין ק"ג) מדיח ומליח תמורת ומולַח או וממליח, ויטו את השני מחקי הדקדוק, להרדיפו לראשון (עי' הרקמה צד XIII בהקדמה). וחכמי המשנה גם הם השתמשו במלת יאה הארמית, לתאר נרדף למלת נאה וירדיפוה, תמיד לתאר נאה ואה"כ השתמשו בה גם לתאר בפני עצמו.

ד.

הסרום (אלקלב).

רבים המה השמות והפעלים, אשר אהיותיהם מסורסות משמות אחרים בערבית. לאמר: השוים זה לזה בכל פרטיהם, במקורם, במבטאם ובפתרונם, רק שבסדר אותיותיהם אינם שוים כמו: טמש ובסרום. טשם (מחה) ג'בד (משך) מסורם מפעל גד"ב; מדה (הלל, שבח) מסורם מפעל חמד [1]) וכיו"ב. והנה המדקדקים הערבים נחלקו בדבר הזה, יש אומרים שהשם או הפעל המסורם אין לו שום יתרון הוראה על חברו ואינו שונה ממנו בשום דבר ומקורו, ששבטים אחדים השתמשו בשם זה ושבטים אחרים בשם זה. אלו גרסו טשם ואלו גרסו טמש. אלה השתמשו במלת חַמַת לשחור אדמוני (זהו חום בעבריית.) א) ואלה השתמשו לְגון [2]) זה במלת מַחת. ויהי, כאשר התערבו כל השבטים זה בזה ויהי לעם אחד ולשפת אחת, ותשארנה שתי הגרסות בשפת ערבית וישתמשו בה הסופרים בשתיהן. וי"א כי מקור הדבר אינו כן, כי אם שבוש וטעות הוא, שנפל בשפה, ואין להשתמש בשמות או בפעלים המסורסים או המשבשים לדבריהם כמו: טשם גבד וכו', כי אם בעקרים שהם טמש, גד"ב וכו'. ומביאים אסמכתא לדבריהם, כי לא נמצא ממין המסורסים האלה בספר המקרא (אלקראן), והואיל ומחמד לא השתמש בהם בודאי משבשים הם, ואין לקבלם בשפה. אפס, כי אין יסוד לדבריהם אלה, כי הלא נמצא הרבה מהם בספרי הנסתרות של המשלמים (חדית), שגם הם נכתבו מפי מחמד [3]). ואחרים אומרים שהמסורסים האלה זרים המה לשפת ערבית והערב הרב מעממים אחרים, אשר באו אל ארץ ערב הביאו אותם אתו וקבלו אותם הערבים בשפתם, לכן אין דבר אם נשתמש בהם גם אנחנו, כיון שנתקבלו כבר בלשון ויהיו לאזרחים, כמו

(ישעי' מ"ב, כ') נרדפת היא למלת „רבות" שלאחריה (כי המקור הזה לא נמצא במקום אחר ע"מ פעות), וכן גם כל כנויי נדרים קונם, קונה, הם נרדפים לקונס וכן הכנוי נזיק נרדף לנזיר, וכן פזיה נרדף הוא לנזיה (מלשון ולא יזה החשן) נרדפים הם זה לזה לחזוק ולפ"ז אינם לשונות עכו"ם, כי אם בטויים, שברו להם חכמים, כדברי ר"ש בן לקיש (עי' נדרים י').

[1]) המדקדקים הבצרים (מעיר בצרה אשר אצל בגדאד) מיחסים את הפעלים האלה אל פרק מַלְאֶשְׁתַקְאק. לאמר הסתעף הפעל מהמקור ושם הפועל מהפעל או תוגה מיגון ותפלה מן פלל וכיו"ב. אולם המדקדקים הכופים (מארץ כופה אשר בגבול פרס) התנגדו להם באמרם כי אין זה הסתעף אלא סרוס וכן עיקר. והדבר ידוע שחכמי ה ד ק ד ו ק היו בבצרה, אבל חכמי הלשון (והם החכמים היותר מצויונים בידיעת הלשון) חיו בארץ כופה, לכן עלינו לסמך על אלה ולהורות כמותם.

א) שגם תרגומו הארמי' „שחום" (אונקלוס ברא' ל', ל"ב) וכן הוא במשנה (ב"ב פ"ג): שחמתית. העורך.

[2]) לי נראה שצריך לאמר, גון (בחולם) ולא גון, כי כן מבטאו בפרסית, אשר ממנה לקח.

[3]) וכן נמצא בחדית (מספרי הנסתרות), שמחמד אמר טביח תמורת בטיח (אבטיח) ואת הפעל מדה המסורס מפעל חמד, נמצא פעמים הרבה בדברי מחמד.

שנשתמש בשמות המשובשים. רק מפני שנתקבלו בלשון (עיין להלן בשער השבוש והסלוף). וכן רבו דעות הכמי השפה בדבר הזה. אולם כנראה שהראשונים צדקו במשפטם כי כן מצינו גם בעברית שמות ופעלים מסורסים מאחרים כמו בערבית, ובכל זאת ישמשו בשפתנו, בלי הפרש כלל מאלה, אשר מהם סורסו כמו: כבש, כשב, שמלה שלמה, לעג עלג כמו נלעג לשון (ישעיה ל״ג) יָעֵף (ישעיה נ׳, ד׳) תמורת עָיֵף, זעוה (דברים כ״ה, כ״ה) תחת זָוְעָה (ישע׳ כ״ח, י״ט) מלתעות (תהלי׳ נ״ה ז׳) תחת מתלעות (יואל א׳ י׳) הָדֵל (ישע׳ ל״ח, י״א) תחת הלד; השל כמו: וכל הנהשלים אחריך (דברים כ״ה) תחת חלש ובן ש בארמית חֶשֶׁל תחת הלש (בדניאל ב׳, מ׳); אנקת אסיר (תהלים ע״ט) תחת נאקת כמו נאקת בני ישראל (שמות ו׳); אלנמים (דבה״ב ט׳, י״א) תחת אלמנים (מ״א י׳, י״ב) וכן ויהרגו תהלים י״ה, מ״ו ויהגרו (ש״ב כ״ב, מ״ו) ויפרץ בו (ש״ב י״ג, כ״ה) תחת ויפצר וכן רבים. ואין ספק בזה ששבטים שונים מעמי בני שם, השתמשו בשניהם תחלה, זה אמר בבש והשני — כשב [1]) וכן בכלם. ויבוא העברי ויקבל את שניהם בשפתם.

וחבמי לשון ערב יחסו על הפרק הזה גם את השמות, אשר פ׳ הפעל שלהם א׳ ויש להם חברים בנחי ע״ו או נחי ע״ה ויאמרו. כי המה היו נחים תחלה ואח״כ נסרסו והע׳ הנחה היתה לפה״פ ותהפך לא׳ כמו: אַרש, הוא מסורס מהשם רשא בנחי לא שהוראתו: שהד דברים שבה ותהלה שאדם עושה להברו, כדי למשוך אליו הסדו ולהטות אליו לבו להישיב לו (ויורה גם על שהד כסף). וכן נוכל גם אנהנו לאמר, כי מלת אבחה הנמצאה בעברית, שרשה בערבית, בפעל באה״ והע׳ הנחה נסרסה ממקומה ותהי לפה״פ ותתהלף בא׳, כמו שאמרנו והיתה הוראת אבחה כמו אַבַאהה [2]) לאמר: הפקר דמי החלל והתר דמו, לבלתי נאלו: והנביא (יהזקאל כ״א, כ׳) מזהיר את עמו כי ה׳ יפקיר את הלליהם בשעריהם והתיר דמם ולא ינאלהו מידי שופכיו. (עיין בהמליץ 159 תרנ״ד במאמרי על אודות השפה הבושית).

ובין השמות המסורסים בערבית יבואו גם אלה, שהם נחי ע״ו, או נע״י ומסורסים הם מפעלים ששרשם פ״ו או פ״י כמו: גאה, נָוָה גיה (נה״י ע״ו). הדר הפנים, פנים צהלים ושמחים — שרשם וגה (פ״ו) שהוראתו פנים וכן דעתי, כי מלת גהה הנמצאת בכתב הקדש: לב שמה יטיב גהה (משלי י״ז, כ״ב), שכבר פירשוה אהרים כמו וגה בערבית לאמר פנים (אבל לא ידעו כי יש לה הבר בערבית בנחי ע״י) שרשה יגה כמו ששרש הברה גאה הוא יגה [3]) ופ״ו בערבית עפ״י רוב פ״י בערבית), וכן גם מלת גה (יהזקאל

[1]) כנראה שמלת „כשב״ (מסורסת מכבש) היתה לפנים גם אצל הערבים במובן שאנו משתמשים בו, אך היום ישתמשו במלת כשב כנוי לזאב, ומקור הדבר לדעתי, כי בימים הקדמונים כנו את הזאב בשם אבי כשב לאמר: טורף הכשבים (וכנויים כאלה לחיות טורפות, נמצא הרבה בערבית וכן מכנים את הזאב גם בשם אבי געדה (אבי רחל) על טרפו את הרחלים) ואח״כ נפל הכנוי „אבי״ וישאר רק השם כשב כנוי לזאב עד היום הזה (על אודות הכנויים האלה עיין בספר אלבלע״ה צד 69—70—71).

[2]) אמנם נוכל לפרש את המלה הזאת (כדברי המפורשים) ברק ולהט החרב. כי אבחה בערבית תורה על זוהר וכרק הדבר, וחלוף ח׳ בה׳ נמצא גם במלת גבחת שהח׳ מתחלפת בה׳ בערבית ואמרו גבהה (החלק שבראש מלפניו), אבל יותר נכון לפרשה כמו שפרשנו למעלה, והיה לנו מלה חדשה למושג זה החסר בשפתנו.

[3]) והשם יגון, תוגה ג״כ משרש יגה הוראתו הפך הוראת גהה, לאמר: פנים נעצבים מדאגה וקוצר רוח. וכבר הראינו למעלה בשער ההפכים, כי נמצא בערבית שרש אחד בן שתי הוראות זו הפך זו.

מ״ז) שכבר פירשתיה (שם בהמליץ כמו גֶּהָה בערבית (משרש וגה) שהוראה צה, קצה, פאה — שרשה ג״כ יגה. וכן נוכל לאמר, כי פעל עָוַר (הנמצא רק בבנין הכבד) הוא מסורס משרש ועד (על משקל פָּעַל, שהוראתו כערבית: הפחיד את פלוני, אַיֵם אותו, כי ירא לו); וזהו פירוש הכתוב: חבלי רשעים עודוני (תהל׳ קי״ט) כלומר: חבורות (כמו חבל נביאים ש״א י׳) רשעים הפחידוני וַיְיַרְאוני לעשות לי רעה, אם לא אטה מהקי תורתיך ובכל זאת את תורתך לא שכחתי.

(שאר יבא).

אברהם שלום ב״ר יחזקאל לבית יהודה.

כ״ז תשרי תרכ״ו, ירושלים.

בינה באגדה.

לתולדות בעלי החיים בש״ס.

סלמנדרא. החוקר אחר השם הזה מנקודת השקפה לימודית, ימצא, כי בשם זה נמצא שני מיני בע״ח. א׳ הנודע בשם „ערד־מאלך״ בל׳ אשכנז והוא מין עקרב א׳ או קרוב להמין הנודע בל׳ רוסיא *Ящерица* והמין הזה מצוי לרב בארצנו. והנקרא ערד מאלך, הוא גדול ממנו וארסי ועל בטנו וגבו בהרות אדומות כאש. ועי׳ בס׳ תולדות החיים להח׳ שיינהאק הערה קס״ב שכיון ג״כ, שיש שני מיני סלמנדרא האחת סלמנדרת העפר, שעליה דברנו הנקראה בל׳ רומי Salamandra-terrestris ועליה יצאה השמועה, כי היא מכבה אש. ועל השנית כתב ההכם הנ״ל בהערה הנ״ל וז״ל ויש מאנשי דתנו העיון להכזיב דברי חז״ל כו׳ לא להסלמנדר הכ׳ בספר — ר״ל בספר תולדות החיים צד קצ״ח — כוונו חז״ל דהא אמר ר״ע עליו של אור, אלמלא יוצא לאויר מיד מת. והסלמנדרא הזה, הלא הוא חי לרב באויר כדברי ר״ע חולין קכ״ב. ובתו״כ פ׳ שמיני ובעוד מקומות הרבה בדרז״ל. הנה מצאתי אחר החיפוש גם בע״ח זה בספר הגדול לחכמת הטבע Handbuch der Naturgeschichte להח׳ Dr. Joh. Gistel שהביא משם הח׳ המשורר האשכנזי Goethe בזה״ל „בעניינטא צעלינים פאטער ערבליקקטע, איינסט מיטטע׳, אין דער שטאַרקסטען גלוטה אייכענער קאַהלען, איין טהיערכען, וויא איינע איידעכסע, דאם זיך אין ריעזען לעבהאפטען פלאממען ערנאַטצטע״, עיין עוד שם באריכות. וזה תרגום המאמר: אבי חוקר ספורי הטבע הח׳ בענעוויטא צעללין ראה בתוך קבוצת גחלים להטים באש, חיה קטנה אחת כמין עקרב משתעשעת בקרב הלהב״, עי״ש בספר הגדול לספורי הטבע הנפלא מאד צד 620. וא״כ יענו גם חכמי הטבע אמן אחרי רבותינו, כי יש חיה שנבראת באש ואינו יוצאה לאויר, וצדקו דברי חז״ל. אלא ששם האחרונה סלמנדרא הוא אך שם המושאל מהסלמנדרא הראשונה, שהיא מין שרץ השורץ בארץ.

פינחס ראזאווסקי החופק״ק שווינצאן.

פֶּרֶט.

מַרְגֵּשֶׁת (פתיחת׳ איכ׳ רבתי ר״י פתח משא גיא״): זענוואציאָן: שאון שדרכו לעורר ולהרעיש את הבריות.

מֵינֵי רְפוּכִים (שמ״ר ב׳): דעליקאטעסען: מאכלים ערבים רכים ונוחים.

קֶשֶׁב (מ״א י״ח, ה״ט): לויט: קול כל שהוא.

מִיַּעַת [1]) (ירמ׳ מ״ה, כ״א): רעפלעקטאר: לוח המתכת או הזכוכית המלוטשה המשיל את אור המנורה, להאיר ולהופיע על שכנגדה.

דימוס: פאפולאָר [2]), מאמר או ספר מובן לכל העם.

שם היום (יחזקאל כ״ד, כ׳): דאטום.

סרוגין: (מגילה י״ז, א׳) פראגמענטע; שברים וקטיעות, של מאמרים ובתה״פ לסרוגין״ פראגמענטאריש.

סַפְסוּף הִסְתַּפְּקוּ [3]): זיך מיט נעוואלט אויס דער טיעפּע עמפאַררינגען, טפס ועלה והנצל בכח ממעמקים.

נשואות (ישעיה מ״ו. א׳): פראכטלאדונג. המשא, שאדם עומס על גב בהמה או על עגלה או על ספינה ושולח בדרך.

כבודה (שופ׳ י״ח כ״א): המשא שאדם נוטל עמו לדרך לצרכו.

צווי: אימפעראטיף. הפקודה, שאדם פוקד ומצוה לחברו לעשות.

חִוּוי: אינדיקאטיף, הוא הדבר המחליט ומחוה את הדבר כהוָיָתו, כגון ראובן הלך.

שִׁוּוי: קאניונקטיף, הדבור המביע את הדבר ככל אשר ישוהו האדם לנגדו, על פי הרמיון או האפשרות, כגון, לא הלך כי עתה שמחתי.

אִוּוי או קִוּוי: Optatif, הדבור, המביע את תאות הנפש או תקותה כמו ״מי יתן״ ״מי יתנני״, ״לוא״ בלי המקרא, ״הלואי״ בלי המשנה.

עוללות.

(ל ד ר ך ה ה ק ט נ ה).

גלילים (שה״ש ו׳ י״ז): גלים קטנים (מדרש רבה שם).

קישושיות (תוספ׳ עירובין ה׳ י׳): קש דק.

פַּכְפַּךְ (תוספ׳ סוכה ג׳. ג׳): העריפאַרריעזעלן. הקטנה מפעל ״פכה״ (יחזקאל מ״ז. ב׳).

---

[1]) השם הזה, שע״פ הוא, שם מיוחד לעיר. ואנחנו אף כי אין לבנו נוטה לברוא מלין מדעתנו יש לנו רשות לפחת רוח חיים בשמות העצם הפרטים, אשר אין ספק כי מתחלה שמות כוללים היו, ולשמש בהם, על פי העולה מתוך חזותם המוכחת עליהם, לדבר הצריך לנו.

[2]) פאפולאָר — או בל״ר populariter — הוא תאר הפעל ממלת populus הרומית שפירושה ״עם״ כלומר ראוי לעם, ומלת ״דימוס״, שגם פירושה עם בל׳ יונית״, משמשת בפי אבותינו לתאר הפעל ״פאפולאר״, באמרם: ויחנו במרבר נתנה תורה דימוס פרהסיא במקום הפקר, שאלו נתנו בארץ ישראל היו אומרים לאוה״ע אין להם חלק בה, לפיכך וכו׳ (מכילתא שמות י״ט מ׳) ופי׳ המפרש דימוס להמון העם ולא רק ליחידי סגולה (מאיר עין).

[3]) גיהנום שמא אם יורדין לתוכו מסתפסכין ועולין ממנו (אדר״נ מ״א, ט״ו).

עוֹלָם חָשַׁךְ בַּעֲדִינוּ.

אָתְמַהּ מְאֹד עַל מְאוֹר הַיּוֹם אֲשֶׁר יִזְרַח אֶל כֹּל
אֲבָל יַחֲשִׁיךְ אֵלַי וְאֵלַיִךְ.
(קִינַת שַׁאֲלִי שְׂרִיפָה).

I.

שֶׁמֶשׁ הַשְׁכָּלָה בִּגְבוּרָה וְזֹרֵחַ
וְנוֹגַהּ לוֹ סָבִיב אַהֲבַת כָּל יְצוּר.
חִצָּיו כְּבְרָקִים בַּמַּחֲשַׁכִּים שׁוֹלֵחַ
לַמֶּסֶל יֹאמַר—נוּם, וְלָרֶשַׁע—סוּר.

II.

יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ—אַהֲבָה וּנְדָבָה
לַעֲשׁוּקִים רְצוּצִים—מוֹשִׁיעִים מַצִּילִים.
וּדְרוֹר כְּבָר נִקְרָא לְאַלְפֵי רְבָבָה
שֶׁהָיוּ עֲבָדִים לַאֲדוֹנִים אֲצִילִים.

III.

וּמְגִינִים לְבַעֲלֵי־חַיִּים אֲטוּמֵי שָׂפָה
לַבְלְתִּי יִתְעַנּוּ בְּיַד אֲדוֹנִים קָשָׁה.
וְהָרַבָּה מְדַקְדְּקִים לְבָרוֹר מֵיתָה־יָפָה
לְכָל זֶבַח וָבוּחַ—אִם שׁוֹר אִם שֶׂה.

IV.

וּמָה קוֹל הַשְׁדוּדִים וְהַפְּצוּעִים שָׁמָּה? —
קוֹל אַלְמָנוֹת וְיתוֹמִים — הַקּוֹרֵעַ שָׁמַיִם.
קוֹל נְפָשׁוֹת נְקִיִּים, צוֹעֲקִים מִן הָאֲדָמָה
וְקוֹל שֶׁטֶף דְּמֵיהֶם, כְּקוֹל שֶׁטֶף מָיִם!

V.

שְׁמְחָצוּם וַהֲרָגוּם—לְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ
בְּמַקָּלוֹת וְקַרְדּוּמִים, בְּכִידּוֹת וְכַשִּׁלִים,
אַחֲרֵי שׁוֹד וְשַׁמָּה שֶׁעָשׂוּ בְּיוֹם אֶמֶשׁ
וְאַלְפֵי אָדָם רוֹאִים, וְאֵין מַצִּילִים!

VI.

— אֲבָל מְאוֹר הַיּוֹם לֹא יָאִיר בִּגְלָלֵנוּ
כָּל עוֹד נִצְפֶּה לְשַׁלְחָן אֲחֵרִים,
אוֹר חָדָשׁ מִצִּיּוֹן כִּי יָאִיר עָלֵינוּ
וּבָאָרֶץ לֹא עוֹד — נִהְיֶה כְּגֵרִים:

VII.

וְסָרָה קְנָאַת חָם וּבְנוֹ בְּנֵי יֶפֶת,
וְיָדְעוּ כִּי בְּחַיֵּי מְרִינָה כֻּלָּנוּ חֲבֵרִים;
וְיָדְעוּ כִּי מְכִים הָיוּ הַמַּכִּים, בְּסַנְוֵרִים,
כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר עֲשָׁקוּנוּ בְּאֶפֶס.

התרס"ג, ר"ח סיון, טשעריקאוו. יוסף קוקעס.

זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל.

(עפ"י ש. פרוג).

הִנֵּךְ רַב אוֹנִים וַאֲמִיץ כֹּחַ
וּמַדּוּעַ, עַמִּי, בְּכָל יְמֵי נְדוּדֵיךְ,
בְּרֹאשׁ נָטוּי לָאָרֶץ תִּדְכֶּה תָּשׁוּחַ,
וּבְחֻצֵי הַדֶּרֶךְ תַּעֲמוֹדָה רַגְלֵיךְ? —
לֹא בָדָד הִנֵּךְ עַמִּי, כְּבָר בָּא הַיּוֹם,
שֶׁבָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבוֹאוּ אֵלַיִךְ;
הִתְאַחֵד עִמָּהֶם וּבְשֵׁם הַשֵּׁם
הִתְאַזֵּר חַיִל וְאַל תִּרָפֶינָה יָדַיִךְ:
לֵךְ, עַמִּי, לֵךְ, פְּעָמֶיךָ הָרִימָה
שָׂמָּה, שָׂמָּה, מְנֻחָה, קָדִימָה!

בְּשִׁירֵנוּ הַיְשָׁנִים — זוֹ הַשִּׁירָה הָאֲהוּבָה,
קָדִימָה, עַמִּי תֵּלֵךְ; שְׁמַע נָא, כִּי שָׁם:
„הָקִיצוּ אַחִים!... שׁוּבוּ וְנָשׁוּבָה!" —
תִּקְרָא מֵרָחוֹק בַּת־קוֹל בְּקוֹל רָם.
„קָדִימָה" יִקְרָא הָעִתִּיד אֵלֶיךָ:
אַל תִּירָא מִפַּחַד סוּעָה וָסַעַר,
וּבַאֲבָנִי נֶגֶף לֹא תִנּוֹף רַגְלֶךָ.
הָקָבְצוּ אַחִים, מִזְּקֵן וָעַד נַעַר
וְכֻלְּכֶם כְּאֶחָד תְּשִׂאוּ עֵינֵיכֶם שְׁאֵת
לְלֶכֶת הַקְּדִמָה, כִּי בָאָה הָעֵת.

יהודה זלמן וילבער.

לְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ.

אֲהַבְתִּיכֶם כִּתְבֵי קֹדֶשׁ
שֶׁבְּרֶעמִים לִי נִמְסַרְתֶּם,
וּבְרַעֲמֵי אֵל אַדִּירִים
אֶלְמַד כַּמָּה לִי יְקָרְתֶּם.

אֲהַבְתִּיכֶם כִּתְבֵי קֹדֶשׁ
שֶׁלִּמַּדְתּוּנִי תּוֹרַת חַיִּים,
שֶׁלִּמַּדְתּוּנִי מוּת בְּשַׁלְוָה
עַל הַמְּדוּרָה בְּשׂוֹא כַּפַּיִם...

אֲהַבְתִּיכֶם, כִּתְבֵי קֹדֶשׁ
שֶׁשִּׁמַּחְתּוּנִי מוֹרֵה עוֹלָם,
וְאִם תַּלְמִידַי בִּי יִבְעָטוּ
אַף עֲלֵיכֶם יִשְׂאוּ קוֹלָם —

יָבוֹא יוֹם וּבְמִשְׁכַּן בֶּטַח
לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הַזּוֹרַחַת
אוֹרָה לָרַבִּים תּוֹרַת פִּיכֶם,
תּוֹרָה שְׁלֵמָה, תּוֹרָה אַחַת.

ביאליסטאק, פסח קאפלאן.

הָאָלֶף־בֵּית.

(תרגום).

חֲדַר קָטֹן צַר וְחָמִים
וְעַל הַכִּירָה אֵשׁ,
שָׁם הָרַבִּי אֶת תַּלְמִידָיו,
יוֹרֶה אָלֶף־בֵּית.

מַקְהֵלָה:
אֶת תּוֹרָתִי, יַלְדֵי חֶמֶד
לִמְדוּ וְכִרוּ נָא,
אִמְרוּ שֵׁנִית, כָּכָה שֵׁנִית:
קָמַץ־אָלֶף — אָ.

שִׁימוּ עַיִן, הַסּוּ אׇזֶן
אֶל הַכָּתוּב פֹּה;
מִי שֶׁיִּקְרָא מַהֵר עִבְרִית
הַגֶּל אֶתֵּן לוֹ.

אֶת תּוֹרָתִי וכו׳.

אַל נָא תִּירְאוּ, שֶׁבַּתְּחִלָּה,
יִקְשֶׁה זֶה מְאֹד;
אַשְׁרֵי מִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה,
מַה לִּיהוּדִי עוֹד?

אֶת תּוֹרָתִי וכו׳.

עֵת תַּזְקִינוּ, אַף תָּבִינוּ
בְּאוֹתִיּוֹת שָׁם;
תִּרְאוּ כַּמָּה דְּמָעוֹת תּוֹכָן,
וְכַמָּה נַחֲלֵי דָם.

אֶת תּוֹרָתִי וכו׳.

וְעֵת בְּגָלוּת תִּשְׂאוּ עֻלָּם
אַף תֵּאָנְחוּ מַר,
בְּאוֹתִיּוֹת אָז תְּבַקְּשׁוּ
נֹחַם מִכָּל צָר.

אֶת תּוֹרָתִי וכו׳.

חָדֵר קָטֹן צַר וְחָמִים
וְעַל הַכִּירָה אֵשׁ.
שָׁם הָרַבִּי לְתַלְמִידָיו
יוֹרֶה אָלֶף־בֵּית.

מַקְהֵלָה:
אֶת תּוֹרָתִי יַלְדֵי חֶמֶד
לִמְדוּ זִכְרוּ נָא.
אֱמְרוּ שֵׁנִית, כָּכָה שֵׁנִית:
קָמָץ־אָלֶף־אָ!

הנ"ל.

עַל שׁוֹשַׁנִּים.

(ברכות ציון).

פְּרָחִים מְעוֹפְפִים.

פִּרְחוּ פְרָחִים, רַחֲפוּ הָעֲלוּ אֹבֶר,
פִּרְשׂוּ כָנָף, רַחֲקוּ לְיָם מַעֲבָר,
לְכָל בְּנֵי יַעֲקֹב דַּהֲרוּ, דְּאוּ, הַגִּיעוּ,
בְּרֵכַת צִיּוֹן מַהֲרוּ, שְׂאוּ, הַבִּיעוּ.

*

סוֹד שִׂיחַ.

בֵּין עֲבוֹתַי, מִקְלַעַת רַבָּה
הַמּוֹן נְעֵמוֹת אֵט תִּתְלַחֲשָׁנָה,
כְּלָן בִּשְׂאוֹן דְּמָמָה דַקָּה
בְּרֵכַת צִיּוֹן לְךָ תַּגִּשְׁנָה.

*

מִשְׁפְּחֵת שׁוֹשַׁנָּה.

בְּרֵכַת אִמִּי רַק מִפִּי, וְשָׁלוֹם עֲנָנִי;
הֵן אֲחוֹת קְטַנָּה יְשֻׁרוּן, לְךָ הֲנָנִי,
כִּי בְרַחֵם הוֹרָתְךָ גַּם אֲנִי כּוֹנַנְתִּי

מִשְׁדֵי בַת צִיּוֹן נָנַקְתִּי דָּשְׁנָתִי,
וַהִיא שִׁלָּחַתְנִי: אֶתֵּךְ לְשָׁלוֹם פְּקוּדִי,
רוּצִי, עוּפִי, חוּשִׁי, אַל נָא תַּעֲמוֹדִי!

לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

(מציון ובנותיה).

פְּרָחֵי הַר הַמּוֹרִיָּה.

בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ פְּרַחְנוּ
בְּצֵאת הַשָּׁנָה מִשָּׁם פָּרַחְנוּ,
בִּרְכַּת שָׁנַת חַיִּים לְךָ עָרַכְנוּ,
מֵבִית יְיָ אוֹתְךָ בֵּרַכְנוּ.

*

פְּרָחֵי יְרוּשָׁלַיִם.

בָּרְכוּהָ לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי עִיר שָׁלֵם,
כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת וְאֶת שָׁנָתֵנוּ,
וּבְרָכָה לֹא תְּדוֹם, לֹא תֵאָלֵם,
בִּרְכַּת עִיר אֱלֹהִים לָהּ חַיִּשׁ נָא תֵּנוּ.

*

צִיּוֹן מִדֶּרֶךְ אֶפְרָתָה.

קַח נִיבִי, שִׂיחַ אֵם לְךָ הֵא,
יָרֵק זִוִּי שׁוּרָה נָא וּרְאֵה,
אֲנִי אִמְּךָ הִפְרַחְתִּי לְךָ וְאֶת הַמָּנָה;
שְׁמַע נִיבִי, שִׂיחַ אֵם לְךָ הֵעָה,
הֲמוֹן לִבִּי, בִּינָה נָא וּרְצֵה,
אֲנִי אִמְּךָ בֵּרַכְתִּי לְךָ וְאֶת הַשָּׁנָה.

*

נְאוֹם שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים.

שֹׁל שָׁמַיִם בְּאַדְמָתִי רָוִיתִי מְלֵאתִי
צוּף בְּרָכוֹת תְּהֹם בִּשְׂדֹמָתִי פָּצִיתִי הֶעֱלֵתִי,
עַל רֹאשֶׁךָ, אָחִי, בְּרֹאשׁ שְׁנָתְךָ לְהָרִיק לָצָקְתִּי,
אֲנִי שׁוֹשַׁנָּה מִמְּקוֹמִי נִדַּדְתִּי חָמָקְתִּי.

העורך

נפש יודעת.

השמש השוקעת ויורדת, לא מנעה עוד את אורה מעיר גרודנו ומחוצותיה, וכבר הועלו נרות בבתי העין הקטנים, אשר בשוקי מושב בני ישראל הצרים והנעקשים. סתם ערב שבת איננו, כי בכל יום ששי עוד רב השאון לעת כזאת. ועתה הנה כבר ננעלו החנויות, הסתלקו התרסים, כל דאש סיוק, כל פנים רחוצים, וכל קומה מלובשת נקיים וכל עובר נחפז לדרכו, מבלי התעכב אף רגע לשיח שיחה כל שהיא, אפילו עם חברו הרגיל עמו.

נסורה נא אל אחד הבתים, אולי יודע לנו שם מה יום מיומים?

דרך פרוזדור קטן וצר, אשר נעמיק לרדת בו מעלה אחת, הננו באים אל חדר שפל רחב ידים נקי ומסויד, אשר כל התכונה דלה בו, ואשר אך דרוך דרכה רגלנו בסף הבית, וכבר נודע לנו כי קדוש היום מאד, כי על השולחן הדל המכוסה במפה צחה בשלנ אין ערך לחם, ואין בקבוק יין, כי אם נר דונג גדול, תחוב בכלי מלא חול, ערוך על יד מנורת נחושת־מוצהב[1] בעלת ששת־הנרות המשתתפת, להאיר את הבית עם הכדום[2] הממורק כזהב. התלוי בטבור תקרת־החדר. הבית מלא אנשים ונשים, נערים ונערות, לבושים בגדי מועד וחרדת קדש על פניהם, כלם פונים אל האיש הזקן הלובש לבנים ודומה למלאך ה' צבאות, הלא הוא החסיד הטהור רבי זיסקינד[3], אשר זה עתה הוא חותם את דברי ברכתו, לאמר: ועתה בני ובנותי, נכדי ונכדותי מה אומר לכם, ובמה אברכם לפני בוא יום הכפורים, יום ה' הגדול והנורא? בדברי משה רבנו הכתובים בפרשת השבוע אכלה גם את דברי תוכחתי, גם את דברי ברכתי, גם אני קורא אליכם: שימו לבבכם לכל הדברים, אשר אנכי מעיד בכם היום, אשר תצום את בניכם, לשמור את כל דברי התורה הזאת: כי לא דבר רק הוא מכם, ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה, אשר אתם עוברים את הירדן שמה לרשתה".— בחיים ואורך ימים אני מברך אתכם, בשעה הזאת, שעת הפתח שערי הרחמים והרצון, אם תעבדו את ה' באמת ובתמים, ודבקתם בו בכל לבבכם ובכל נפשכם, לאהבה וליראה את שמו, ולשמור את משמרת תורתו ומצותיו בקדושה ובטהרה, או תחושו חיי עולמי עולמים בכל רגע, ומשמרת התורה הזאת תעמיד גם אתכם גם את כל ישראל, להיות אומה משומרת בטהרתה, ביום שוב ד' את שבותנו".— ככלותו לדבר נגשו אליו בניו ובנותיו, ובני בניו אחד אחד ויתו את ראשם, ויסמוך ידו עליהם ויברך אותם, וישקו את ידיו ויסבו אל אחריו, והוא מהר ויעט את

[1] מעסטינג.

[2] מנורה תלויה (כלים י"ג, ז' לפי פ' הגאונים).

[3] בעל יסוד ושורש העבודה.

מעיל המשי, וישם את כובעו בראשו, וישק במזוזה, ויקם וילך ברגש אל בית הכנסת לעמוד מערב עד ערב לפני ה' ולשרתו.

*

קול צלצלי חליל מכה, ורעם תרועת חצוצרות הולך וחזק והולם פעמי שפעת סוסים ורעש אופני מרכבות הולך וקרב. עוד מעט נראו הפרשים הראשונים דוהרים על פני שוק היהודים, בגאון נוצותיהם הצהות המתנוססות בראשי כובעיהם ובשלל צבעי מפרשי דגליהם המתנופפים בידם. אחרי עבור אחריהם עדת הנוגנים והתופפים נסע מחנה שרים, בחורי חמד כלם, חובשי כובעות, עוטי מעילים ודרבונות זהב ברגליהם, רוכבים צמדים איש על יד שֻׁרתו, ובעוז ידם יבלמו בעדי רסן את אביריהם הצוהלים הנושאים ראש ומתפרצים מפני רוכביהם העליזים, ומתנאים במרדעות התכלת והארגמן הפרושות על גביהם, אשר אותות בית אבות־אדוניהם רוקמו על ארבע כנפותיהן ברקמי זהב. ממרום רכובם, ישחו השושבינים[1] הצעירים אל מול מטרוניותיהם[2]. העלמות היפהפיות והרעננות, הרוכבות על סוסי ערב קטנים, המתנאים ביפי פעמיהם ובחמודות חמוקיהם, ולבושות בגדי רכבה ומנבעות בראשיהן, וצעיפי התכלת המרחפים סביבותיהן, יסוכו על פניהן בשכבת ערפל דקה מעין זהר הרקיע.

כמאספות לכל המחנה התנהלו לאטן, זו אחר זו, שלש מרכבות כבודות רתומות לשלש שלש כתי סוסים, רוך רפידתן משי, חלונותיהן כעין הבדולה ומסגרותיהן ומנעוליהן כסף. משמאל הרכב, הנוהג במרכבה הראשונה יושב עמו על מושבו, איש כושי חסון כאלון לבן־שנים ומכורבל במיני צבעונים, ומאחורי המרכבה נצבים שני סריסים, נדלי קומה נבורי כח, בתוך המרכבה ישב איש זקן שר הארץ ואשתו הבאה בימים, אשר אותם קרא השר המושל בכל גליל נרודנו, הנדול כאחת המלבות הקטנות, אל המשתה, אשר הכין לו בלילה ההוא, ובשתי המרכבות האחרונות ישבו עוד שרים נכבדי ארץ ונשותיהם, לבושות הוד והדר.

המחנה הזה השוטף על פני מוצא השוק הצר, שם מעצור לבני ישראל, עוטי בדים מתחת למעיליהם ושליותותיהם מקופלות להם תחת זרועותיהם, אשר חכו שם, הותיקים שבהם לא שכחו את קדושת היום, ולא פנו לבם לכטלה. לא נשאו עיניהם אל המדות החול, ויהפכו את פניהם ויעסקו זה במשנתו שהוא רניל בה, וזם במזמורו השגור על פיו. והסקרנים[3] שבהם התבוננו על כל כפתור, ועל כל קשור שבגדי השרים וסריסיהם ועל כל שפופרת ועל כל מצלה שבצוארי סוסיהם, וירבו עליהם שיחות תפלות. ובהקבילם את עניים ואת מסכנותם אל מול נאון התפארת אשר לנגד עיניהם, היו הם בעיניהם ככני אדם יושבי חושך וחלי עפר, ובני המרום האלה, אשר בעברם התלוצצו על היהודים, נחשבו בעיניהם ככני אלהים רוכבי שמים בנאותם, ולוא הואיל אחד צעירי השרים השובבים להתנדב ולחלוק מכבודו לאחד מהם, מכת כבוד ברצועתו הנאה, אשר בידו הענונה הנעולה תחש, היה כמעט נכון לקבל אותה בחבה יתרה, כיסורים של אהבה. ורבי זיסקינד, אשר נם הוא היה כתוך הנעצרים, הראה נם הוא את החמודות האלה אם התעלם מהן? החסיד הזה ראה אף ראה אותם, אף הכר הכיר את ערכם, ומה היה משפטו עליהם? — ברחמים נדולים

[1]) דיא גאלאנטען, דיא ריטטערליכען.
[2]) דאמען.
[3]) דיא גאפפער, דיא שוילוסטיגען.

קרא מקירות לבו ובעינים זולגות: „רבונו של עולם! הרי אף הללו מעשי ידיך, בריותיך הם, ומה פשעם ומה חטאתם, כי בכך אתה פוטרם בעולמך".

הידעו השרים הנאיונים, המושלים במכמני הזהב, אשר נאספו לזבח ולשמחה, למשתה ולמחול, כי איש יהודי עני בוכה על ענים ועל שפלותם? וכי כל המודותיהם נחשבו לו, כפרוטות מעלות חלודה אל מול אלפי ככרי הזהב הנגוזים לו ברוחו, בלבו בדעתו? השרים הנאים באו אל הארמון הנחמד, למשוך ביין את בשרם, והחסיד הענו בא אל בית כנסת „בעל הלבושים" הנאדר בקדש לטהר לבו לפני ד'.... אלה באו לראות חיים בעולמם ומי יודע אם עלתה להם? וזה בא לראות עולמו בזזיו אף עלתה לו!

*

במסדרון הארמון עמדו השרים ויעיפו עיניהם במחזית[1]) הבדולח הנדולה וימהרו ויעשו את שפמם, והשרות העיפו נם הן את עיניהן בה ותטבנה את ראשן, כי התקינו את עצמם בפרוזדור כדי שיכנסו לטרקלין, בעזרה החיצונה, אשר לבית אלהים עמד רבי זיסקינד ויתעטף בטליתו, וילט פניו ויברך ויקרא בחזקת היד: „מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: משוך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב". אין קץ לחדות ד', אשר הביעה רוחו בקראו את הפסוקים הנשנבים; כמעט כלה פחו יצאה נפשו, במצותו לרויה את צוף ערן אמרותיהם הטהורות.

ויבוא אל הבית הרם והנשא, הנהדר בקדש והנאור באלפי נרות, ויעבור בין אלפי אחיו הנאספים שם, הלובשים לבנים, ומעטפים לבנים ויתיצב על מקומו.

ובהיות החסיד הישראלי הזה מרגיש כל ימיו, את תקף האמת הקימת, המוטבעת במעמקי נפש טהורה ותמימה, מתוך כל הצללים העוברים על פניה להקדירה, אף כי קצרה לשונו להביעה, מצא את כל אשר הוא מבקש, בפסוק הראשון ל„כתר מלכות", אשר בה החל את סדר עבודת היום:

נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד.[2])

יעקב.

---

[1]) שפיעגעל.

[2]) ציור זה, אשר יסודתו בשמועה המסורה בידי מפי אחד זקני גאוגנו, מועד לבא במקום אשר ישים לו שארית, ובשגגה הוטל אל עתון בן־יומו, חצפירה תר"ס נו' 54, ולמען הצל אותו משכחה, ובהיות עינינו נאה ליום הכפורים הבא עלינו לטובה, שמנו לו מקום בזה.

זוכר אנכי: כי עיפנו מאד ונצמא למים. יצאנו מצדון, הרבה לפני צאת השחר והחמרים אָצים, למען נמהר לבוא בעוד יום למתולה. — האחוזה היהודית הראשונה אשר בקצוי הרי הגליל. ואנחנו מאז יצאנו מצדון, עולים הרים ויורדים בקעות ומעין מים טרם נמצא לנו, והחום של האזור החם הולך ונגדל. והנה עלינו על אחד ההרים ומעין מים לפנינו, — ומה מאד גדלה שמחתנו אז! והמעין חצוב בסלע ושקתות מים ורהיטים לו מתחת, להשקות את הבהמות. ונשב אנכי ובני לויתי ונאכל שם על יד המעין הזה, אשר אפשר לפני אלפים שנה אכלו אבותינו גם המה על ידו את ארוחת הבוקר. אחרי אכלנו ואחרי שתותנו התבוננתי אל המראה מסביב, ומה נאדר הוא! שלשלת הרים של כְּפָים ומלעים, אשר מראה שיבה להם, סביב לנו, ושם על צלע אחד ההרים נראים עוד עקבות מסלה כבושה לפני אלפי שנה. בעיני רוחי חי כל היקום אשר מסביב ויקם על רגליו: ראיתי גם עקבות ערי הגליל ואת שאון החיים אשר בהן, את התנועה הגדולה בקרב תושביה האכירים ואת הדם החם הנוזל בעורקי גבוריה, וכאלו הנני שומע עוד את קולותיהם, קולות אריות החודרים לבב, הקוראים לאנשי צבאותיהם לעמוד על נפשם וללחום מלחמת קיומם; בל דברי ימי הגליל עברו לפני עיני רוחי אז, והנה נגעה בי יד חמרי, הקיצותי והנה השממון גדול מסביב כבראשונה.

כבר הגיעה השעה השניה אחר הצהרים. אנחנו רוכבים על פרדותינו, חמרינו הולכים מאחורינו ובן לויתי שואל אותם בכל פעם: האם עוד רחוקה הדרך למתולה? והם משיבים תמיד: רק כשעה אחת, כי כנראה אין להם מושגי המרחק על פי הזמן, ואנחנו עיפנו מאד; בכל זאת לא נחנו, לבל יחשיך לנו הלילה בדרך, ובן לויתי אִם עלי את הבדוים ואת מנהגם לשלול את עוברי הדרך ולהפשיט אותם ערומים. אולם חמרנו הזקן והוא החדש, נטה עם פרדינו מעט מן המסלה. חמרנו החדש צנוף תרבוש לבן לראשו, סמן לקדושתו, והוא לבוש בתנת בד ומבנטי בד לבשרו ואדרת אַבַּיֵה־קלה על שכמיו, והוא הולך יחף, בכל אחיו החמרים בכל ימות השנה. ההולכים רגלי ומלוים את רובבי חמוריהם לכל אשר ירצו. פֶּתַח — מצה רכה ודקה אפויה אפיה כל שהיא — אשר יֵשים בצלחתו וכד מים התלוי לצד החמור: המה צֵדתו לדרכו. החמרים ערומים מאד להוציא מיני בקשישים מידי האורח הבלתי מנומה. בן לויתי שאל את החדש לסבת נטיתו מן המסלה, וישיבהו זה: כי אומר הוא לסור לביתו העומד לצד המסלה מזה, ובאמת כעבר רגעים אחדים קרבנו אל גדר חי של צַבָּר, המסובב גן תאנים זיתים גם אבטיחים, המשתרע לרגלי הר, אשר בתי אבן ערבים עם גנותיהם השטוחים זרועים על שפועו. באנו אל הגן ונשתטח על מחצלת פרושה בתוך סכת חמר. האויר הקריר בתוך הסכה והמים הצוננים מן הכד, האבטיח המלא טעם והתאנים הרעננות האחדות, אשר הקריבו לנו נשות החדש, אשר שמחו לקראתנו, לקראת אורחי בעליהן, השיבו את נפשותינו מעט. ברגעי מנוחתנו הסבותי את עיני לכל מראה הככר אשר מסביב, התבוננתי אל החדש, נשותיו ובניו, אשר ההסתפקות והשמחה בחלקם נשקפים מעיניהם; ורוחי נעתקה מאליה אל זכרונות ימי קדם: אל ימי השופטים בישראל, אל ימי נעמי ורות המואביה, אל ימי קדם אלה, אשר אנחנו מתנענעים לשוב אליהם כעת, ואשר את צלמם הנני רואה לפני היום; הקבלתי את החיים האלה אל החיים המתקנים באחת מערי הבירה באירופא, ורוחי מרחפת בין אלה לאלה, בלי למצא בנפשי את ההברעה

לאחד מהם, והנה יד בן לויתי, אשר אימת הבדוים מוטלת עליו, נוגעת בי, והוא מאיץ בנו כי נמהר לשוב דרכנו, ואחדל מחלמותי ומחזיונותי.

והננו שבים ועולים על פרדותינו ונשב ללכת עד אשר מצאנו את העיר נְבוֹת (נבטיא). ואמר לבני לויתי לסור אליה, למען נקנה שם לאכלנו, כי רעבנו מאד. ונסר אל העיר הערבית הקטנה הזאת הבנויה בתי חמר שפלים, ולא מצאנו לקנות בה בי אם פּחות, אשר לא השעמנה לחֶך אירופאי, ונקן ענבים ונאמר לצאת את העיר; והנה חסמו לפנינו את הדרך בל פקידי הסֵרי (מועצת־העיר), המוּכתר (זקן העיר), הפַּחַב (הסופר) ובל יתר הפקידים, עד שמונה במספרם, מלבד המון סקרנים מתושבי העיר, אשר התקבצו סביבנו להתענג על המחזה לראות איך הפרַנגים נעצרים בדרכם על ידי פקידי ממשלתם, אשר דרשו מידינו את תזכרותינו ואת נפישינו (תעודת־לידה), אשר בלעדיהם אסור ללכת בארץ, ובידי אין נפוש. אחרי כי יליד חוץ לארץ הנני, ונמלא את ידי החדש, בי יהיה לנו הוא לפה לפני הפקידים הנבהים האלה. אחרי שקלא וטריא מרובה נגמר הסכסוך: כי נתן להם בקשיש בישליק אחד וחצי (לערך 33 קפיקות) ופטרו אותנו לדרכנו. עד המקום ההוא לא הגיעה עוד הדוה הפזרנית של פקידות הברון, אשר הרחיבה כשאול את נפש האדונים האלה, ועל כן עודם מסתפקים במועט! — העירני בן לויתי.

הדרך המובילה למתולה היא מלאה הרים ובקעות, בפים וסלעים, אשר מראה שיבה וגון ארמדם להם. פה ושם נראים בתי כפר בנוים על ההרים ולרגלם נטועים גנים של עצי פרי שונים. חמרינו קשפו מהם בדרך הלוכם תאנים ויתנו גם לנו לאבול והמה אכלו מהן בכל הדרך בדי שבעם. גם שרידי מבצר עתיק נראה על אחד ההרים האלה. מעל הר אחד תלול הנקרא הר־נבות נאנסנו לרדת כמעט על ידינו ועל רגלינו. פה גדל השממון עד מאד. אחוזת מתולה נראה לנו מרחוק לפנות ערב על פי הבתים החדשים האחדים אשר נבנו על הרדה על ידי הפקידות בטעם הבניה הערבית, בי יתר הבתים נמצאים בעמק, והמה בתי הדרווים שנתקנו על ידי הקולוניסתים לבתי מושב להם. בבאנו אל האחוזה סרנו אל בית הפקידות ותחי רוחנו. אחרי שתותנו תה ואחרי אכלנו, עלינו על משבבנו ונישן עד הבקר.

מאז יצאתי מביתי לא נחה רוחי, בי הייתי במעמד נודד, רוחי זועפת, מתרגשת ומתרגזת, בי גדלו געגועי לבני משפחתי; אך בדרוך רגלי על אדמת האחוזה הראשונה אשר לישראל, נרגעה רוחי, דעתי נתישבה עלי, באלו שבתי למולדתי.

בבקר יצאתי להתבונן אל מעמד המושבה ואל היי תושביה.

המושבה הזאת נקנתה על ידי פקידי הברון מידי הדרווים, והיא נועדה להיות אחוזת מופת לזריעה. לפי הודעת פקידות מראש־פנה היתה מתולה בת 12800 דונם אדמה, בה: אדמת זריעה 8600 דונם, ואדמת הרים למרעה 4200 דונם, די צרך פרנסת ששים משפחות, גם בתים יש בה למספר המשפחות האלה. בסוף שנת תרנ"ו התנחלו עליה ששים משפחות פועלים נאספים ממושבות שביהודה ושבגליל; אולם מה נשתוממו האנשים האלה במצאם בבל אדמת מתולה רק 5700 דונם אדמה מובשרת לזריעה, ועוד מדת אדמה מועטת שאיננה מוכשרת לעבודה. תחת בתים מצאו: בתי חומר שפלים מבוסי עפר הנטוים לנפול, וגם הרבה מהם נפלו על יושביהם בחרף הראשון. אנכי מצאתי במושבה 57 משפחות אכרים, — שלשה מן המתנחלים מתו — ולהן 113 זכר, 106 נקבה, סיה 219 נפש, בהן עובדים 57, עם 52 סוס, 125

שור, 61 פרה, 53 חמור. מלבד זאת 27 משפחות משמשי הצבור, בהן: רב, שו"ב, חובש ורוקח, מורים שלשה, שמש, בַּלָּן, מילדת, נגרים שנים, נפחים שנים, קצב, מנקר, חנונים שנים, עושה טפים, סנדלרים שנים, חיט, גנן, מפקח על מטעי הטבק. להן 50 זכר, 49 נקבה. בתי אבן חדשים נבנו בה לעת עתה חמשה.

מתולה יושבת בקצה ארץ ישראל, לא רחוק מהמקום אשר נקרא לפנים דן, קרובה לעיר שדודה, והיא בנויה בקצה הרי הגליל בגבול נפתלי לפנים. מצפון למושבה עמק עיון, המשתרע לרגלי רוכסי החרמון המכוסה שלג עולמים, הנוגעים אל רגלי הרי הלבנון, ממזרח נראים פני ראשי הר חרמון, ונגבה הרי הגולן, ולרגלם מערבה משתרע עמק חוּלֶה, ומקצה העמק נשקפים מי מרון ואחוזת יסוד המעלה הבנויה על שפתם. אין מראה נאדר כזה בכל האחוזות שבארץ ישראל. שרויה היא בגבה שש מאות מתר ממעל לשטח מי הים, ועל כן אויר קריר מנשב בה כל היום. אוירה בריא מאד. גם מימי מעינה: עֵין אֶל מְתוּלָה, טובים, ויש בו כדי להשקות שש מאות דונם, ואקלים האחוזה הזאת יפה הוא לבריאות מאקלימי כל האחוזות. האויר בארץ ישראל בכלל זֶך הוא עד מאד, עד כִּי מרחק עשרים שעות נראה מרחוק כמרחק חצי שעה אצלנו, אומרים, כי מעל ראש החרמון רואים ביום בהיר את כל ארץ ישראל עד ירושלים.

„נעבור גא את העמק הצר הזה ונעלה על החרמון אשר ממילנו" — אמרתי לבן לויתי, בעמדי על הגבעה במתולה. — „כמה יהיה המרחק לדעתך עד החרמון?" — שאלני הוא. — „מרחק שעה אחת של הירידה והעליה". — השיבותיו. — „אם כן", — העירַני הוא, — „הנך טועה טעות גדולה: מהלך שלש עשרה שעות רצופות הוא לרוכב סוס".

בהתהלכי באחוזה מצאתי: שוק למכר ירקות שמוכריהם הם ערבי הסביבה, גם מוכר בגדים שבא מחוץ לסחור את המושבה, ואחרי שהיו אז ימי התשובה, מצאתי בה גם בעל שחרית ובעל מוסף מצפת, ומלבד מורי בית הספר, גם מלמד וחדר קבוע, ומלבד בית התפלה הקבוע בבית־הספר, גם מנין קבוע לאשכנזים ומנין קבוע לספרדים. הַפַּתָּק אשר החובש הוא גם רוקחה, — אחד מרופאי הסביבה מבקר את המושבה פעמים בשבוע. בבאי בדברים עם האכרים, הנה כלם המה מלאי תביעות וטענות על כנסת ישראל, על הברון רוטשילד ועל חובבי ציון. את האמת אניד ולא אכחד, כי השם חובב ציון לא ינחיל כבוד לבעליו באחוזה הזאת; וכמעט בכל האחוזות שבגליל וגם בין ההמונים שביהודה. „החובב ציון ברוסיא הוא בעל בשר, אשר אחרי אכלו על השבע ואחרי שהותו די צרכו ואחרי ישנו שינת הצהרים, והוא יושב על יד המחם, שוחה תה וצינרתה טובה בפיו, הוא מנדב ביד רחבה שלשה או ששה רו"כ לישוב ארץ ישראל, והיה לחובב ציון מדבר נכהות על דבר הישוב ועל דבר הקולוניסתים". כמשפט זה על דבר חובבי ציון ועבודתם קדמו את פני באחוזות אחדות. ואם כי יכלתי להפנע בכבודי מן הדברים האלה, אחרי כי ידעתי בלבבי כי את החוטאים (החובבים) האלה נמנה גם אנכי, בכל זאת שמתי את עצמי בכל פעם, כאשר שמעתי חרפת חובבי ציון נשאת על שפתי הקלוניסטים, באיש העומד מן הצד, אשר לא אליו מכֻוָנים דברי החרפה האלה; כי לא חפצתי להכנס בוכוחים עם הגלילים, אשר בנסותם דומים המה במקצת לאחיהם בבית שני, וגם מעשים ביניהם האנשים אשר באו לארץ ישראל לתכלית רוממה, רבם באו לשם עסק

בלבה, ואחרי שעסק הזה לא עלה בידם כהפצם, על כן המה מבזים את הארץ ואת העוסקים בישובה. לא כן ביהודה. שם החובב ציון מכבד על פני העם יותר, אחרי כי סוף סוף ראשוני העולים שמה באו גם לשם חבת ציון ממש. ואפשר גם בשביל שחובבי ציון הנדילו את מעשה תמיכתם עם בני יהודה, הקרובים ליפו, מקום מושב הועד, מאשר עם הגלילים הרחוקים מאתה. אם בי באמת צריכים היו חובבי ציון להרחיב את מעשיהם בגליל מאשר ביהודה: כי בגליל יש כר יותר נרחב לעבודת הישוב מאשר ביהודה, וגם הגליל נסתר מעט מעיני זרים השולטות בישוב, ובשביל זה גם מחיר אדמתו זל הרבה מאשר הוא ביהודה; גם הגליל מרוחק מעט מחיי המותרות הנוהגים בערי יהודה, ירושלם ויפו, אשר המבקרים האירופים מצויים בהן, אולם אין להתקשות מאומה במעשי חובבי ציון, אשר כל מעשיהם בארץ ישראל אינם על פי שטה מסוימה, כי אם בדרך מקרה, ואין ערכם כי אם כערך כל מעשי הצדקה בקהלות רוסיא.

משעה שירדתי מן הספינה על אדמת סוריה בבארות עד שיצאתי מארץ ישראל, לא פסקו הוכוחים, הטענות והתביעות של הקולוניסתים ממלא את אזני, ביחוד בבאי אל האחוזות תיכף אחרי צאת מהן מאירזון, מורשה יק"א. בבקרו אותן בפעם הראשונה, והמעמד היה אז בין נגרא לנגרא,— בין הנהגת ש י י ד אשר היתה כבר רופפת בידו ובין הנהגת יק"א, אשר עוד לא נכנסו המושבות לרשותה.— הוכוחים והטענות האלה העציבו את רוחי עד כי לא יכולתי לשום עוד את לבבי למראות הארץ ולא יכולתי עוד להתפעל גם מן הדברים, שאפשר היה לי להתפעל מהם בפעם אחרת ובתנאים אחרים.

עקרי תביעותיהם וטענותיהם של המתולים היו: כי הנחילום פקידי הברון את מתולה על מנת שישתכללו על אדמתה כדי להתפרנם מתבואת זרעה, והנה אחרי התנחלם בה וימדו את אדמתה, מצאו: כי אין במדת 5700 דונם של שטה אדמתה הנעבדת, כדי לפרנם בי אם את מחצית המתנחלים, ויאמרו הפקידים להוציא מקרבה את המחצית המיותרת ויעמדו הקולוניסתים על נפשותיהם ויעשו אמנה ביניהם: בי לא יפרד איש מאחיו מאברי המושבה היום עד שישתבללו כלם. ויאמרו פקידי הברון לצאת מן המבוכה הזאת ויגשו על פי עצת חובב ציון מר מאיר מלונדון, סוחר טבק מפורסם, לטעת בה מטע השבק, ולוא הצליחו בה, כי אז מצאו שם כלם כדי פרנסתם. אך עוד טרם ראו ברכה במעשיהם, לעת עתה הם מקבלים חלוקה לאמר: כסף תמיכה לנלגלותיהם. לפי דעת הפקיד הראש שבראש־פנה ולפי חשבונו שהציע לפני הקולוניסתים, נוח יותר לברון כי לא יעבדו מאומה. אך ישבו בטל ויתפרנסו מכסף חמיכתם, כי בכל עבודותיהם הם מפסידים. ולא יספתי להתפלא אחרי כן: על שוק הירק, על בעל השחרית ובעל המוסף, על הבלן, על השמש ועל הרב אב"ד, בכפר של חמשים ושבעה אכרים, כי היה כים הברון רוטשילד בעיני הקולוניסטים באחוזות שכנגיל לכים רחב מני ים, והמה היו בעיני עצמם בבנים המסוכים על שלחן אביהם זה והמה מתחטאים לפניו והוא ממלא תיכף את רצונם. למשל: השוחט במתולה פתה את אחרים מאנשי מתולה: כי יקחו להם אחר כבוד את אחיו מצפת לרב, והמה לא סרבו להפצרתו, ויכתבו מכתב בקשה לברון כי רב נחוץ להם. והוא בטובו ממלא תכף את בקשתם.

גם התאוננו המתולים: כי אימת הדרוזים מטלת עליהם תמיד, השומרים להם את עברתם על שנשל אותם פקיד הברון אז מנחלתם באבוריות חמה. כי מתולה היתה אחוזה דרוזית, ויקן אסוויצקי את אדמתה מיד האפנדי, אשר על שמו עלתה האדמה בערכאות. אולם כל זמן שהדרוזים ישבו עליה לא היה במקנה זה שום הפץ וקשה היתה לנשל אותם מאחוזתם, שהיה להם בה חזקת ישוב של שנים הרבה. וישתמש אסוויצקי בשעת חירום: בשעת מרידת הדרוזים,— יושבי הלבנון,— בממשלה התרקית, ויעש קנוניא עם שוטרי הממשלה ויבאו ויאמרו בחבלים את כל יושבי הכפר ויאמרו למסרם לצבא אם לא יעזבו את אחוזתם ולא יקימו את המקנה בידי הפקיד, אשר בא אז וכסה בידו לחלק לכל אחד ואחד: והמה קימו את המקנה בכפיה ויעזבו את אחוזתם בדמעות ובאנח. ועל כן עברתם שמורה למתולים לנצח. וכבר ההנפלו על אחד מהם ויהרגוהו. ופעם אחת התנפלו הדרוזים בהמון רב על האחוזה, ורק בעמל גדול הצליח בידי היהודים לגרשם.

בשמעי דברי נכורותיו של פקיד הברון עם הדרוזים ואָנוד בלבבי לישוב בתוכו, אשר גזל משפט כזה יעשה בו לעיני השמש,— ומי יערבנו כי לא יקום מחר איש אלים ויעשה הוא עם היהודים כאשר עשה הפקיד עם הדרוזים?

גם הרבה יסבלו משכנים רעים, אשר המה בני כת של קנאים המפורסמת בשם מֻתוּאלים. ראשי הכת הזאת נודעים בשנאתם הכבושה לכל מי שאיננו ממבלגתם.

גם שאלות הדירות היתה לפניהם שאלה קשה, כי עד העת ההיא לא קבלו עוד היתר לבנין בתים; וקבלת היתר לבנין בתים במושבות בכלל הוא מן הדברים היותר קשים בתרקיה, והמה יושבים לעת עתה צפופים בבתי הדרוזים, אשר אינם ראוים לדירת אדם. זאת ועוד אחרת: הבתים האחדים אשר נבנו בידי הפקידות, נבנו בטעם הבניה הערבית, העשויה כפות כפות וגגותיהם המה טיח, טיט וחצץ שמתקשים לרצפה ישרה מלמעלה; ואף כי הכפות מגינות בעבין מפני חם השמש, אשר מחוץ, אפם כי הן אוכלות מאויר החדר ומצננות ומרטיבות את האויר בו בימות הגשמים; וגם ברדת הגשם ידלוף בבית וצריך בכל נשם לעלות על הגג ולהחליקו באבן ולמלא באופן זה את בדקיו, והוא טפול מרובה, שתועלתו מועטת. ואין אופן הבניה הזאת נוהג בכל אחוזה יהודית אחרת בארץ ישראל, ועל כן טענו המה: מדוע נכדל אנחנו לרעה? הבנאי וַרָן התנצל לאמר כי הוא עושה זאת על פי פקודה מגבוה, ועל פי טעם ונמוק מיוחד: אחרי כי האחוזה הזאת יושבת בין שכנים רעים, על כן צריך כי המראה החצון של המושבה יהיה כמראה כפר ערבי לכל משפטיו, לבל ימשוך עליו את עיני העוברים.

לבני לויתי: מורה בית־הספר ואשתו, לא היתה עוד דירה קבועה ויקציע להם לעת עתה חדר בבית הפקידות, ולי נתנו מקום ללון בבית אחד הקולוניסתים המשכילים. ביתו היה בית דרוזים בעמק, אך הוא הטיבו ותקנו על הוצאותיו, עד כי הכשירו לדירת אדם. וכמוהו עשו עוד קולוניסתים אמידים אחדים, אשר בקרתים ואשת אצלם חָה ממיהם רוסי, ולא הרגשתי כל הבדל בין מתולה ובין עיר קטנה ברוסיא. המורה קבל גם ירחון רוסי, אשר ממנו שאב השכלה ודעת. בקרתי גם אכרים אחדים היושבים בבתי דרוזים שפלים, אשר אינם ראוים באמת לדירת אדם, וביהוד בימות הגשמים. ויש אשר בבתים האלה ידור עם משפחת האכר גם החֲרַת (החורש, הפועל הערבי) עם משפחתו.

האיש אשר בביתי לנתי היה אחד משרידי בילין, איש צעיר שנמר נימנזון ברוסיא ובית־ספר לאגרונומיה בצרפת, ואשתו גם היא משכילה, שלמדה בבית־ספר בקנינסברג שבפרוסיא. הוא בא בראשיתו ככל אחיו על מנת להיות פקיד או מפיץ השכלה ותרבות כין אחיו הפראים (?) באי״, ולא נספח לכל כהונה על ידי אליהו שיד — מנהל הפקידות הראש של הברון — כשביל שהיה חשוד אצלו בחבת־ציון, ונפשו של שיד היתה סולדת לשמע השם הנורא הזה; וכל הצעירים המשכילים שבאו לארץ־ישראל לעבוד עבודת הישוב לשמה, נתרחקו על ידי האיש הזה בזרוע מבל משמרת ופקודה בישוב; עד כי גם הצעירים השנים בני הקולוניסתים, שנתחנכו מתחלתם בתורת האגרונומיה על הוצאת הברון לשם עבודת הישוב, נרדפו ממנו באופנים שונים, עד כי הכרחו לעזוב את משמרותיהם; הראשון קבל משמרת אצל יק״א והשני אצל בעל אחוזות נוצרי בדמשק, ויבא גם בעל אכסניתי המשכיל במספר הפועלים הששים שהיו לקולוניסתים במתולה, ואם כי בבקר השכם קם גם הוא לטפל בבהמותיו, אולם כל הליכותיו וכל מנהגיו היו כצרפתי מנהץ גמור: הכובע הרחב בעל קרנות הצרפתי לא זז מראשו, ובביתו היה מדבר עם אשתו רק צרפתית, בשביל בנו הקטן שנולד לו במתולה שבהתחילו לדבר תהיה השפה הזאת שפת אמו. ולא היה לו וגם לא השתדל כי יהיה לו איזה מושג לא מן השפה העברית ולא מדברי היהדות, והתרחק מאחיו הקולוניסתים במבני עם זר לו וכמאנשים העומדים למשה ממנו במדרגת השכלתם. ואחרי אשר קצה נפשו ונפש אשתו מפני הישיבה במתולה, השתדל על ידי מורו בַּרבֶּיה החשוב בעיני הברון, כי יתנו לו דמי פטורין ויעזוב את הארץ [שמעתי אחר כן כי נתנו לו חמשת אלפים פרנק וגם הלך לאמריקא]. וכאשר שאלתיו: מה לך ולארץ ישראל? השיבני: כי חבת ציון באה לו בירושה. מאביו, אשר ידע עברית וגם היה חובב ציון; ואחיו גם הוא היה פקיד אצל חריב בא״י. בשבתנו במסבה אחת בבית הפקידות במושב מורה בית־הספר והגון, התאונן באזנינו על כי לא הקדימו אבותיו להמיר את דתם, כי אז היה הוא כבר בעת לאחד המאושרים. ואשיבהו אנכי: מדבריך אתה הגני רואה, עד כמה שפלים ונבזים אנחנו באמת, ועד כמה צריכים אנחנו תקון ובנינו חנוך. גם כן העם היותר שפל והיותר קטן שבעולם, אשר אין לו כמה להתגאות לא על העבר ולא על ההוה של בני עמו, לא יוציא מפיו משפט שפל בזה, ואתה, שלדבריך באת הֵנה לשם חבת ציון, הנך מתחרט על הראשונות, שלא החליפוך אבותיך בבן עם אחר? מסופקני מאד, אם הטיבו לך אבותיך במעשיהם זה, כי אפשר בדמיר אחד מאבותיך את דתו, והיה למשל, לפקיד באיזה עיר או כפר, ויתחתן עם עם הארץ, אשר מטבעו הוא גם ומנושם, נוטה לשכרון ולתאות בהמיות אחרות, והיית גם אתה על פי חוק הירושה הטבעית לאכר שכור או לסופר כפר שפל; עכשיו שאבותיך נשארו ביהדותם, הנך מטבעך חפשי מנטיות טבעיות שפלות רבות, המוציאות את האדם מן העולם; ואדרבה באו לך בירושה מאבותיך, אשר שלשלת יחוס תרבותם מגעת עד אלפי שנה: אהבת חיי משפחה, נזירות משכרון ומתאות שפלות אחרות, והיתה לך נטיה ללמודים, ועל פיהם השתלמת באיזה מקצוע שבחכמה ואינך מסתפק במעמדך הנמוך כעת והנך חותר לבא למטרה יותר נכבדה בעיניך בחיים. מורה בית־הספר עזר על ידי, עד כי נצחתיו ונשתתק; אולם אם ננסו דברי באמת בלבבו ונתבררה לו אמתתם, מסופקני מאד.

צום הכפורים כמעט לא ענה אותי, כי האויר הטוב והקריר המנשב באחוזה הזאת הוא משיב נפשות. הגנון של כל נדרי העושה עלי ככל פעם רשם נדול כהד קול היהודי הגולה ההולך בין ההרים, הכפיל פה את רשמו עלי, בהיותי בעצמי הפעם היהודי הגולה ממקומו, והנודד בין ההרים העזובים בארץ השוממה הזאת, אשר אל כל שעל ושעל קשורים זכרונות קדומים מימי חרותנו וממשלתנו פה, כעם חי על אדמתו. ונפשי מלאה זכרונות קדומים אלה, וביחוד בהגיענו לפיוטים והתפלות שאחרי העבודה, אשר בהם הולכות ומשתפכות ההרגשות הלאמיות של היהודי מאליהן, ויפעלו על עצבי את פעולות האצבעות המומחות המנקשות על נשישי הפנה: עצבי הלבו ונזדעזעו זעזועים תכופים, שלא הרגשתי דוגמתם בהתפללי בחוץ לארץ; כי בשעה שהייתי שם, צריך הייתי לאמץ את דמיוני, כי יצין לפני את השממין ואת העזובה של הארץ, אשר את הודה ואת הדרה בימי שלותה ידענו מדברי ימינו, ופה התיצבו לפני עיני בהניחם האמתית. הרי לפני השממון של הארץ, הרי לפני בניה הגולים, אשר שבו אליה. אולם נלותם ושעבודם פה נדול לעת עתה, מאשר בארץ נדודם שם.

בתפלת נעילה שמעתי שאון מריבות שפתים בשדרות התחתונות, אשר בבית התפלה. ובשאלי לסבת המריבה וישיבוני: כי סבתה חרטת אחד הקולוניסתים מחלופי בהמתו בבהמת חברו. אז ידעתי כי בכפר יהודי הנני.

כמוצאי יום הכפורים בשבתי בבית הפקידות בא קולוניסת אחד מן האחוזה, והוא תימני — בין אכרי מתולה יש גם ספרדים ותימנים — ויביע את צערו לפני הגנן, שהוא ממלא מקום הפקיד, כי ננגבו ממנו קנים אחדים מלאים טבק, אשר בודאי יד הדרוזים בזה. ויבקש מהגנן כי יתן לו כסף וסוס ואז ילך לערבי פלוני, אשר ישיב לו את הננבה. הגנן סרב לבקשתו. בהתפלאי על סרובו, השיבני הגנן: כי אשאל בראשונה את התימני: על ידי איזה תחבולה יוציא את הננבה בעזרת הערבי? וישיבני התימני בתמימות: הערבי הזה הוא מכשף נדול היודע על ידי משרתיו השדים את כל נעלם, והיה בשאלי את פיו ע"ד הננבה, ישיבני תיכף בבירור נמור: כי פלוני בן פלוני הוא הנגב ובמקום אלמוני טמונה הננבה.

בליל שבת תיכף אחר הסעודה שמענו המולה במושב אשר בעמק, ונצא לראות את סבת ההמולה הזאת, והנה כל בני האחוזה התקבצו וכל אחד מעביר את רעהו בקולו, עד כי לבסוף נודע לנו: כי נתפס בידי השומר הבדוי, דרוזי אחד, אשר התחבא בעמק לננוב או גם לרצוח נפש; כי מצאו חרב כפופה חדה מתחת למדיו. תיכף לקחו את הדרוזי ויאסרוהו בעבותים עד הבקר, וישלחו רץ ל"יסוד המעלה", אשר שם מושב אבועלפיה, שתדלן המושבה לפני ממשלת המקום.

שתדלנים מיוחדים לפני ממשלת המקום יש לפקידות הברון, היודעים לרצות את האדונים האלה בעזר הכקשיש. השתדלנים האלה המה אנשים פשוטים, אשר אינם יודעים נם לכתוב ערבית או תרקית, ועל אחת כמה וכמה שאינם יודעים מאומה מחקי הארץ וממשפטיה; כאשר לא ידעו אותם נם אלה שעסקו אצל הפקידות בקנית אחזות ובבנין בתים. כל המקנות נעשו בעקמנות ובתחבולות מרמה נגד חקי הארץ, ועל פי הרוב לא נגמרו הקניות והנבלת הנבולים לפי חקי המדינה, מאפס ידיעה, ועל כן נשארו בכל עת מקומות רבים לפקידי הממשלה להתנדר בהם, להתנפל על הקניות שנעשו שלא כדין, על הבנינים שנבנו שלא ברשות ועל הנבולים שלא נסתיימו

במצריהם. ויש מקום גדול להשוד: כי יד השתדלנים האלה היתה עם פקידי הממשלה. להמציא תאנות וערעורים, כדי להוציא כסף הבקשיש מידי הפקידות, ויחלקו ביניהם את השלל. כאשר באמת הננו רואים, כי התעשרו כל השתדלנים מן הפסולת של הבקשיש. השתדלנים אשמים בזה, כי הרחיבו כשאול את נפש פקידי הממשלה. עד כי כמקום פרוטה לפנים המה מבקשים היום נפוליון (20 פרנק), ואחרי שפקידי תרקיה מקבלים פרסים קטנים מאד, שאין כהם כדי פרנסת משפחותיהם, ויש אשר גם הפרס הקטן הזה לא יקבלו כמועדו, מאפס כסף בקופת הממשלה, על כן הבקשיש הוא דבר הבא להם כמעט כהיתר, לא כשוחד כאירופא. אפס לכל יש גבול ולבקשיש שנתחלק על ידי שתדלני הברון ופקידיו לא היה כל גבול וקצב. ובזה הרעו לעשות לישוב רעה גדולה, כי הפרצה קוראה לגנב, ופקידי הממשלה ארבו לכל מקרה ומקרה, וימציאו המה מעצורים ומפריעים שונים לישוב, כדי שיהיה מקום לבקשיש שלהם לחול בו. ובשביל זה גם בקבלם את הבקשיש לא תקנו בשכרו את המעות שהיה להם לתקן, כדי שלא יסתם להם אחד ממקורי הבקשיש. ויש לשער, כי ידי פקידי הממשלה היתה גם באסור הכניסה ובאסור ממכר קרקעות ליהודים. מכל יהודי הנכנס דרך חוף יפו, היה מקבל הועד של פקידי הממשלה הממונה על הכניסה, לא פחות ממאה פרנק, ואך לשוא (?) האשימו כזה רק את הסרסרים היהודים, שהמה לא הרויחו באמת מכל יהודי הנכנס, יותר מעשרים פרנק שכר השתדלותם.

אל אחד השתדלנים האלה של הפקידות, היושב ביסוד המעלה, שלחו ציר מיוחד ברבר הדרוזי הנתפס, וישב כי תולה הוא, על כן ישלחו לשדודה ושלחו משם שוטרים, להביא את התפים אל המאסר, וכן עשו. ויבואו השוטרים ביום השבת ויאסרו את רגליו בחבלים, גם שמו חבל על צוארו, ואת ידיו שמו בסד, אשר ראיתיו בפעם הראשונה. הוא בן שני עצים, אשר בכל אחד מהם יש שתי חקיות להנחת שתי ידים, ורות הושם כין חקיקה לחקיקה. העצים השנים האלה יהדקו איש לאחי בחכלים חזק אחר כניסת הידים בחקיות, באופן שאי אפשר לשוב ולהוציאן בלי התרת החבלים. השוטר רוכב על סום והתפוס נמשך אחריו רגלי, על ידי החבל שבצוארו הקשור אל הסום.

את האמת אגיד, כי בהתבוננני על פני הדרוזי הקודרים, הצנומים והעצובים, ואל נופו הדל והרזה, עד כי בלטו עצמותיו, ואל עיניו השחורות המביטות אל מולן, בלי שום לבב לכל העומדים סביבו, ואל החבל אשר בצוארו וברגליו ואל הסד אשר על ידיו, נתמלא לבי חמלה, כי על בל פנים נראה, כי בא האיש הזה לנקום את נקמת אָחיו, אשר נשלום מאחזתם בחזקה ובאכזריות חמה. את הנעשה עם הדרוזי אחרי כן לא אדע, גם לא שאפתי לדעת; כי מראש הבינותי שגורלו תלוי בבקשיש, לאמר: בקשיש של מי יגדל, של הפקידות או של הדרוזים; כי שם אין לפחד מפני יד המשפט, המתיבשת על ידי הבקשיש.

מדת הרחמנות, שבה מצטיגים אחינו בכל מקום, מצאתי גם באחזה העניה הזאת במדה מרובה. ביחוד בגמלם חסד את הגולים העוברים מבארות דרך אחזתם ליתר האחוזות ולערי ארץ ישראל. כי בהסגר החוף ביפו לפני הגולים מאחב"י התחכמו אחרים ללכת מבארות, אשר חופה לא נסגר לגמרי, דרך היבשה לצדון, ומשם למתולה — בדרך אשר הלכתי גם אנכי.

פליטי אחינו הסרסרים והפונדקים שבבארות, העשירים הרבה מאכרי מתולה, ידעו בכל פעם לנצל את כיסי הנולים האלה עד הפרוטה האחרונה ולהעביטם אצל המריהם שיכלכלו צרכי נסיעתם על מנת שיפדום באחוזות. למהרת בואי אל מתולה, באו גם צעירים אחדים מרומניא מעובטים אצל חמריהם, וימהרו המתולים ויקבצו ביניהם את הסכום הדרוש ויפדו את הרומנים מהמריהם, ויכלכלום ימים אחדים וישלחום לדרכם.

אם כי תיכף במוצאי יום הכפורים הזדרז הגנן להמציא לי סוס או חמור אשר יובילני הלאה, אך אנכי הודותיו על זריזותו ואשאר במושבה עוד ימים אחדים. בכלל אין דעת הפקידות נוחה מן הנוסעים העוברים במקומם, כי מפחדת היא פן תשלוט בהם חלילה עינא בישא. הגנן הזה שבמתולה הוא בן אכר מזכרון יעקב אשר התחנך בהיצאת הברון. מעשהו במתולה היה לשכב פרקדן ולקרא ספורים צרפתים, כי כל עבודה אין במתולה לפקיד, כי אם לחלק את התמיכה כפי הקצוב לכל נפש בבית הפקידות הראשית, אשר בראש פנה. עד כמה פעל החנוך הצרפתי על הצעירים האלה לרעה, ועד כמה הכניסה הפקידות רוח שלטון בפקידיה, ראיתי מן הצעיר הזה, אשר מטבעו הוא איש פשוט ותמים, ולא נתרצה ללכת לתפלת כל נדרי לבית התפלה כי אם להפצרתי, ולא סרב בשביל כפירה בדת כי אם בשביל שלא נאה לפקיד להיות דומה במעשיו לאכרים פשוטים.

על מעמד בית־הספר לא אוכל לשפוט, בשביל שהיו הימים האלה ימי פנרה לו. המורה העומד בראשו הוא מן המורים החרוצים, בל הלמודים ילמדו בו בעברית. גם הדר יש במושבה, אשר יסדו לעצמם אחדים מן החרדים ומלמד ילמד בו על פי השטה העתיקה, כי אין דעת החרדים נוחה מלמודי בית־הספר. גם יש שעות מיוחדות לבני המקום בערב למקרא ספרים ועתונים בבית־הספר. בשעה שבאתי במושבה הזאת היתה שאלת דריפוס מנסרת ברקיע, וקראנו מעל דלת בית התפלה מודעה תלגרפית שהגיעה מירושלים ממערכת „הצבי" על דבר תוצאת המשפט.

הרבה, או יותר טוב הפטפוט העברי, השנור בפי ילדי בית־הספר, עשה עלי רושם נעים מאד.

במתולה הרגשתי בראשונה את עקיצות „החרדה", אשר כל אורח הבא מארצות הצפון לארצות האזור החם נפגע מידיה בימים הראשונים. הבשר מעלה אבעבועות דקות אדומות, ובהתחממו נעשה המקום הנפגע חדודים חדודים.

יסוד המעלה.

ביום ראשון בבקר יצאתי ממתולה בחברת אחד מאכריה, אשר ספר לי בדרכנו את תולדות ימי חייו: כי מעיר פ. ברוסיא הנהו והוא בן עשירים, אשר נמשך אחר אשתו באהבה והיא משכילה מורה שפת עבר בבית־ספר של אחת האחוזות, וכי אבד לו בספו בעסקים רעים וגם חלה את ריאתו. ובהתעורר הרעיון של ישוב א"י הלך להתישב בה, ויהי לפועל, וכשנתיסדה מתולה נתקבל בה לאכר, והוא שמח בחלקו, כי פה שב לבריאתו, ולדבריו הוא חרוץ וזריז בעבודת האדמה. בכל הדרך לא חדל מספר לי כל פרטי חיי משפחתו, ואחרי אשר סוסי השכור מידי אחד מאכרי מתולה התעצל בלכתו, היתה לי השיחה הזאת דבר בעתו.

הדרך ההולכת ממתולה ליסוד המעלה עד ראש פנה היא כמעט סלולה, כי עמלו עליה אחינו האכרים להכשירה למהלך עגלות, למרות רצון הערבים תושבי המקומות האלה, אשר אין דעתם נוחה מזה, כי בהיות הדרך כבושה, אין חפץ בחמוריהם, פרדיהם וגמליהם, ועל כן יש אשר יתאמצו להשליך אבנים עליה לבל תסכן למהלך עגלות. האויר אשר בין מתולה ליסוד המעלה הולך ומשתנה בכל פעם לפי שנוי המקומות. פעם הוא קריר ופעם הוא חם מאד. פעם רוח צח מנשבת ופעם זלעפה ומחנק. ביחוד הרגשנו את החום הגדול ואת הזלעפה כאשר קרבנו אל עמק הולה, אשר בצותיה מוציאות ריח רע ומזיק, בבצות האלה ראיתי בפעם הראשונה את שורי־הבר (בופפעל), הרועים בהן והמצוים בכל בצות א"י, גם מעין מים חיים וקרים מצאנו על דרכנו ונשבור בו את צמאוננו. בהרחיקנו ממתולה שעות אחדות, נראה לנו מרחוק להקת רוכבים ברוים הולכת וקרבה לקראתנו, פניותיהם (סודרי ראש לבנים להגן מפני קרני השמש) הלבנות מתנפנפות באויר וקני־רוביהם בולטים מאחורי שכמיהם, עוד מעט התקרבו ויבואו אלינו ושלום! שלום! נמלט מפיהם, ונדע כי מאחינו המה. אלה היו צעירי הקולוניסתים שביהודה שבאו לבקר לימי החג את אחיהם שבגליל.

בשעה השלישית אחר הצהרים באנו ליסוד המעלה.

„יסוד המעלה" היא בת אחד עשר אלף דונם אדמת מישור מסגלה לזריעה ולמטעים. הנחלקת בין שלשים ושנים אכרים. מאה שלשים ושלש נפש, זכר ונקבה, בהם ארבעים עובדים, מלבד אלה יש בה: פקיד, סופר ומשרתי הפקידות, שוחט, מנקר, שמש, רוקח, מורה, גנן, נגר, מילדת, אופה וחנוני, ארבעים ושבעה פועלים; ביחד תשעים ושש נפש. כל תושביה יחד: מאתים ושלשים נפש.

רבוש המושבה: 21 בתים, 19 רפתים, 72 מחרשות, 25 עגלות, 71 סוסים, 158 שורים, 88 פרות, 375 צאן.

האחוזה הזאת נוסדה בשנת תרמ"ג על ידי יוצאי מוריטש, אחרי הרפתקאות שונות בדבר קבלת היתר לרשיון בנין בתים ובדבר זכות קנין על האדמה נתקבלו בשנת תרמ"ט תחת חסות הברון, ויבן להם בתים והמה הוסיפו לעבוד את אדמתם. על פי הצעת הפקידות נסו ליסד בה מַצֶרֶת, אשר יוציא תמציות ומיצים שונים, ולמטרה זאת נטעו בה פרחים שונים למיניהם על קרקעות רחבי ידים, וגם נבנה בה בית־מצרף ערוך בכל והוצאו הוצאות גדולות, אשר אי אפשר היה כי יתמלאו מהכנסת עסק כזה, ויחדלו ממעשיהם. גם יש בה פודם (בירה) בן מאתים ועשרים דונם, אשר שמש עד היום למטעת, שהספיקה שתילים ליתר המושבות. לפי החלוקה האחרונה של בריבה (הגנן הראש של הברון) חלקו לכל אכר שלשים הקטר אדמה ובור אחד לכל שני קולוניסתים, מלבד הלואת כסף של עשרים אלף פרנק לכל אחד, ולחמשה קולוניסתים שהיו פקידי הברון חלקו ארמה במדה מרובה משל חבריהם ולכל אחד נתנו עשרים וחמשה אלף פרנק הלואת כסף, לדברי הקולוניסתים לקחו המה את מיטב הארמה וביחוד האיש שהיה פקיד, והכנסתו בשביל זה מרובה.

יסוד המעלה הוא רחוב אחד רחב ההולך ונמשך למי מרון, המספיק מי שתיה לבני המקום, והוא נחל קטן בימי הקיץ וינדל בימות הגשמים בהשתפכו על סביביו, ועל כן רבו בצותיו אשר ריח רע ומזיק, המשחית את האויר, נודף מהן, הממעט את הבריאות והמחולל קדחת ירוקה, אשר בסתו העבר מתו בה חמש נפשות במחלה זאת,

בין הקולוניסתים של יסוד המעלה נמצאים שלשה אמידים וגם יתר הקולוניסתים אינם עניים, כי אברי יסוד המעלה יחשבו לחרוצים וזריזים שככל אחיהם שבגליל. וגם מסתפקים המה במועט ומקמצים משכר עבודתם אצל הברון. בני יסוד המעלה נוטים לחסידות, מורה על פי השטות החדשות אין בה. בני יסוד המעלה אינם אהובים ביותר על כני האחוזות הסמוכות באמרן, כי אינם מכניסי אורחים. באחוזה הזאת לא התעכבתי, כי הייתי אץ לדרכי לבא לחנ הסכנות לראש־פנה; אחרי כי אזל הכסף מביסי ומביר ומודע אין לי בכל המקומות האלה, ואנכי הקדמתי לכקש את פקיד חוץ שכיפו, אשר על שמו שלחו לי כסף מביתי, כי ישלח לי כסף לראש־פנה. בבואי ליסוד המעלה היה החום גדול ואנכי עיפתי מאד, גם רעכתי גם צמאתי, ואשאל את פי קולוניסתים אחדים של המושכה, אשר מצאתים על דרכי: אם אין פה איש, אשר יאספני לביתו לנוח ולסעד את לבכי והנני לשלם לו במישב כספי; אך איש מהם לא הקדים גם בשלומי; אף כי אין עוברים ושבים מצוים כגליל, עד כי יהיה לכם גם באורחים. קכלת פנים כזאת היתה לי רק כמקום הזה. כאחוזות הגדולות יש אכסניות קבועות לאורחים כשכר, ובקשנות מקבלים יושכיה את כל אורח כשמחה, ביחוד מצטינים במדת הכנסת אורחים כני האחוזות שכיהודה. הלכתי וסככתי במושכה כסוסי הצולע וחמרי הולך אחרי עם חמורו — כן לויתי המתולאי הקדים ללכת ישר לראש־פנה — עד כי יעצני אחד מכני המושכה, כי אסור אל האופה. כאתי אל כית האופה, בית קטן ושפל. כעל הכית, איש זקן צפתי, התאונן כאזני על פרנסתו המצמצמת כמושכה הזאת, אשר נשותיה אופות הגה כעצמן, מדה המספרת בשכחן של נשות המושבה, ויתן לי חֵה מכושל כפרור ופתותי פת קיבר יכש ואסעד את לבבי ואלך לטיל כמושכה כלוית אחד הפועלים, אשר נטפל אלי, והוא הראה לי את המטעת, אשר היתה נעזבה אז ואת בית המרזף: כית־אכנים עם מנגנון הקיטור של שלשה עשר כח סוסים וכו שלש מצרפות־קיטור גדולות וארבע של עצים (אשר נמסר אחרי כן לאחד מפועלי הבית הזה, איש צעיר, כצירוף ששה הקטר אדמה לנטיעת ורדים והקטר אחד וחצי לאורנגים מהודרים עם כסף מזומן אלפים פרנק).

אחרי שלא מצאתי לי ענין וחפץ כאחוזה הזאת הלכתי ממנה ל„משמר הירדן", מהלך שעה אחת.

משמר הירדן.

לפנות ערב באתי ל„משמר הירדן". קרוב לאחוזה הזאת עברנו על פני שכונה של בדוים יושבים כאהליהם.

האחוזה הזאת נתיסדה כשנת תרמ"ב כיד מר ליוֶבוסקי ובשנת תר"ן התישכה עליה אגודה של שמונה משפחות מצפת ובראשם מר דוד שוב מראש־פנה. אחרי גלגולים רבים ואחרי אשר אחדים מן הקולוניסתים עזכו את המקום, ואחדים מסרו את חלקיהם לפועלים עניים ולתושבים כצפת, אשר התפרנסו מעבודתם כראש־פנה וביסוד־המעלה ומעמד האחוזה היה רע מאד. נכנסה כשנת תרנ"ח תחת חסות החכרה י"ק"א, אשר קנתה מידי „מחנים" הקרובה אלפים דונם אדמה. זרע למלא את מחסורה באדמה, ותחלק לאכריה תמיכת כסף לצרך בנין כתים וליתר צרכיה.

„משמר הירדן" היא כעת בת ארבעת אלפים וארבע מאות דונם, אדמת זרע ומרעה בינונית, עדית אין בה (האדמה אשר בין „יסוד" ל„משמר" היא עדית, והיא לקודרים ולערבים מצפת).— בה מאה ועשרה דונם כרמי ענבים — והיא נתחלקה בין שתים עשרה משפחות שהן: שבעים וארבע נפש, ארבעים ושלשה זכרים, שלשים ואחת נקבה. בהן: שלשים עובדים. מלבד אלה נמצאות בה חמש משפחות שהן: עשרים ושמונה נפש. ששה עשר זכר, ושתים עשרה נקבה. שעור לא התנחלו בה מחסרון אדמה. רכוש האחוזה הוא: שלשה עשר סום. ארבעים ואחת פרה, חמשים וחמשה צאן, עשרים ואחד חמורים, חמשים וחמשה שורים, ארבעים וחמש מחרשה, ושתים עשרה ענלה, שבעה עשר בית, שלש עשרה ארוה. משמשי הצבור: רוקח, שוחט. יושבת היא בגובה שבעים מתר על הירדן וממנו ישאבו בני המושכה מים. אקלימה איננו טוב כל צרכו. הקדחת מצויה בה. אבל הקדחת הירוקה תשלוט בה רק לעתים רחוקות.

שתי שורות של בתי אבן יפים, העומדים לשני צדי הרחוב הרחב הפתוח אל הירדן, יכללו את המושבה הקטנה הזאת. את בית הספר אומרים להעתיק לבית הפקידות אחרי שיצא ממנה פקידה. לעת עתה הוא נמצא בבית עץ דל ושפל. המורה היא איש רומני משכיל נכבד (נתקבל אחר כן למורה בראש פנה).

כל בני המושבה התאוננו באזני על פקידם, כי הוא איש רע, מבטיח הרבה ועושה מעט. למשל, פתה אותם כי יתאמצו ליפות את בניניהם ככל האפשר והוא ישתדל, כי תנדיל יק"א גם את סכומי תמיכותיהם על חשבון הבתים; המה שמעו לדבריו וילוו כסף על חשבון זה, ולבסוף לא נענתה יק"א לבקשתם. ונמצאו המה חיבים כסף על בניניהם שהרבו עליהם בהוצאות שוא. אם כי נראה הוא להם כאוהב ובאמת הוא שונא להם, נראה להם כענו ובאמת הוא מתנאה עליהם. אולם אין לדון מאומה ממשפט הקולוניסתים אשר יוציאו על פקידיהם, אחרי כי גם הפקיד הטוב שבטובים והמתון שבמתונים אי אפשר, כי יהיה רצוי להמפקדים תחת ידיו; כי מטבע האדם, וביחוד היהודי, לשנא את השעבוד ואת הפקידים המפקחים על השעבוד הזה, ביחוד אם הפקידים האלה הקוצבים להם את פרנסתם, אף כי הפקידים בעצמם סרים למשמעת מי שגדול מהם. — ואם כן המה לגבי הגבוהים עליהם גם כן משעבדים כמהם. — אפס אין המשעבד מבקש את הסבות ואת מסובביהן, כי אם שונא הוא את השבט המכה אותו: לאמר, את הסבה היותר אחרונה, ועל כן שנוא על הקולוניסתים גם הפקיד הנוח להם, ועאכו"כ הפקיד הזה, אשר מבית האסורים יצא למלך ולא למד עוד להתהלך עם בני אדם ולא ידע להזהר בלשונו; כי יש אשר ישניא אותו על הבריות רק משפט קשה אחד, אשר יוציא איש בזה על הסרים למשמעתו או דברי מרדות אחת, אשר יוציא מפיו בשעה שתזוח דעתו עליו. למשל, בהשיב הפקיד הזה לקולוניסתים: אם אין בידיכם להחיות את נפשותיכם, כי אז אין לכם לחיות, או בנשאו להם את המשל הרוסי: בני אדם יולדו אבל אדמה לא תולד; או בהשיב אשת הפקיד הזה לנגר י"ל מיסוד המעלה, אשר שאל את פיה: למה זה מסר בעלה — שהיה לפקיד בסנ"ירה, — את עבודת הנגרות בסנ"ירה לנוים? — מסירת העבודה הראשנה של יק"א בא"י, בשעה שנגרים עברים מצוים בעיר טבריה הסמוכה עשתה אז רשם רע מאד על כל אחביו של הסביבה — ותשב לאמר: לא נוכל לעשות דבר עם היהודים המלוכלכים !On ne peut rien faire avec les sales juifs.

במצאי אחר כן את הפקיד הזה בראש־פנה, אשר ידעתיו מרוסיא לחובב ציון נלהב, מדבר גבוהות על דבר חבת ציון והלאמיות והעירותיו על דבר שנאת הקולוניסתים אליו, השיבני הוא: כי שטת הנהגתו את המושבה היא: להתאמץ בכל עת, כי צרכי הקולוניסתים לא יהיו מתמלאים כל צרכם. בבא מורשה יק"א מר מאירזון לבקר את המושבה הזאת ויציע לפניו הפקיד הזה את הגדולות ואת הנצורות שעשה בה, עד כי נשות הקולוניסתים העברים מובילות מים בשכר לשכניהם הבדוים היושבים קרוב אל המושבה, העובדה הזאת הבדויה מעקרה, אשר שמח עליה מורשה יק"א ואשר הלל על פיה — בעברו ביתר האחוזות — את פקיד משמר, עשתה את כל המושבות כמרקחה: כי הפלה הערבי עולה בצרכי ביתו ומשפחתו רק מעט על הבהמה הפשוטה ולא עוד כי בזה, אשר במחיר פרוטה יעשה כל עבודה קשה, ישאבו קולוניסתים עברים נולי אירופא מים בשכר. „אם בונת הישוב באי היא: להביא את המתישבים בה למדרגה שפלה כזאת, אז אין חפץ לישראל בישוב כזה!" אמרו רבים מן הקולוניסתים. השטה הזאת קיצונה גם היא נגד השטה הקיצונה של תמיכה פזרנית על ידי פקידות הברון, שאלתיו גם על דבר מסירת העבודה בסניירה לנוצרים, וישיבני, כי הבנינים היו נחוצים, וליהודים הגיעו אז ימי החגים, ועל כן השתמש בנוצרים.

בבקר ירדתי בחברת אחדים מן הקולוניסתים לרחוץ במימי הירדן, אשר במקום הזה צר הוא עד כי בפסיעות אחדות עברנוהו ובלתי עמוק; גם הייתי צריך להזהר לבלי הנגף באבנים הממלאות אותו.

האכר מעיר בריסק שבליטא, אשר אליו סרתי ובביתו התאכסנתי, לא חפץ לקבל מידי בשום אופן כל מחיר, אם כי הרבה להתאונן לפני על עניותו ודחקתו.

בקרתי כמעט את כל בתי האכרים והמה: בתים יפים וגבהים ודיריותיהם מרוחות ונקיות.

ראש פנה.

בשעה התשיעית בבקר יצאתי ממשמר הירדן ואלך ל„ראש פנה", מהלך שתי שעות. בדרכי מצאתי במישור אשר בעמק את האחוזה הטרנובית „מהנים", אשר עברתי עליה הפעם בלי לסור אליה. בשעה האחת עשרה באתי לראש־פנה, מצאתי על דרכי את אחד מיושביה ושאלתיו לאכסניא ויקדימני בשלום ויבש־לי לאמר: בודאי אתה הוא האיש, אשר פקיד הועד הפיעל שביפו שלח כסף בעבורך בתלגרמה למורה אפשטיין וייעצני לסור, גם סרתי לאכסנית חנה האלמנה. הנחלה הזאת בהר היא יושבת וסובב סובב הולכת המסלה הכבושה ההולכת אליה, מראה החיצון איננו יפה ביותר, אין בה בנינים גדולים ויפים, להפקידות אין בתי חמד כמו ליתר המושבות, רחובותיה אינם ישרים ומסודרים. הרחוב הגדול איננו מפולש, רחוב אחד הוא במעלה ההר והשני במורד; גם יש בה מחסור בדיורים לפי מכסת נפשות יושביה, ואחרי אשר בהר של סלעים וכפים היא יושבת מרובה בה האבק הלבן הדק המכסה את כל המושבה, גם את העצים הנטועים בה. לעמת זאת יש בה בית־כנסת יפה, בית מרחץ טוב וזלה[1] אשר פעמים ביום השתמשתי בו בימי שבתי בראש־פנה לצנן את גוי ולהפיג את חמה של החררה שלי, גם יש בה אמת־מים המספקת מים דרך צנורות

[1]) כברה מזלפת מים.

לכל בתי האחוזה מן המעין הטוב אשר על יד האחוזה. גם יש לה בית־ספר גדול זמרוח וכו ילמדו מאה וארבעים בנים ובנות.

ראש־פנה היא האחוזה הראשונה אשר נתיסדה בשנת תרמ"ב בידי אחינו הרומנים בגליל. בשעה שנולי רוסיא בחרו ביהודה למושבותיהם, שמו גולי רומניא את עיניהם בגליל. אולם בראשית התישבם על אדמתה קרם אסון גדול, כי נהרג על ידם אחד הפועלים הערבים בשגגה. ולרגלי זה באה העדה הקטנה במצוקה גדולה. בשנת תרמ"ד נענה הברון לבקשתם ויבא גם אותה אל תחת חסותו ויפקד בה פקידים ויעשו המה בה כחפצם. המה הנדילו את אדמתה. כי קנו חלקות אדמה שונות בקרבתה ויתחילו לטעת בה מטעים שונים ולא נתנו לאכריה לזרוע את אדמתם. כי אם חלקו להם מדי חדש בחדשו לנלגלת. אך אחרי הרבה נסיונות שונים ואחרי אבוד הרבה כסף ננשו בשנה האחרונה לחלוקת האדמה ועצי הנטיעה בין הקולוניסתים.

אדמתה תכיל ארבעים ושנים אלף שש מאות שמונים ותשעה דונם. אשר מהם נתחלקו עשרת אלפים תשע מאות שמונים וחמשה דונם. אדמת זריעה ומטעים שונים. בין ארבעים משפחות קולוניסתים. אשר מספר נפשותיהן: מאוזם עשרים ותשעה זכר ונקבה ובהם עובדים ששים ושנים. לעשרים ושלשה מהם חלקו לכל אחד אדמת זרע כששה עשר הקטר. נפנים שלשה הקטר ושני הקטר תות. ויש אשר קבלו שני הקטר נפנים ושלשה הקטר תות. לעשרה קולוניסתים חלקו אדמה בקבה: לכל אחד שלש מאות ושלשים דונם אדמת זריעה. קבה היא על יד מחנים. מהלך שעה אחת מראש־פנה. לארבעה קולוניסתים חלקו ארבעים הקטר אדמת זריעה לכל אחד על אדמת אקבה אשר בהר גבל־כנען. מהלך שעה אחת וחצי מראש־פנה. לשלש משפחות קטנות חלקו חמשה עשר הקטר אדמת זריעה לכל אחד בבריה אשר על יד האחוזה.

רכושה הוא: ארבעים ושבעה בתים. ארבעים ושנים רפתים. שלשים וחמש עגלות. מאה שלשים ושלש מחרשה. ארבעים סום. מאה ששים ותשעה שודים. מאה שבעים ותשע פרה. אלף ומאה כבשים.

מלבד אלה נמצאת במושבה חמש עשרה משפחות צעירות שהן ששים נפש שעוד לא התנחלו. ומאה עשרים ושלש נפש של משפחות יתר יושבי המושבה. אליהם נמנו: הפקידות. עוזריה. ננניה. הרב. השוחט. המנקר. ועוד ועוד. מלבד אלה נמצאים בבית סתירת־משי שבמושבה עד מאה נפש עובדים את עבודתו. כמעט כלם מצפת. ביחד נמצאות ב־ראש־פנה חמש מאות ושתים עשרה נפש.

אויר המושבה הזאת טוב ומימיה יפים.

בהיותי באחוזה הזאת שבו להתחדש השענות והתביעות. אבל לא בנפש מרה בשל מתולה ובמשמר. אחרי שקוו הקולוניסתים כי מהצעת החלוקה האחרונה תבא תשועתם. וגם בשביל שבמעט כל יושביה המה גולי רומניא. אנשים בינונים ופשוטים. בני תורה ובני השכלה אין בקרבם. — ועל כן אינם יודעים לא מיסורי הצדיקים ולא משלות הרשעים. ששת התמיכה קלקלה בהם את הרגש של הכרת ערך עצמם והמה מדברים על אדות פקידיהם וננניהם כמו מבני אלים. אשר דבר אין להם עם בני אדם כמוהם. כי אם לחלק להם את כסף תמיכתם. הפקיד ראש המושבות של הגליל העליון הוא יהודי צרפתי צעיר מפריז. אשר דבר אין לו עם הקילוניות. וגם ישיבתו בהן מעטה. כי הוא חי היי רוק בכרך באורות. יחם הברון אל המושבות נסתבך

להם ביחס אליהו שיד אל בנות האכרים המובלות על ידו להתחנך בפריז, כי לא יכול למצא פשר אחר לכל מנהגי שיד, וביחוד אחרי התפרצם מפני פקידם חזן אשר פרץ גדר הצניעות עם אשה אחת של אחד מפקידיו שהתחנכה בפריז וינרשוהו המה בחרפה מן האחוזה, ויחר אף שיד עליהם וגם הברון בעצמו התרעם על מעשיהם. ובבא אז ד"ר זלץ מטרנוב לפריז לקנות אדמה ליסוד מושבה לחברה „אהבת ציון", וינקום אז שיד בראש־פנה במכרו לו עשרת אלפים דונם אדמה טובה קרובה אליה, אשר היו מיועדים לשכלול צעירי ראש־פנה.

האיש המבקר את האחוזות מתפלא על רוח השלטון והמשמעת השולטת בהן בלי כל תועלת מיחדת לטובת הישוב, ואם לחשך אדם לאמר: כי רוח השלטון והמשמעת שמשו לצורך זרוז האכרים לעבודה, לא ממנה ולא מקצתה! העבודה נמסרה בכל עת לפועלים ערבים ועברים והאכרים היו על פי הפקידות רק המפקחים על העבודה, ויש אשר התעצלו גם בעסק הפקוח. למשל, בראש פנה,— כאשר ספרו לי שם אנשים נאמנים,— היו עצלי הקולוניסתים מתאספים ויושבים באמצע יום העבודה ברחבה שלפני בית הכנסת ומשוחחים בכנופיא שיחה בטלה ואחד מהם עמד על המשמר להזהירם בעבור עליהם אחד הפקידים, והיה בעבור עליהם אחד מהם, התכנסו לאכסנית הנהילה הקרובה ולבתי השכנים ובעבר הפקיד שבו למקומם ולשיחותיהם הבטלות: על דבר הברון, על דבר שי"ר ועל דבר דברי המדינה שבין הפקידים. בבתי כנסיות האחדים שנבנו על ידי הפקידות כאחוזות,— בראש־פנה, זכרון יעקב, ראשון לציון,— עשו במה לרחב כל המזרח, אשר הגדרה בגדר מיוחד למושב הפקידים, לאמר, גם בשעת התפלה צריך כל אכר לדעת את ההבדל אשר בינו ובין פקידיו, כי הפקידים מגדרים ממנו ועומדים למעלה עליו. חוצפה ותועבה כזו לא נשמעה עוד בתפוצות ישראל! הפקידות לא הבדילה בזה בין הקולוניסתים העשירים, העומדים ברשות עצמם והמשכילים, ובין העניים, המשעבדים לה והבורים. כולם היו שוים בעינה לנבי שעבור. ספרה לי אשת עשירה נכבדה באחת המושבות החפשיות: כי היתה מיודעת עם משפחת פקיד אחר בן עירה, והנה לפתע פתאם פסקה המשפחה הזאת מהתרועע אתה, וכאשר שאלה לסבת ההתרחקות הזאת, השיבו לה: כי על פי פקודה מנבוה אסור לפקיד להתחבר לכל משפחה קולוניסתית, תהיה עשירה או עניה, משכלת או הדיוטית. כימים הראשונים היתה הפקידות נוהרת גם נזהרת, למשל, כי אין לאורח ללון במושבה בלי רשות הפקיד, כי אין לקולוניסת לצאת בלי רשותו ולהפועלים לא היתה רשות גם בימים האחרונים, לדור בזכרון יעקב ובראשון לציון, ועוד נזהרת כאלה, אפשר כי טובות היו לוא היו מכונות לדרך הישוב, לאמר, לחנך את הקולוניסתים כי יסתגלו לחיי אכרים, לזרזם לעבודה, להדחיק מחיי מותרות ובטלה ולהרגילם למשמעת של חיי הצבור. אפס אם אנו רואים כי הפקידות בעצמה התאמצה לרשל את ידי הקולוניסתים מעבודה והיא בעצמה הנהינה בהם את חיי המותרות והבטלה והתנגדה להתפתחות חיי הצבור, כי אז לא היתה לכל נזרותיה ופקודותיה כונה אחרת בלתי אם להשפיל את נפש האכרים ולעשות אותם לאנשים שפלי רוח וברך לפני כל נבוה וחדל אשים, אשר זכה על פי איזה מקרה טהור או טמא להיות פקיד באחת המושבות.

הגן הראשי בראש־פנה הוא יליד ירושלים, אשר למד הרבה מתורת הגננות והאנרונומיה בבתי מדרש שבאירופה. הוא מן המיוחדים אשר הורה תורת הגננות

בפתח־תקוה ובראשון לציון לכל הקולוניסתים והראה בראשית ימי עבודתו השתדלות גדולה במקצוע זה. אפס מיום שבא לדאש־פנה.— התאוננו באזני קילוניסתיה.— נתרשלו ידיו וחדל מהיות מעורב בין הקולוניסתים ומהשתדל בעדם, בכל זאת הוא נזכר לשבח גם בפיהם. גם ארדכל מיוחד יש לפקידות בראש־פנה לכל הגליל העליון: גם שתדלן מיוחד, איש צפתי, גם חַיָל מיוחד והירש שמו, והוא ציר הפקידות המביא את כסף התמיכה מבארות לראש־פנה.

החיל הזה היא יליד טבריה, אשר למד תורה בילדותו, אולם חנוכו הפרוע הטמיעו בין הערבים, בהתבונני אל הטפוס הזה, אשר בפי שאמרו לי, יש לו חברים רבים בטבריה ובצפת, השתוממתי על סגלת החקוי הגדולה בין אחינו. הוא רוכב מצוין גם רובה מהיר ויחי את הברזים ויחלק אתם שלל. הוא איש גבה קומה וגבר אלים, אשר לא יחת מפני כל, ובשבתו על סוסו מלובש ומזוין לא יבדיל איש בינו ובין בדוי. הוא נאמן לפקידות על משלוח כספים, כי יש אשר הוביל מכאדות סכומים של הרבה עשרות אלפים פ־נק. כל נטיותיו הנה של ערבי מלידה, היודע את כל מנהגיהם, את אשתו ואת בניו עזב בטבריה, ולא חפץ לדעתם. בהיותו בראש־פנה באבסניא שלי, ישב כל היום ורגליו מקפלות תחתיו, שותה קפה וגרגילה, מנבל את פיו כמנהג ערבי ולועג לכל ענייני אמונה ודת.

את טבריה לא בקרתי ודרך העיר צפת דק עברתי. אולם העידו לפני אנשים נאמנים מגדולי נכבדי ירושלים, אשר היו להם עסקים בערים האלה, כי הרבה שם דוגמאות ממין החיל הזה.

מורי בתי הספר שבאחוזות הנהיגו בלמודיהם העברים את ההברה הספרדית, בדי להשוות את ההברה בין הספרדים ובין האשבנזים, וגם הספרדים מחונכים מילדותם להביע את הברתם העברית ככל חקי הדקדוק מלעיל ומלרע, בשוא נח ובשוא נע, ועל כן יש להברתם העברית צלצול יפה של שפה חיה; שנוי ההברה שהנהיגו המורים בבתי הספר שבמושבות הביא שם מריבה בין הזקנים והצעידים, כי הזקנים דואים בו חלול כבוד במסורה האשבנזית.

בבקרי אחרי כן את אחדים מזקני הקולוניסתים עשו עלי רשם טוב, כי המה אנשים מיושבים מתונים ויראי אלהים. גם לא התאוננו על הישוב, אשר לדבריהם יש ביכלתו לפרנס את העובדים בו, אם לא יגנבו הערבים שכניהם את אשר להם: אם לא ישחדו את שכניהם השיחים (זקני הכפרים) לתת להם דמי שמירה, אז אינם בטוחים ברכושיהם וגם בחייהם. וגם אחרי קבלם שוחד מידיהם יגנבו די צרכם. שיח יסוד המעלה וראש־פנה נתעשר מן הגנבות האלה, מלבד דמי שמירה שהוא מקבל. בין ראש־פנה ובין .משמר' יש שבט הנקרא בשם „עיב, הגונב תבואת האדמה, ושיחם משתתף עם פקידי הממשלה שבצפת בכל הגנבות. בשנת תרנ"ט שברו את השיח של עיב כי ישמור עליהם ויגנוב מן הכרמים כמעט את החצי, ושארית הגנבות יקבלו מהם פקידי הממשלה בחק העשר שלה. גם הביעו לפני את צערם כי בשנה הזאת מתו תולעי המשי מסבה בלתי ידועה להם.

לראש־פנה יש רב אשר גנו אותי מאד לפני כי הוא אחד מכלי שרת של הפקידות ולא בקרתיו. בארצנו מצטערים בישיבת סבה מפני הקור ופה קשה היתה עלי ישיבתה מפני החום הגדול.

(שאר יבא).

מִלְקוּט הַתֵּיר.

אדוני העורך!

אהת המודעות אשר בשרו את דבר צאת „המזרח", עברה ים ותעף ותבא אלי מצרימה, אל מקומי באלכסנדריא, אשר בה קבעתי את משכני כשש עשרה שנה לרגלי עסקי, אשר עקרו הוא בעיר ההיא, וסניפו בעיר ברוּת הארמית, הכנויה מצפון לארץ אבותינו הקדושה, ואף כי הארץ החביבה לי מאשון בת עיני יושבת בין שני ערי עסקי אלה בתוך, איננו, לדאבון לבי, בן חורין להפטר פעם בפעם מעול עבודתי ולהמלט לעיר קדשנו העתיקה ולאחוזותינו החדשות, בלתי אם פעם אחת לכמה שנים, ולימים מועטים מאד, אשר לא יספיקו לי להשביע את עיני. על כן תחת מראה עין אני מסתפק במשמע אוזן, כי מדי התעכב האניה על פני יפו, בעברי מאלכסנדריא לברות, ממהר אני לדדת ליפו, שהיא קרן היובל לכל הנאמר והנעשה בארץ ישראל כלה, וכל אשר אני שומע שם מעלה אני בעלותי אל האניה על הגליון לזכרון ולמשמרת לפני תמיד. ואתה אדני, אם טובים בעיניך ובעיני קהל קוראי מזרחך, כמה זכרונות של מעמד הישוב ותקנת הצבור שבערים ושבכפרים, ושל תוצאות הקציר והבציר מן השנים שכבר עברו; ואם אין קטנם ויושנם של כמה פרטים,—שעלי הם חביבים חבת עולם, באשר פרטי זכרונות ארץ אבותי הם—פוסל אותם מבוא בקהל, הנני ממציא לך בידי הדואר את גליונותי, אשר עליהם העלתי אותם בדיוק נדול ובאמונה רבה. ומי יתן והתענגו עליהם אחי הרחוקים והנפוצים, באשר התענגתי עליהם אני

החותם בשלום ובברכה מציון

אוֹזֶל הַמּוּדָעִי.

עַל בָּמֳתֵי יָם.

רבה היתה הַמַּרְגֵּשֶׁת [1]) בטרם בקר בקרב המשפחה הישראלית הבאה מפולין בספינה, ההולכת וקרבה מנמל סעיד אל יפו. כל בני המשפחה המשכלת ההיא, אשר התודעתי אליה מאתמול, כבר קמו ויולבשו; האשה והבנות מהרו להטיב את שער ראשן ולאסוף את הַצְּדָדָה, הבנדים והמרדדים אשר הוציאו לצורך מאכלם ומשכבם, אל מקום אחד, ושני הבנים, אשר לגדול בהם עוד לא מלאו אחת עשרה שנה, כובשים בחפץ בַּפַּיִם את הכבודה ההיא אל תוך מרצופי העוד ואמתחות הבד, הפתוחות לפניהן, וצוררים אותם ברצועותיהן. אבי המשפחה המתון, אשר כל יום אתמול השתעשתי עמו בדברי הפץ, קופל את טליתו וכורך את תפיליו, אשר זה מעט פשט מעל גופו ויחלוץ מעל ראשו וזרועו ונותן אותם אל כיסם בחפזון, למען הביא גם את מכשירי תפלתו אלה אל צרור החפצים. הבנים והבנות הוציאו את סדריהם ויתפללו, וכל המשפחה ישבה לשתות במנוחה תֵּה של שחרית, אשר גם אני נקראתי אל שתית ארעי ההיא. „מַהֲרו, בנים, מַהֲרו, כַּלו את מאכלכם ואת משתכם, כי עוד מעט והננו בארץ, אשר אליה אנחנו נושאים נפשנו"—קרא אביהם בלב חרד ושִׂמְחָה גם יחד.

לא, אדני בן קנז", עניתי, "עוד שתי שעות של קצר נפש ושל כליון עינים נכונו לנו עד באנו אל החף, עניתי, ועתה אל נא יחפזו הנערים ויאכלו את לחמם במנוחה".

[1]) רעגזאמקייט (פתיחתא איכ' רבתי).

האיש לא משל ברוחו ויצא ויפגע באחד המלחים המהרים אל עבודתם, הנושא צרור חבלים על שכמו, ויעצר בו וישאלהו: „הגידה נא לי: אימתי נבוא אל חוף יפו“?

— קרוב הדבר כי תֵּישַׁר היום האניה את דרכה לביות מבלי קרוב אל חוף יפו, מיראתה פן תשבר על הכפים המצוקים שם, אשר יכסה אותם מעינינו הערפל הכבד הפרוש עתה על הים“.

פני בן קנז נפלו, ולא יכל לשאל יותר, כי המלח האין במלאכתו נעלם ואיננו. וַיֵּאָנַח ויאמר: „דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מאן יאמר די זכינא לה“.

נסיתי להרגיע את רוחו ואלמד מדבריו, כי ביפו הוסר כל מכשול מדרך ירידתו וכניסתו, ובדרך אחר מי יורע אם יתנו לו לרדת.

כרביע שעה אחרי כן החל הערפל להעלות והעבים להקרע, ומבין הקרעים נשקף זהר הרקיע זך מאד, עוד מעט ועוד מעט ויטהרו כל השמים ווהרורי השמש האדומה העולה מפאתי קדים, התפוצצו לשברים אין מספר, אשר צפו וינועו ויעלו וירדו על הגלים.

וכל בית בן קנז עומדים וצופים מערבה, ומעט מעט בהנה בת עינם כעין חוט חום [1] דק מאד, אשר רגע יראה ורגע יעלם, מפני המשברים המתנשאים בגאון מימיהם לכסותו מעיניהם. אך לא היו רגעים מעטים, והחוט היה לַמַּטְלָה, והמטלת לרצועה רחבה באמצעיתה והולכת ומצרה בשני קצותיה, אשר הוסיפו אורך מרגע לרגע, עד כי מלאו את פני כל המערב, ובכל שאון הגלים, ובכל התמרמרם להזות קצפם השמימה, לא עצרו עוד כח לכסות את הרצועה הַשְּׁחֹמֶתִית [1], היא חוף יפו, אשר עוד דגע נראו בו כעין ראשי צוקים, שמראיהם הרחוק הקלוט והמסתום, החל להתקרב, להסדק ולהתפרש בְּגֶזֶרֶת חומות ומגדלים, נגרשים ועולים עד לשמי שמים. אך לרגלי החומות הגבוהות עלו מן הים חֲתָחִים כגולמי בני ענקים השכים משחור, וגבותיהם המפנים אלינו, העלו ירוקה כעין הציר גנות. ההתחתים ההם, סלעי הצירים הם, העולים על חוף יפו, אשר בהדוף הרוח את האניה אליהם ונשברה ואבדה במצולות ים. גם אניתנו התה מפניהם ולא נגשה אליהם, ויורידו המלחים בקול המולה רבה בשרשרת ברזל, את העוגן הכבד אל מעמקי הים וַתַּזֵּה וַתַּסַּח עוד הספינה אחורנית פעמים ושלש ותנה ותעמוד.

והמון צנות וסירות דוגה, אשר פרצו יצאו מבין הכפים עטו שטו ותקרבנה אל האניה והשָׂטים אשר עליהן עלו רחופים ומבהלים אל ספינתנו, ובהתקוטטם איש את אחיו בקולי קולות ובהברות זרות מאד לאזנינו, הבהילו לשלוח יד ולחטוף, מבלי דעת בעליהם את צרורותיהם, להורידם אל צנותיהם ולהמריץ בדבר הזה את הנוסעים לרדת גם הם אחרי חפציהם שמה ולשלם להם, ככל אשר ישיתו עליהם. לי לא היתה בלתי אם מְזֹרָתִי [2] אשר בידי, על כן נקיתי מהם. ושָׂט אחד בעל קומה ויַרַק שנים החל להסיע ברוב כחו, כאדם העושה בתוך שלו, את מרצופי בן קנז הכבדים, והנה פתאם נרתע הספן לאחוריו, מפני יד קלה נוגעת בו. „הרפה עבדאלה מן החפצים האלה“, צוהו איש עברי, „כי שֶׁהֵרי אחיך יקחם, כי בעל החפצים האלה הוא אחי אדוניו, אשר בביתו הוא משרת“. ורוח בן קנז חיתה בהראות אליו פתאם יחיאל אחיו ואשתו, אשר לא ראה אותם זה עשר שנים ויפלו איש על צוארי רעהו ויחבקו וינשקו איש את אחיו, אך בכל

---

[1] ברוין (בראי ל' ל"ב וב"ב פ"ג:).
[2] רייזעטאשע (כלים)

רצותם להביע איש איש את דבריו הפורצים מלבו הנרעש, לא היה להם מעמד עוד במקום ההוא. וימהר שחדי והאיש העברי הבא עמו להוריד את כל הכבודה אשר לבן קנז ואותו ואת הנפש אשר ברגליו אל הצינה. ויחיאל קרא גם לי ללכת עמו בצינתו, ושחדי, אשר היה תופש משוט מנעוריו, הוליך בין הכפים את הצנה העולה ושוקעת בנחת על גלי הים השקטים. מקץ רביע שעה עלינו אל החוף ונבוא אל בית המכס, אהל נסרים רחב ידים מאד, אשר בכמה מקומות מחצלות לו למכסה. בבית הזה רב המצוק והשאון וההמולה, והרבה הי למרבית הנוסעים לחכות, עד אשר נפטרו לדרכם לשלום, אך אני מהיותי מידע לפקידי הבית ובן קנז, יען כי הכשיר אחיו את הכל, לפני באו עוד, לא נעצרנו הרבה ונפטר ונצא ונלך העירה.

ושחדי שכר סבלים, אשר עמסו את הכבודה על גבם ויישאום אל מלון „מעון קצין", אשר התאַרח שם יחיאל ואשתו ואשר שמה יסורו גם בן קנז וביתו.

ושני האחים ושתי היבמות הלכו בראשונה בשוק הצר, אשר על יד החוף והבנים והבנות אחריהן, ואני והאיש אשר עלה על הספינה עם יחיאל היינו הגדוד המאסף הנוסע לאחרונה. ראיתי את פני האיש, כי נבון הוא ואספר לו, כי ליפו לא סרתי בתורת סוחר, כי אם בתורת תַּיָר, השואף לדעת את שלום ירושלם ואת שלום האחוזות מפי יושביהן, ועתה הנני דורש עצה מפיו איככה אוכל להועד במעט ימי שבתי פה אל האנשים, אשר מפיהן אדע דבר אמת לאמתו".

„אם דברים כהויתם תשאל נפשך", הורני האיש, „אל נא תקח תורה בדבר הזה מפי אלופינו המסובלים המחוים את דעתם על הישוב — גם על החדש גם על הישן — מתוך בטן שבעה, כי אם פנה לך אל אחינו האכרים התמימים ולאנשי ירושלם, הבאים הנה לפרקים לצרכיהם, מפיהם תשמע את כל הדברים אשר יש עם לבבך לדעת כפשוטם וכמשמעם, בלי כל כחל וסרק וגם בלי כל דבה ושטנה".

— „ואיפוא אמצא את האנשים האלה"?

— „הנה בתי מלון רבים יש בעיר הזאת — שם האחד הוטל די פריז ושם השני הוטל די איטליה, בבתים אלה ובאלה לא תמצא את אחיך התמימים והבריאים, כי אם בשני בתי מלון אחרים של איש אחד ובן אחיו מזרע אהרן, אשר לאחד קראתי הוטל־די־תמיכה, יען כי בו יתארחו אכרי אהזת הנדיב התמוכים בידו, ולאחד קראתי הוטל־די־חלוקה, אשר אליו יסורו אנשי ירושלם וחברון, המתפרנסים מקופת ההלוקה. שם תשמע את דבריהם בלי משא פנים ובלי כונה מסתרת". את דבריו האחרונים דבר האיש בשחוק אשר נאצל גם עלי, כי השכיל האיש לבטא את שמותיו, אשר קרא לשני בתי המלון, במבטא הספרדי, המבטא את הקמץ בהברת הפתח האשכנזי, ובעטרו בדבר הזה בקסם שפתיו, עטרת נאות ארופא, על בתי המלון העניים שביפו, הביא לידי גיחוך גם אותי, גם את המהלכים לפנינו, אשר לקחה אזנם דבריו.

שמעתי לקולו, ואף כי שמתי את משכני בבית המלון „מעון־קצין" המתקן בתכלית תקוני ארופה אשר לאחד מאחינו שם, קבעתי את סעודתי חליפות באחד משני בתי המלון, אשר נקב לי בן לויתי בשמותיו.

(שאר יבא).

אוזל המודעי.

המזרח במערב.

לרגלי היות ראש המזרחי ומזכירו והעורך בסוד הקונגרס, לא הספיקה השעה לסדר את זכרונות מעשי אנודות המזרחי במקומן, ועל כן ידחו אלה להוברות הבאות, ותחתם נודיע פה בתכלית הקצר את עיקר מעשה מפלגתנו, הליכותיה וכלכלת משפטה, בחדש זה בימי הקונגרס.

מעשי כל הציונים באשר הם, ועד כמה שהם עושים פרי ותושיה, הלא משותפים הם למזרחי, הנוטל חלק בכל לבו בכלם. אך יען כי פרטיהם כבר נאמרו ונשנו ונשתלשו בכל דקדוקיהם בכל העתונים, הננו פוסחים עליהם וסומכים על גליונות בני יומם ההם, ככל אשר סמכו הם עלינו, בפסחם על מעשי המזרחי, ועל המקום אשר מלא, בקונגרס.

המזרחי וכל המסכימים עמו בשיטתו, בראותם, כי ראש משא נפשם, הלא הוא אוצר התורה והמצוה מובטח ומשומר להם ברשות עצמם בכל מיני בטחון ומשמר, אחרי התברר להם, כי רחוקים ראשי הקונגרס מהתערב ומרצות להתערב בכל דבר המסור אל הלב, דבקו מאד בְּדַרְכָּם הגדול רוקטור הרצל נ"י, אשר לכל דבר ציונית שבמעשה, אין בחור וטוב בכל אלפי ישראל כמהו לצאת ולבא, להביא עצה ולעשות תושיה, לעלות לעמוד לפני שרים, להשתדל ולהציע, ולרדת ולהחזיר פניו כלפי העם, להטעים ולהסביר, משעבד הוא את כבודו את שלומו ואת מנוחתו אל צרכי העם ואיננו משעבד את צרכי העם אל חפציו. בדבר הזה היה לב אחד למזרחים ולחבריהם, תמימי הדעות עמם אורתודוכסי אשכנז, ולמרבית צירי ארצות המערב ולכת המדינים, והיא היתה הרוח ההיה בכל הליכות המזרחי. לכבוד עצמו לא דרש ולא חש המזרחי בקונגרס ההוא ואת כל לבו לא שם, בלתי אם אל קיום כלכלת הציוניות באיתנה ובמשפטה הראשון. בהיות עינו אל עבר זה פקפקו רבים ממנו גם לעשות את ההושבה הקטנה [1]) לעקר בפעם ההיא, אף כי היו בהם אנשים, אשר כמעט נשאו נפשם אליה, מיראתם, כי לפי שעה יש בעצה זאת מעין קנוניא להערים, למהר להוציא את הכסף, למען הַכְשֵׁל את כח הכלכלה הקימת ביום, אשר יהיה צרך לה בכסף. ומדברות מר נאסיג ומר טריטש, אשר לא העלימו את מזמתם, כי לעקור את הציוניות ממעמדה הם באים, חזקו בידי המזרחים לעמד על המשמר, להתחזק ולתמוך בכל כחם את המעמד הנוהג. — וגם את המחאה הגדולה, אשר מחו רבים על הצעת דוקטור הרצל, אחרי אשר עמדו על המנין — אף, כי גם הם היו מן הנמנים — והמסכימים רבו על המסרבים וגם את יציאתם בקולי קולות לא יכלה רוח המזרחי לכלכל במשפט נכון. על מה מחו? העל משוך הרצל את ידו מן ההשתדלות הפוליטית בציון, הלא בפה מלא גלה להם, כי דבר שאי אפשר הוא, ואיך יכלה כחו לריק? ואם על משוך הציונים את ידם ממשא נפשם מציון, אשר שמה נקרא עליהם ועל מעשיהם, הלא ידענו כי נהפוך הוא, כי ההושבה הקטנה, — אשר לפי דבריהם הראשונים, רק אותה לבדה היו מבקשים יותר מן הציוניות הפוליטית, אשר אותה בטלו תמיד בקליפת השום לפני הקולטור — מתחזקת ומתגדלת היום פי כמה

[1]) קליינקאלאניזאציאן.

וכמה מתמול שלשום בהפקע היום מן בית השלחן והקרן הקימת והשקלים, כל זקת השתדלות פוליטית, ובהתרוקן כל הקופות האלה לצרכה ולא לשום צורך אחר. ואם השתדלות הצעת הרצל, אשר העסיקה את הרבים, ואשר לדכריהם תסיח את דעות הציונים מציון הרגיזה אותם? הלא יש לדעת, כי באמת לא יכלה, ולא רצתה, הציוניות לעשות ולתת להצעה זו דבר, בלתי אם להשאיל לה ליום אחד את הקתדרא המוצעת לה באולם הקונגרס, לא יותר. כי הכסף האצור בקופת הציוניות כאין הוא למול צרך הישוב המוצע, אשר יעלה למאתים מיליון פרנק, ואין עסק זה ענין, כי אם ליק"א ולראשי עשירי עולם. והדבר האמור בממונם של הציונים. נוהג הוא גם בשתוף מעשיהם שאי אפשר להיות מעלה או מוריד, מועיל או מזיק, בהושבה החצונה [1]) הצריכה לכחות אחרים שונים ורבים וגדולים מכחותינו. ובכן לא פגעה הצעת ד"ר הרצל בציוניות כלל וכלל ולא קפחה ממנה אף כמלא שערה, ומה כל ההרדה? על כן נמר המזרחי להסכים להצעה זו, ככל אשר הסכימו צירי ארצות מערב ארופא ואמריקא נבוני הדבר ואנשי המעשה. אולם לעומת זה נתון נתן עצם הדבר, בכל איש מזרחי, רוח לנדור כמעט מעין נדר, לאמץ כח פי כמה וכמה מבראשונה, לעבוד בכל כחו ומאודו לציון נחלת קדשנו. —

— את שיטתנו על מתכנת שיבת ציון אל ההושכה החצונה, אשר הציע מר דוקטור הרצל נ"י, נבאר א"ה במאמר ראשי לאחת חוברותנו הבאות [2]).

אולם אם בקונגרס עצמו בבזל, אמץ המזרחי את כל כחו לקים את המעמד הנוהג על מכונו, נצחה מפלגתנו נצחון גדול לעצמה, ולציוניות כלה, בליל עשירי לחודש אלול תרס"ג בקהלה העתיקה פרנקפורט ע"נ מיין. למיום הוסד הציוניות — גם בצורתה הראשונה צורת חבת־ציון, — לא הסתפק כל רואה דבר לאמתו, כי עתידה הציונית שתתפשט, ושתמצא את כל עקר מבטח קיומה, בין שלומי אמוני ישראל, אשר עד עתה עודם ב"ה דוב מנין אומתנו, בקום בקרב הציונים אנשים נושאי דגל התורה ביד רמה ובכבוד ועז, לתכלית זאת נוסד המזרחי, אשר המעט ממנו, כי נאספו החרדים בני ארצות הצפון להבות סביבות דגלו, כי גם המהדרים בני ארצות המערב ראו בו אור חדש מאיר בציון ויתאוו אליו. למען ערוך דמות להאהבה, שאוהבים גדולי עמנו במערב את נחלת קדשנו, שהיתה מדוכאה פנימה בקרב לב גדולי אהינו שבמערב ושפרצה למראה המזרחי ברוב עוז ואורה, הנני נותנים בזה מכתב אחד שכתב, בבוא לידו שתי חוברות המזרח, זקן חוקרי קדמוניותנו בדורנו, הרב החכם הצדיק, י"א מרבים, פרופיסור דוקטור ר' אברהם ברלינר שליט"א. אלה הם דבריו.

„קאָניגשטיין 21,8. לכבוד האיש הגדול העומד בשער האיתון והאיר את פני המזרח עם אחיות מריעין, אשר קמו לעזרת השם בגבורים מהורר"ז יעבץ שי'.

מביתי בברלין Krautrikstr.7 שלחו לי ב' מחברות ממ"ע „המזרח" ופה, במקום אשר אנכי מקים „שבת וינפש", מצאתי עונג לקרוא אותן והתענגתי מזיו התכלית, אשר יבקשו אנשים חכמים ידאים ושלמים לנהל את הרגש הציונית בימינו בדרכי התורה והיראה, כי הם לבד חיינו ואורך ימינו ואם יהודי לאומי מאמין „ובא לציון גואל", היהדים דתיים אמתים עונין אחריו גם סיפא דקרא „ולשבי פשע ביעקב".

[1]) אויסוואַרטיגע קאָלאָניזאַציאָן.

[2]) הננו מקוים לתת אי"ה מאמר זה בחוברתנו החמישית, ובששית נדבר במאמר הראש על עתידת קיום מצות התורה, בהיותנו גוי יושב על אדמתנו, ובשביעית תבא בקרת על דברי זנגביל במדברתו.

ואני ראיתי בעיני יהודי לאומי בברלין, אשר התפאר עלי „שאין אלקים בעולם" ונסע לקונגרס בהרמת יד אם יחליטו שם שהיהודי לאומי צריך להיות ג"כ יהודי ע"פ התורה, אזי יסוג אחור מלהיות עוד ציוני. כואת וכזאת שמעה אזני, ואין להפליא אם היראים בעלי תורה והכמה יפחדו לכנוס בברית הציונים כמו אלה. ועתה אם תעירו ואם תעוררו את אהבת ציון עם אהבת תורה ויראת שמים יתלכדו ולא יתפרדו תמצאו הפץ ותשינו ברכה מאתו ית' גם בימינו כאשר היה עמנו בימים ההם והציל אותנו ממים הזדונים. ירידכם פרופ. דר. ברלינר".

באוצרי השוב מונחים כמה מכתבים ומאמרים בלה"ק מהכמים הראשונים שי"ר, שד"ל, צונץ ואחרים ואם תרצו להדפיסם אוכל לשלוח אותם אל המדפיס. א"ה ביום ד' הכע"ל אסע ברלינה אל ביתי".

הרוח הזאת, רוח אהבת ציון נרתעת לאחור מפני הששׂ סכנת הדת. שהטילו עליה אנשים אהדים מן הציונים במעשיהם ועוד יותר בדבריהם, נחה על אנשים רבים גדולים ונכבדים מן המהדרים שבגרמניא. תולדות הדבר הזה היו כי רבים ונכבדים, אשר מעולם לא באו אל הקונגרס, באו אליו עתה, אחרי מצאם במזרחי מעין ערובה למשמרת קדשי הדת. בתוך האנשים האלה, אשר נועדו שמה בתורת ציורי אנודות, באו שני אהים מן אחת המשפחות המיוחסות שבפפד"מ, להתחקות על שרש המזרחי, ולדעת מה טיבה של מפלגה זו. אך האספות הרועשות לא היו ראויות לבירור צלול ושפוי כזה. לפני צאתנו מבזיל נמרנו אנחנו והנאון ראש המזרחי וידידנו הנעלה החכם הגדול הוקטור רבי יעקב נאכט לעשות כלנו את דרכנו דרך פפד"מ. ליסד שם מפלגת ציונית מזרחית, ונסע שמה שלשתנו וחברינו היקרים הרה"ג ר"פ ראזאווסקי, אבד"ק שווינצאן והרה"ג ר"נ גרינהויז אבד"ק טראקי, ששניהם חברי ועד המזרחי והרה"ג מפרעץ בן ראש המזרחי עמנו. בשעה השביעית ביום ה' אלול בבקר באנו העירה, ובעור, אשר כל הברינו עיפים עוד מדרכנו; מהרנו אנחנו כותב הדברים האלה, ונרחץ ונחלף את שמלותינו ונתפלל ונלך בלוית מר זכות מרוסיא — איש זריז וצעיר לימים, אשר התנדב להוליך אותנו אל אשר נחפוץ. — ותהי ראשית דרכנו אל הצדיק רבי יעקב פוזן, הגדול בשני האחים, אשר באו מפפד"מ לבזל להכיר את המזרחי. ומר פוזן זה, הוא חטר מגזע ישישים איש כבן ארבעים שנה יפה תאר מוכתר בנמוסו ועשיר בעל מליונים ובצד עסקיו הרבים הוא דַיָן מכבד לעדת היראים — עהרענדין — עוסק בתורה ועבודה, בצדקה וגמילות הסדים, ויום יום הוא מלמד תורה ברבים שעור גפ"ת לבחורים ולבעלי בתים. האיש הנעלה הזה, אשר קרא את ספרנו ואשר נודע אלינו פנים בפנים בבזל. קדם את פנינו באהבה רבה ובכבוד גדול, וישמח מאד על היות שנינו לבדנו בחדר באין מפ"יע, כי שם מצא לו מקום לחקור את כל פרטי הציוניות בכללה והמזרחיות בפרטה ואנחנו השיבונו לו על כל דבר ודבר בפרוטרוט ונוכה לו עד כמה יש לאל יד הציוניות, להיות לימשמר ולמעז ליהדות כלה ועד כמה תשמש לבסיס נאמן וקים לאורתודוכסיא. ואחרי חזור האיש הנבון והנעלה עמנו על כל צדדי הענין ועל כל צדי צדדיו, ולא הניח דבר קטן וגדול שלא שאלנו, מצא את דברינו נכונים. וידרש לנו להקהיל בליל המחרת אור לעשרה באלול, את נכבדי האורתוכסים אל בית המדרש הנקרא Aula ברחוב הערמאנסווענ 25 ולוא היה אפשר לנו לשבת בפפד"מ עוד יום או יומים, כי עתה הקהיל את כל רבני נגב אשכנז. ואותנו יעץ ללכת ולהתודע בשמו אל אנשים מנכבדי העדה ולדבר גם אליהם את הדבדים, אשר דברנו באזניו, ונעש כן. ויהי בשובנו אל הנאון ראש המזרחי שליט"א,

אשר לא ידע אנא באנו ונספר לו את הבבוש אשר כבשנו בחשאי, וישמח ויגל מאד. לפנות ערב בקר רבי יעקב פוזן ואחיו מר ווילהעלם נ"י ואנשים אחרים ממיודעיהם הנכבדים, את ראש המזרחי ואותנו, במלונו. וממהרת נועדו כארבעים איש אל בית המדרש ההוא ואלה שמותם: מר יעקב ומר ווילהעלם פוזן. הרב ד"ר יעקב האראוויץ, מר מאקס שפייער, מר מאריץ לאֵב, מר אלפרעד שווארצשילד, מר מאקס מיבעל, מר יוליום גאנז, מר הערמן פרנקענטהאל, מר ד"ר יצחק היינעמאנן, הרופא ד"ר מאיער, מר אלי מאכל, מר א. ל. ליפינסקי, מר עמיל לנדוי, מר י. הירש, מר יעקב ראזענהיים, מר לעאפאלד שוואב ורבים ממיטב בני הנעורים ומר יצחק נאֶלדשמידט, אשר לאונסו לא יכול לבא, הביע את הסכמתו ואת שמחתו על הענין בכללו.

ויהי ד"ר נאבל ליושב־ראש מפקיד, והרב ראש המזרחי לראש מכובד. הקרואים שאלו איש איש את שאלתו ואנחנו, חברי הועד, והדוקטורים הרבנים הנכבדים מר נאבעל ומר נאכט, השבונו להם אחד אחד על שאלותיהם מעל הקתדרא. את המדברת האחרונה נשא מרן ראש המזרחי בלשון צחה ושגורה מאד בשפת אבותינו. ופרי עבודתנו היתה, כי אחינו היראים שבספפד"מ, אשר בהם נתפאר, נוסדו לאגודה מזרחית, העתידה להקיץ את נרמניא כלה. בנוף הציונות הנוגע אל הישוב יהיה להם הפרוגרם הבזילי ליסוד, ולענין המזרחיות שבו תמימי דעות הם עמנו בכל. ובדבר המעיפים הקלים, אשר טבעם מבריעם להשתנות לפי צרך מקומם, מלאו את ידי הרב ד"ר נאבעל נ"י, לסדר את ספר התקנות ולמסרו לבקור לועד של שלשה מומחים הלא הם: רבי יעקב פוזן נ"י, והחכמים הצדיקים הותיקים, ידידנו היקר והנכבד מאד הרופא דוקטור אדלר נ"י מעיר ליובעק, והרופא ד"ר פראנק נ"י מאלטונא המפורסמים ביראתם הקודמתם להחכמתם הרבה. ובבן תהיה ספפ"מ למרכז לציונות המזרחית, וכל האגודות המזרחיות בנרמניא לבנות לה.

באטליא עומד מרכז מזרחי בזה להוסד, בידי ידידנו החכם הנכבד ד"ר מרגלית רב בפלורנץ וברומניא בידי ידידנו הגדול בתורה, החכם ד"ר יעקב נאכט נ"י.

ובאמעריקא כבר קים ועומד מרכז מזרחי, שבראשו נצב הרב הצדיק המפורסם, ד"ר קליין שהיה אבד"ק ליבוי ברוסיא, והיום הוא רב בעיר ברוקלין באמעריקא.

ובכן הנדיל, ב"ה, המזרחי לעשות, בשתי שנות חייו, נפשות לרבבות לתורה ולציון וזאת היא תפארתו.

העורך.

זכרונות.

זכרונות המזרחי.

בראש זכרונות החדשים האחרונים נוטל חלק, מסע ראש הציונים ד"ר הרצל נ"י ברוסיה שבא שמה ביום י"ב אב ויצא משם בב' ג בו, ועוד יותר, הקונגרס הציוני הששי בבזל, בארץ שוויץ, אשר נמשך ששה ימים מיום ראש החודש הראשון לאלול עד יום החמשי בו.

באחוזה היהודית דמברון בבסרביא בונה אגודת המזרחים בית תפלה מיוחד ובנות ציון מאספות פרוטות, פרוטות בכל שבוע לגאולת הארץ.— בעיר לבוב נוסדה חברה בשם: „דורשי שלום ציון" אשר לחברים לה מתקבלים רק מן החרדים לדתנו. מספר החברים עולה עד מאתים. נציב המדינה אשר את החברה הזאת. בקול קורא שהדפיסה החברה היא קוראה לכל „היראים והחרדים לדבר ה' באמת וכל איש, אשר אש להבת דתו ואהבתו לעמו תוקד בקרבו" כי יתחברו עליה. מטרתה הראשית: לעבוד למען ציון „על טהרת הקדש" לעזור לישוב א"י ושיבת ישראל לארצו.— ביום ה' (יח) אויגוסט תפתח בבזל אספת צירי „המזרח". באספה הזאת ידונו ע"ד יחס המזרחי לארגנזציה הציונית הכללית ברוסיה, למען יבאו צירי „המזרחי" בדרישות ובדעות קבועות אל אספת צירי רוסיה הכללית ביום ו' (יט) אויגוסט. מלבד זאת ירונו באספה ע"ד יחס המרכז הזה „לקרן קימת", לשאלת הקולטורה, לבחירות של הועד הפועל וע"ד אושר המזרחי מטעם הקונגרס. המזרחי ידרוש, כי ישלחו מוינא מכתבים למרכזם ביחוד וכי תשתתף הארגנזציה הכללית בהוצאותיו. בבזל תהיה להמזרחים לשכה מיוחדת.—

זכרונות הציוניות וישוב א"י.

בימים האחרונים נוסדו אגודות לקנות קרקעות בא"י. בעלי המניות של האגודות מתחלקים לג' חבורות: בני החבורה הראשונה מכניסים כל אחד חמש מאות רו"כ, ואומרים לקנות חבל נחלה בעד כל חבריהם לפי מכסת כספם. בעלי החבורה השניה, הם יוצאי מקום אחד, החפצים לקנות בשותפות חבל אחד ולעבדו. ובני החבורה השלישית, הם אלה, אשר הכניסו לא פחות מג' אלפים רו"כ בפעם אחת, ואומרים לקנות לכל אחד אחוזה קטנה. את הקרקעות אומרים לקנות בקרבת האחוזות באה"ק.— לועד ההמיכה באודיסה מרבים בימים האחרונים לבא אנשים בבקשה, כי יש את נפשם להתישב בא"י. הועד משיב לכל השואלים בדבר זה, כי לכל משפחה החפצה להתישב בא"י, דרוש לא פחות מסך חמשת אלפים רו"כ, ובלא כסף אל יהין איש לעלות אל הארץ.—

בא"י נוסדה אגודה, ליסוד אחוזה בקרבת ירושלם. חברי האגודה, הם כשלשים איש מבני הישיבות. בעת האספה הראשונה הוחלט, כי חברי הועד יצאו לתור את האחוזות, שהוצעו לפניו. כל חבר הכניס דמי קדימה חצי מגידי להוצאות.— הבקטריולג אלכסנדר מרמריק, העובד זה כמה שנים באינסטיטוט של פסתר, המציא נסיוב, אשר יש בכחו לרפא את חולי השחפת. ובהיות מר מרמריק ציוני, הוא אומר לפתוח בית מרפא בנסיוב הזה בארץ ישראל.— במערכה הגדולה אשר תהיה בעיר סט. לואיס תוצג גם העיר ירושלם. אבן הפנה לבנין העיר כבר הונחה ברוב עם. המון עם רב נאסף לראות את הנחת אבן הפנה. האשה לידיא לבית פינקלשטין מירושלם ישבה ראש. ובסכה מיוחדת ישבו חמשים איש מיושבי ירושלם, בהם יהודים, ערבים ונוצרים כלם מלובשים בגדי ארצם. ויהי בנסוע המהנה, ויצאו מן הסכה עשרה יהודים ובידיהם ספרי תורה— רמז לעשרת השבטים, ואחריהם נוסעים כהנים וזקנים על פרדות, אחריהם גמלים טעונים אבנים

וחמורים טעונים עפר ואחריהם הלכו מסתתי אבנים, בונים, שואבי מים ושאר בעלי המלאכה הדרושים לבנין.—

עפ"י גאוני ירושלם נבחר לרב בעיר יפו הרה"ג ר' אברהם יצחק נ"י למשפחת קוק האב"ד בעיר בוסק.—

בקושטא יסד המושל בית מחסה ליתומים בלי הבדל דת וגזע; בבית הזה נבנה גם בית תפלה ובית בשול כשר בעד היתומים מבנ"י.— יק"א קנתה בקפריסין אחוזת אדמה שניה, אף כי הישוב הראשון במרגו טשיפליך איננו מרנין לב. מן הכפר הזה ברחו כמעט כל הקולוניסטים ורק התלמידים מ„מקוה ישראל" ישאו ויכלכלו. ב„אור יהודה" הבחינה היא צעירה לימים מאד ואין עוד להוציא משפט.—

זכרון תפוצות ישראל.

צרות אחינו היהודים במרוקא גדלו למעלה ראש. בעת האחרונה צר המלך עבד־אל־עזיז על העיר תזא וישרוף באש את רוב מגדליה, והיהודים יושכי העיר היו לבז ולמשסה ואין אומר השב. מספר המתים מבנ"י ביום ההוא היו כ"ג, הנפצעים ונוטים למות י"ד וי"ח אנשים נפצעו פצעים קלים.— ואימת מות נפלה על היהודים יושבי עיר המדן בפרס, להגלי העלילה שהעלילו על היהודי מאיר, כי באחד מימי הצום למחמדים התבונן בפני אשה מחמדית בקרבת בית המסגד ורק הודות להשתדלות פקיד כי"ח, אשר התחנן על עמו לפני חותן השך, מושל פרס, שב השלום למקומו ויהודים היתה מנוחה.— בארץ אשכנז נגלתה אגודת נשים אנטישמיות. והנשים ידועות שם בארץ. בתחבולות הנשים הצוררות החן, נדחו היהודים במקומות אחדים מחיי הצבור והממשלה ובידי שונאי ישראל נתנו פקודות חשובות.— אחד מצוררי היהודים במורביה, המציא תחבולה חדשה להלחם ביהודים. הוא חבר תפלה תפלה נגד חיהודים, ויבקש להדפיסה ולהפיצה במספר רב בין ההמון. אולם מטעם המלכות נאסרה התפלה מלבא בקהל, ופני המתפלל חפו.— בדרמבורג חלו ידי רשעים בקברי ישראל וישחיתו כמעט כל המצבות. מצבות שעלו במחיר אלף מרק נהפכו לתל חרבה.— מיום 27 יוני עד 16 יולי נתן בית פקידות העיר קישינוב ליהודים ק"ג תעודות מסע לצאת לחו"ל המה וב"ב.— מעיר ליבוי יצאו בימים האחרונים לאפריקא מאה ועשרים נודד וביניהם נמצאים רבים אבות משפחות.— בארגנטינא תתגבר השנאה לישראל בתחבולות הכהנים הקנאים בספרות הספרדית המתפשטת באי"ר, ולדאבון לב יתנו גם היהודים תואנה להתגולל עליהם, כי חק ידוע מבנ"י יושבי בואנס אירוס סוחרים בנפשות אדם ומחללים שם שמים וישראל. בעת האחרונה יש לפחד, כי תגדל עוד הרעה, כי הכהנים והנזירים המגורשים מארץ צרפת אומרים לבא לארגנטינא במספר רב, ולמדינה כזאת אומרת יק"א לשלוח שדודי קישינוב! — גולי רומניה ימלאו עתה את ערי אירופה הגדולות. הגולים ישימו פעמיהם ארצה אמיריקה וקנדה. בין הגולים תמצא גם משפחת יהודי סוחר גדול בבוקרשת, הנודע שם בעשרו ועתה נתמוטט מצבו, כי הנוצרים חדלו מקנות מאומה בבית מסחרו ולאחרונה נאנס האיש לעזוב את הארץ וללכת בגולה יחד עם אחיו העניים המדכאים. הרבה מן הגולים יבאו פריסה ומשם יסעו לעיר הַוָר, אשר שם ישבו באניות ההולכות לאמיריקה. בבתי הנתיבות בפריס ובהור יקבלו אהב"י את פני הגולים.— להשי"ב על הביעות ממשלת אמיריקה ואנגליה ברבר הלחץ אשר הרומינים לוחצים את בנ"י, הוציאה הממשלה החיא ספר מלא עלילות שוא כרמון על היהודים. את כל טענות המקטרגים אסף המחבר לתוך ספרו כעמיר גורנה ולדברי הפרקליטים, אשר הרבו להראות כנוגה צדקת ישראל, לא שם לב כ־ל.—

במדינת אונגריה אכלו חתוני התערובות בכל פה במעמד המשפחה בעמנו: בחדש מאי נשאו כ"ח יהודי נשים נוצריות וי"ט יהודיות נשאו לנוצרים ובניהם יאבדו מקהל ישראל. על כן יגל לבנו לשמוע, כי באוסטריה יצא חוק, האוסר נשואי תערובות בין נוצרים ויהודים. כן ברוו בתי משפט הגדולים, כי אין הנשואים תופסים, אם אחד מבעלי הנשואים, הוא בן בלתי אמונה כלל.

ביום ה' י"ג מנ"א הובלו לקברות ספרי התורה הקרועים בעת הפרעות בעיר קישינוב. את הספרים שמו בכלי חרס ויניחום על מטות כבודות. הובאו עוד חבילות גוילים שלא הספיקו לגנזם בכלים. גם אחדים מן הנוצרים, בהגיע להם השמועה, כי היהודים יגנזו את ספרי התורה הקרועים, מהרו להביא התיכות קלף מספרי תורה וימסרום לבנ"י, באמרם, כי את אלקי ישראל הם יראים פן יעשה בהם שפטים... חזן ביהכ"נ מר קלינר התפלל תפלת „אל מלא רחמים", אשר נתחברה

לזכר הרוגי נמירוב לפי סדר א"ב. כל העם געה בבכי. ובני הישיבה נשאו על כתפותיהם את המטות העמוסות ספרי התורה הקרועים. מספר המלוים מבנ"י הגיע לשלשים אלף איש. את הספרים הורידו אחד, אחד להמערה העשויה לבך בקרבת קברת הקדושים הנהרגים ביום העברות.—

מיניסתר הפנים אשר את ספר התקנות של חברת העזרה ע"י עבודה ליהודים יושבי העיר ווילנא. תכלית החברה להמציא עבודה לנצרכים לה ולהקל לעובדים את תנאי העבודה לפי האפשר.—

החזן מר שינמן מורשא משתדל בדבר פתיחת בי"ס לחזנים באודיסה.—

יהודי שויץ משתדלים להבר את כל קהילותיהם לאגודה אחת, שתשמור את משפטי היהודים וזכויותיהם המדיניות. את דברי האגודה יכלכל ועד של באי כח כל הקהילות. כל קהלה בת חמשים איש תבחר לועד הזה חבר אחד ובת מאה איש — שני חברים, ציר לחמשים, ציר לחמשים.—

בבית המחוקקים בארץ אשכנז ישבו עתה שמונה צירים מבנ"י.— ביאסי נוסדה אגודת נשים לאסוף כסף בעד חברת „כל ישראל חברים". בלונדון נוסדה חברה, אשר מטרתה להתנגד בכל כחם בתעלולי המיסיונרים שם לבל יצודו בחרמם נפשות נקיות מבנ"י. בראש החברה עומד מר ברנשטין. החברה אומרת להו"ל עתון בלשון עבר ואנגלית, גם ליסד בתי חנוך ומוסדי חסד שונים במקים המרכז לפעולות המיסיונרים.— הגלבים היהודים בקרכינטשוג החליטו, לבל יעשו את עבודתם ביום השבת.— בעיר הנובר עתיד להוסד בקרב הימים בית מעשה מקטרות, אשר בו ימצאו עבודה פועלים יהודים, אשר שמירת עבודה יהיה להם למוקש בבתי ההרשת. הבית יוקם בכסף מניות, אשר מהיר כל אחת המשים מרק. כמעט כל המניות נמכרו.— הרבנים המתקנים באמיריקה החליטו באספת השנה להשתדל בכל יבלתם, כי קהילותיהם תשמורנה את השבת כהלכתה, במצאם, כי השבת היא אחד מעקרי היהדות.— בברלין נתאספו ביומים האחרונים אנשי החברות ללמוד הדת וידיעת היהדות, לטכס עצה להרים קרן התורה והדת בארצם. ויבאו האנשים להתיעץ לפני ראשי הקהלה, אשר יקלו בעניני הדת והיהדות, ויעירו למוסר אזניהם וידרשו מהם, לתקן תקנות חדשות בחברות האלה לאצול מרוח ישראל על בני הנעורים, אשר לדאבון לב יתרחקו מקדשי ישראל מיום ליום. למרות התנגדות הפרופיסור גיגר, אשר הטיח דברים כלפי הדורשים בצדק, מצאו ראשי העדה את הצעות לנכונות והתמיכה תנתן להם.— בעיר ברוד במוראביה היתה בחינת התלמידים בגימנזיום העברי, אשר יסד הרב ד"ר מ. יונג. הלמודים העברים חובה הם בבי"ס הזה כמו יתר הלמודים. סדר הלמוד נערך לפי ידיעת התלמידים מקודם. בשנה הזאת פתחו רק המחלקה הראשונה ובכל שנה ושנה תפתח מחלקה חדשה. הלמוד העברי נחלק לג' מחלקות. במחלקה הראשונה ילמדו חומשי תורה, במחלקה השניה — תורה עם פירש"י ומשניות עם ברטנורא ובמחלקה השלישית ילמדו גמרא. הבחינות הוכיחו כי התלמידים עשו חיל בכל הלמודים. הבוחן בלמודי חול היה בפעם הזאת הפרופיסור שטיקל, מפקח הגמנזיום של הממלכה בקרמזיר. נברך את הרב מר יונג כי יצליח בידו להרים קרן התורה וידיעת היהדות בארצו.— באמיריקה החל עתה לצאת לאור, עתון אורתודוכסי חדש: „הישראלי" בידי מר חרל"פ ומו"ל מר אברמוויץ מ"מ בביהכ"נ הזובלקי. — הרה"ח הישיש ר' שלמה בובר בלבוב, נתכבד מאת הקיסר האוסטרי בחואר „יועץ הקיסר" על עבודתו המבורכת בפקודתו פקודת מבקר בבנק האוסטרי־אונגרי.— על צלע מצבת הזכרון, סמל החרות, אשר על חוף נויורק הציבו בימים האלה לוח זכרון של נהושת להפיטנית היהודית עמא לזרוס שמתה בשנת 1887 בת ל"ח שנה בנויורק. על הלוח חרות השיר הנחמד, אשר בו שפכה הפיטנית את לבה על צרות גולי ישראל ממזרה אירופה. מרת לזרוס תרגמה מעברית לאנגלית את שירי ר' יהודה הלוי ור' שלמה בן גבירול ומאשכנזית— שירי הינה.— בפריס ישנם רחובות אהדים הנקראים ע"ש בנ"י, כמו: מאיר־בר, הלוי, פוירא; עתה החליטו יועצי העיר לקרא עוד לרחוב אחר ע"ש היהודי איגן עמנואל, שהיה גינרל אינספקטר על בניני הצבור. המנוח כתב הרבה ספרים ויעמוד בראש הקהלה והוא אחד מראשי המיסדים חברת כי"ח.— מיניסתר הפנים ברומיניה קרא לאספת כל שרי הפלך וידרוש מהם להגיש במהרה הרצאות כוללות דעותיהם בנוגע לשאלת היהודים שם. המיניסתר דורש גם רשימות מפורשות ע"ד קהילות היהודים, מוסדות הצדקה שלהם וכו' ומראשי האזרחים שבערי השדה ידרוש רשימות ומספרים ע"ד היהודים בעבודת האדמה בסביבות עריהם ובאחוזות הקרובות ומיני עבודותיהם. אות הוא כי הממשלה ההיא שמה את לבה לשאלת היהודים, אבל אחרית הדבר מי

ישורנה! — הרופא המסקוי רזנטל המציא דם תרופה למחלת הדזנטריא. הבחינות עלי יפה.— ביקטריגסלב אספו לטובת שדודי קישינוב ד' אלפים ותשצ"א רו"כ פ"ה פרוטה.—

הגדול בבתי הספר שבעולם, הוא בית ספר ישראלי במזרח העיר לונדן רבתי. ס"ח מורה ומ"ח מורה יטיפו את לקחם לארבעת אלפים תלמידים. כמעט כל צרכי הבית הגדול הזה מתכלכלים טקופת שרי בית רטשילד.— בארץ גרטניה יוצאים לאור ט' עתוני ישראל, ז' יופיעו טדי שבוע בשבוע וב' — אחת בחדש.— ערך מספר התלמידים היהודים בפרוסיא עולה על מספר התלמידים הנוצרים, לפי הערך הראוי עפ"י טספרם בטדינה. רוב מספר התלמידים היהודים הוא במחלקת הרפואה ושאריתם במחלקות המשפטים והפילוסופיא.— מספר היהודים בזקסן, לפי הספיות בשנת 1910 עולה לי"ב אלף ותי"ט.— מלוחות הספיות בגרמניא נראה, כי מספר האנשים שאין להם כל פרנסה ועסק בקרב בנ"י, עולה על מספר אנשים כאלה בקרב הגוים האחרים, כי מספרם של בעלי הפרנסות בישראל לעומת מספרם של בעלי הפרנסות שאינם יהודים בגרמניא הוא 1,01%, בעוד אשר מספר נפשות ישראל בגרמניא, לעומת מספר בני עם הארץ עולה ל—1,15%.

סבת הדבר יש לטצא בזה שצנועי פרנסה שונים, הטותרים לשאר התושבים ואסורים לישראל, אף כי טוכשרים הם יותר לעבודה זו או לעסק פלוני שמרחיקים אותם מהם. אבל תחת זה אנו לומדים מן הספירות, כי מספר האנשים העומדים ברשות עצמם בקרב היהודים עולה הרבה על אלה העומדים ברשות עצטם בקרב הגוים.— מספר אחב"י בטרביא עולה לשמונת אלפים איש. עפ"י רוב הם מתפרנסים במסחר. השלחני היהודי אסר נמנה בין חברי הסקופטשינא.—

בשנת 1902 היה מספר בנ"י בפלך מהליב 239,197, שנים עשר פ"צ מיתר יושבי הארץ. ע"ב אלף יהודים מתגוררים בערים הגדולות וקל"ח אלף — בערי השדה. בהמיל ישנם כ"ז אלף יהודים. בטהליב — כ"ה אלף, בארשא ורהטשוב יותר מז' אלפים; בטסטיסלב ו' אלפים, בביכוב טשאוט והרקי — יותר מג' אלפים. בשאר הערים לא יגיע מספרם לג' אלפים. ובערי השדה מספר היהודים לפי ערך זה: בטחוז ארשא כתשעה עשר אלף, רהטשוב — י"ז אלף, הרקי — י"ד אלף ות"ק, המיל י"ד אלף, מהליב י"ג אלף, בטחוזי קלימויץ, מסטיסלב וסינה — י"ב אלף, צריקוב י' אלף ות"ק, ביכוב ח' אלפים ות"ק ובטחוז טשאוט ד' אלפים ות"ק. בערים: הרקי, ביכוב וקלימויץ ערך מספר היהודים לעומת יתר התושבים 46,7%, ובשאר הערים יותר מ50%. ברהטשוב ערך מספר בנ"י 59,3%, בטסטיסלב —58,3%, בהמיל 56,4%, בטשאוט 55,6%.—

הגינירל בוטש בספרו: „החיים והעבודה בלנדון" בדברו על אדות השכרון והזכה אשר פרצו במדה גדולה בקרב בני דלת העם בלנדון, יודה על האמת, כי בנ"י היושבים צפופים בגיתו הלנדוני עולים בטוסרם על בני גילם האנגלים. שכורים לא יראו בשכונת היהודים כלל. 88% מבנות ישראל נשואות לאנשים, בעוד אשר מבנות עם הארץ רק 66% נשואות לאנשים. ערך ההולדה בגיתו הוא 44,3 לאלף והתוספת 20,9 לאלף, בעוד אשר בחלקי העיר האחרים פוטחת התוספת בין 4,5 ובין 17,7 לאלף. ואויאט הנודע החליט כי בנ"י יפרעו את מוסר „האזרחים" בלונדון! — בנויורק נוסדה לפני שלש שנים חברה להסיע את נודדי ישראל מחלקי הערים נויורק ופילדלפיה, אשר שם ישבו צפופים למקומות, אשר מספרם עודנו מעט שם. בשנת 1900 שלחה החברה למקומות אהרים תתל"ו איש, בשנת 1910 — ג' אלפים ושפ"א איש.

ש. ז. חפץ.

ביום השבת בעשרים לחדש אלול מלאו חמש ועשרים שנה ליום אשר הוקם הגאון החכם דוקטור מרדכי הלוי הורוויטץ שליט"א לרב לעדת חיראים הגדולה בפפר"מ. לכל איש ישראל אשר יהדותו העתיקה המשומרת בעצם תמה יקרה וקדושה בעיניו יש להשתתף גם מרחוק בשמחה של מצוה זו. ובכל לבנו נברך את הר"ר גאון הרב המרומם הזה כי יאריך ימים על כסאו בקרב עדתו ויזכה לראות ברום קרן התורה והמצוה אשר אליהן הוא נושא את נפשו הטהורה ובשוב ה' את שיבת ציון במהרה בימינו.

* * *

מחיר כל חלק משלשת החלקים הראשונים של ס׳

תולדות ישראל

1,25 רו״כ ומחיר הרביעי 1,40 רו״כ ולקונה את כלם ביחד ימכרו בעד ארבעה רו״כ.

אדרס של המחבר:

W. Jawitz Pagulanka 19 Wilna Russ.

В. Явицу Погулянка 19 Вильна.

והחלק החמישי הולך ונדפס בקראקא בדפוסו של ר׳ יוסף פישר.

נדבות.

תלמידי ישיבת „מיר" בברכם בראש שנת א׳ תתל״ח לגלותנו מארצנו את כל אהינו הציונים די בכל אתר ואתר, העובדים את עבודתנו הציונית, כי השנה הבאה תהיה שנת עבודה פוריה ומועילה להתנועה הציונית, וכי התנועה הזאת תהיה מקפת את כל עמנו למפלגותיהם במשך השנה, נדבו בצום החמישי ע״י מערכת „המזרח" 5 רו״כ להקפה הלאומית. המנדבים: א. אברמוביץ, א. אוגילעווסקי, י. איידילקונר, ז. אלפיראוויץ, פ. באקשט, ש. בורשטיין, י. ביסטריצקי, ל. בערנשטיין, י. בראסקאווסקי, י. גורעוויץ, י. ד. גולדשמיד, ז. דוידזון, ש. דודובסקי, ש. דודובסקי, א״ש האווש, י. הילפערין, א״ז ווינער, י. זאגאר, ח. זייגערסון, י. זאהארוביץ, שי״ף זעווין, י. טאוובין, ז. טיקטינסקי, י. טיקטינסקי, ז. יאסעלוביץ י. ליאקומוביץ, צ. לידער, ש. ליבוביץ, א. לעווין, ק. לעווין, צ. מירענסקי, י. ניחמציק, ס. סדובסקי, א. סוד. א. סטאלאוו, א. עפשטיין, א. פיסצנער, ל. פרוינטיל, א. צחניביץ, ז. קושעלציק, ג. קוויעלעוויץ, י״צ קוויעלעוויץ, א. קאפלאן, ש. קפלונסקי, כ. שווארץ, א״ב שאלאצקי, כ״א 10 קאפ. מ. ווילקאנסקי 18 קאפ. ז. נחומובסקי 15 קאפ. המאסף מאיר שווארץ משווארצנא.

לטובת נגועי הפרעות בקישינוב

נקבץ ע״י „המזרחי" בעיה״ק יפו ת״ו סך 644 גרוש. ואלה שמות המנדבים: ר׳ אריה ליב סלוצקין 31 גרוש 20 פרוטות; ר׳ נחמן פעלמאן ור׳ זרח ברנט כ״א 31 גרוש; ע״י גבאי שערי תורה 55 גר. 30 פרוט׳: ר׳ יעקב צבי זיסלמן מרת קוילה פעלמאן כ״א 18 גרוש; המחלקה העשירית בהת״ח, ר׳ יעקב פערלשטיין, ר׳ יהושע אייזענשאט כ״א 14 גרוש; ר׳ ברוך שמואל ובנו 15 גר. 20 פרוט׳; האשה ציפה סג״ל 10 גר. 20 פר.; ר׳ ישראל ווינשטיין, חיה ווינשטיין, יהושע בערעס, חיים צבי רובינשטיין, שלמה ראהלר כ״א 8 גר. 4 פרוט׳; ר׳ אריה ליב הורוויץ 1 רו״כ 16 גר. 20 פר.; ר׳ קלמן האפמאן, ר׳ ישראל גוטמאן כ״א 12 גרוש; המחלקה התשיעית בהת״ח, נח מילנער, חיים מענדלוהאן, אלי׳ אהרן כהנא, אלי׳ טורקעניץ, יצחק גאלדשמיד. שלמה הלוי בהרב, צבי ראבינאוויץ, יהודה לייבאוו כ״א 7 גרוש; ר׳ יצחק סטרייער, נתנאל מערקאוויץ, אהרן בהגרא, יצחק משה ווינבערג, אהרן ליב גינזבורג, משה גרינבערג, יונה שפירא, אבא ליב שאר, חיים פעלמאן, משה מאשייקע, ישעיהו צבי גרינבערג, ישראל קארלינסקי, יהושע ברראך, ארי׳ ליב הירשוהאן כ״א 6 גרוש; ר׳ דוד מנחם דוינהארד, ר׳ יעקב וואלפערט כ״א 5 גר. 10 פר.; ר׳ חיים ראזינפעלד, ישראל קיניגסברג, דוד מצפה, משה הורוויץ, טוביה מאשייקע, אלטר גאלדמן, אברהם ליאוו, אלטר שמעדלינג, זלמן ליב לילינטאל, יוסף סלאנים, בער מילשטיין, שמואל דארף, בצלאל דארף, דוב סאלאמאן, יעקב גרין, מרדכי נאוואגרוצקי, דוד פעדער, שמואל חורגין, יעקב מרדכי מוילציג, ישראל מערחאוויץ, דוד ווייסברג, משה גרינשטיין, שמואל זלמן ארמאבסקי, משה נטע הלוי, אייזיק דאווידאוויץ, דוד בעקער, יהודה נחמאנאוויץ, אלי׳ שוב, משה כהן, רישע שעקציר, יהודה הורוויץ, דוב מארקום, חיים פאליק יעקב קליין, יהושע וואלפינזאהן, נח שפירא, מאיר כהן, ר׳ חיוקיל שיף, שמואל אלשעוסקי כ״א $3\frac{1}{2}$ גרוש; ר׳ שלמה שרייבער, יעקב גלדצווייג, שלמה מירקום, אשר פינסקער, מאיר נאוואלסקי, שמואל ברכי מילער, משה דאט, ישראל בר שלמה הלוי, רפאל האראמאוויץ, כ״א 1 גרוש 30 פרוט׳. ס״ה 644 גרוש ולאחר נכוי הוצאות שונות סך 15 גרוש, 28 פרוטות נשלח סך 628 גרוש 12 פרוטות שחמה 33 רו״כ.

שמות המאמרים אשר יבואו בחוברת ה'.

א) חיי שעה וחיי עולם. ע"ד מתכונת הצעת אפריקא אל הציונית.
ב) מכתב אל העורך.
ג) מכתב אבן־זר.
ד) פרורים לשפת ציון. ד"ר א"ש לבית יהודה.
ה) בינה במקרא.
ו) הנ"ל.
ז) תל־חל.
ח) בינה במקרא.
ט) שירים.
י) מילקוט התיר, (המשך).
יא) קדמה (המשך).
יב) זכרונות.
העורך.
יחיאל מיכל פינס.
מפנקס עין איה.
יחזקאל.
וואהל.
בנימין לעווין.
אוזל המודעי.
ש. הערשבערג.

מחיר המזרח:

לשנה: 10 קראָנען. 8 מארק. 12 פֿרנק. 2,20 דאללאר. 4 רויב. בעד אנודות מזרחיות 3 רויב. ולפי הערך למחצית ולרבע השנה.

אדרס למשלוח כסף:

Rabbiner J. Reines, Lida, Russland.

Раввину И. Я. Рейнесу, Лида (Виленск. губ.).

למאמרים:

W. Jawitz, Pogulanka 19. Wilna, Russ.

В. Явицу, Вильна, Погулянка 19.

Hamisrach. — Monatsschrift, IV. Heft.

Für die Redaction verantwortlich: Michael Horowitz in Krakau.

Druck von Josef Fischer in Krakau.